

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΣΤΕΛΕΧΗ**

Φοροδιαφυγή - Φοροαποφυγή στη σύγχρονη Ελλάδα

ΒΟΪΝΑΣ ΜΑΣΣΙΜΟ

Επιβλέπων: Καθηγητής Μιχαήλ Σφακιανάκης

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	6
1.1 Ιστορική αναδρομή	6
1.2 Η έννοια της φορολογίας	7
1.2.1 Η φορολογία στα πλαίσια της νομικής επιστήμης	9
1.2.2 Η φορολογία στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης	9
1.3 Ο αντικειμενικός σκοπός της φορολογίας	10
1.4 Τρόπος καταβολής φόρων.....	11
1.4.1Κριτήρια ταξινόμησης των φόρων	12
1.4.2 Θεμελιώδεις αρχές κατά τον σχεδιασμό και την είσπραξη των φόρων.	16
1.4.3 Οι κανόνες του Smith	18
1.4.4 Οι γενικές αρχές της φορολογικής εξουσίας.....	18
1.5 Τα είδη της φορολογίας	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	24
2.1. Φοροδιαφυγή-Φοροαποφυγή	24
2.2 Ορισμός φοροδιαφυγής.....	24
2.2.1 Οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής	25
2.2.2 Οι άμεσες παρενέργειες της φοροδιαφυγής	26
2.2.3 Περιπτώσεις φοροδιαφυγής σύμφωνα με το νόμο	28
2.2.4 Οι συνηθέστερες περιπτώσεις φοροδιαφυγής	30
2.2.5 Εναλλακτικές τεχνικές φοροδιαφυγής.....	30
2.2.6 Διαφορές φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής	34
2.2.7 Τα βασικά χαρακτηριστικά της φοροαποφυγής.....	35
2.2.8 Οι βασικές αρχές της φοροαποφυγής.....	36
2.3 Φοροδιαφυγή.....	37
2.3.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής στα πλαίσια της Ελλάδος.....	37

2.3.2	Οι παράγοντες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα	39
2.3.3	Βασικά νομοθετήματα του φορολογικού μηχανισμού στην Ελλάδα.....	42
2.3.4	Πολιτικές αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.....	44
2.3.5	Η Ελλάδα και οι φορολογικές επιβαρύνσεις	45
2.3.6	Οι συνέπειες της υπέρ-φορολόγησης.....	46
2.2.8	Η παραοικονομία.....	48
2.4	Φορολογική Συμμόρφωση	51
2.4.1	Λόγοι απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης.....	53
2.4.2	Επιβολή προστίμων	56
2.4.3	Οι διαστάσεις της θεωρίας των προστίμων	57
2.5	Η φορολογική συνείδηση.....	58
2.5.1	Η φορολογική συνείδηση και η φορολογική συμμόρφωση	58
2.5.2	Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της φορολογικής συμμόρφωσης.....	60
2.5.3	Οι τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης.....	61
2.5.4	Οι παράγοντες της φορολογικής συνείδησης.....	62
2.5.5	Η φορολογική συνείδηση και η εκπαίδευση	64
2.6	Θεωρητικό υπόδειγμα	65
2.7	Η φορολογική διοίκηση	67
2.7.1	Οι τάσεις στην φορολογική συνείδηση	67
2.7.2	Κίνητρα των φορολογικών διοικήσεων.....	68
2.7.3	Στρατηγικές.....	69
2.7.4	Διαχείριση του Κινδύνου Φορολογικής Συμμόρφωσης.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ		72
3.1	Η περίπτωση της Ελλάδας	72
3.1.1	Λόγοι χαμηλής φορολογικής συνείδησης στην Ελλάδα	75
3.1.2	Η ένταση των ελέγχων σχετικά με τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα	82
3.1.3	Η φορολογικές διοικήσεις στην Ελλάδα	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	87
4.1 Φοροδιαφυγή: Η περίπτωση της Ελλάδος	87
4.1.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής στα πλαίσια της Ελλάδος	87
4.1.2 Οι παράγοντες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα	88
4.1.3 Βασικά νομοθετήματα του φορολογικού μηχανισμού στην Ελλάδα	91
4.1.4 Πολιτικές αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.....	93
4.1.5 Η Ελλάδα και οι φορολογικές επιβαρύνσεις	94
4.1.6 Οι συνέπειες της ύπερ-φορολόγησης.....	95
4.2 Μελλοντική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής.....	97
4.2.1 Μέτρα καταπολέμησης της παραοικονομίας.....	98
4.2.2 Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων στην Ελλάδα.....	99
4.3 Ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών	102
4.3.1 Οι αδυναμίες των ελεγκτικών μηχανισμών.....	102
4.3.2 Επιπλέον αναγκαία χαρακτηριστικά των φοροελεγκτικών μηχανισμών	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	109
Κατάσταση Πινάκων.....	123
Κατάσταση Διαγραμμάτων	123

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής αποτελούν ένα σημαντικό πρόβλημα για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους. Πέρα από τη διασφάλιση της ομαλής είσπραξης των προβλεπόμενων δημοσιονομικών εσόδων, η εξεύρεση λύσης σε αυτά τα ζητήματα αποτελεί προϋπόθεση των ευνομούμενων και δημοκρατικών κοινωνιών, της ύπαρξης κράτους δικαίου και της καθιέρωσης αντιλήψεων δικαιοσύνης.

Αυτές οι σκιάδεις διαστάσεις της οικονομίας αποτελούν διαχρονικά ζητήματα ιδιαίτερου προβληματισμού τόσο στην Ελλάδα όσο και παγκόσμιο επίπεδο αντίστοιχα, ενώ πολλοί τις έχουν τοποθετήσει ανάμεσα στις σημαντικότερες αιτίες της πρόσφατης δημοσιονομικής κρίσης και οικονομικής ύφεσης. Η εύρεση λύσεων στα εν λόγω προβλήματα, που παρουσιάζονται παρακάτω, απαιτεί τον προσδιορισμό των παραγόντων που ενισχύουν τη φορολογική συμμόρφωση. Οι διαδεδομένες μέθοδοι επιβολής της φορολογικής νομοθεσίας που απορρέουν από τις κλασικές οικονομικές θεωρίες αναχαιτίσης της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής αδυνατούν να εξηγήσουν τα παρατηρούμενα ποσοστά συμμόρφωσης σε παγκόσμιο επίπεδο και είναι πολλές φορές αναποτελεσματικές. Η φορολογική συνείδηση ως εγγενές κίνητρο συμμόρφωσης υποστηρίζεται ότι μπορεί να εξηγήσει τις παρατηρούμενες αντιφάσεις.

Η εξομάλυνση των φαινομένων φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής είναι επιτακτική εντός του πλαισίου εξόδου από την ύφεση και εκσυγχρονισμού του δημόσιου τομέα, ειδικά στα πλαίσια της Ελληνικής οικονομίας. Πέρα από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις φορολογικής επιβολής, η σύγχρονη πραγματικότητα απαιτεί την αναγνώριση της σημασίας της εκούσιας συμμόρφωσης, ως απόρροιας της καθιέρωσης και διατήρησης φορολογικής συνείδησης στο κοινωνικό σύνολο.

Στη συνέχεια θα αναλύσουμε κάποιους βασικούς στόχους όπως, το να επιδιώκεται η θεωρητική αποσαφήνιση του ρόλου της φορολογικής συνείδησης στη συμμόρφωση των φορολογούμενων ως σύγχρονη εναλλακτική προσέγγιση, τη διερεύνηση των κυριότερων τάσεων που ακολουθούνται από την Ελληνική φορολογική διοίκηση και τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της διενέργειας φορολογικών ελέγχων, ως μία από τις βασικότερες κλασικές μεθόδους επιβολής της φορολογικής συμμόρφωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1 Ιστορική αναδρομή

Ο θεσμός της φορολογίας βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τη δημιουργία και την εξέλιξη του κράτους αφού φαίνεται να έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα όπου και ξεκίνησε ως η υποχρέωση των ανθρώπων να καταβάλλουν αντικείμενα ή προϊόντα αξίας σε άρχοντες ή σε κράτη. Κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας και του Μεσαίωνα δινόταν η παροχή υπηρεσιών από τους άρχοντες με αντάλλαγμα το δικαίωμα της είσπραξης των φόρων μιας επαρχίας για δικό τους όφελος. Στον ελλαδικό χώρο επί Βυζαντίου παρατηρήθηκε το φαινόμενο οι εισφορές να καταβάλλονται στην κοινότητα αντί για κάποιο άρχοντα και αυτή με τη σειρά της να αποδίδεται στο κράτος. Τότε, η φορολογία δεν είχε προσλάβει τη σύγχρονη καθολικότητα που τη διέπει και πολλές φορές υπήρχε η πιθανότητα οι φόροι να επιβληθούν μόνο σε ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες. Συνήθως, τα κράτη δημιουργούσαν έσοδα από κατακτητικές εκστρατείες, εκούσιες εισφορές ή εκμετάλλευση της κρατικής περιουσίας. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, έγινε μία μεταστροφή και οι φόροι αναδείχθηκαν ως το σημαντικότερο μέσο για την εύρεση κρατικών πόρων. Η επιβολή φόρων από τους ηγεμόνες ήταν αυθαίρετη με γνώμονα τις κρατικές ανάγκες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αυθαίρετης φορολογικής αντιμετώπισης των πολιτών αποτελεί ο Ιωάννης ο Ακτήμων, ηγεμόνας της Αγγλίας στις αρχές του 13^{ου} αιώνα. Η επανάσταση των βαρόνων, αντίδραση στην αυθαίρετη επιβολή δυσβάσταχτης φορολογίας από τον Ιωάννη τον Ακτήμονα είχε σαν αποτέλεσμα την παραχώρηση από τον ηγεμόνα της «Magna Carta Libertatum» (Σγουρίτσας, 1947; Μάνεσης, 1978: σελ.32) η οποία αναφέρει στο άρθρο 12 ότι «*Ουδέν αντισέκωμα ή βοήθημα δέον να επιβάλλεται στο βασίλειο χωρίς την συγκατάθεση του κοινού συμβουλίου*». Η σημασία αυτής της ειδικής αναφοράς έγκειται στο γεγονός ότι έθεσε τη βάση για την αρχή της νομιμότητας του φόρου, αφού όρισε την ανάγκη νομιμοποίησης της φορολογίας από τους πολίτες.

Επίσης, θεωρείται αξιοσημείωτο το ότι η φορολογική αυθαιρεσία υπήρξε η αφορμή της έναρξης του αγώνα ανεξαρτησίας των αποίκων της Αμερικής κατά της Αγγλίας. Πιο συγκεκριμένα, η Tea Act του 1773 με την οποία επιβλήθηκε δασμός στο εισαγόμενο, στις αμερικανικές αποικίες, τσάι εξαγρίωσε τους αποίκους και αποτέλεσε το έναυσμα για την έναρξη των προσπαθειών ανεξαρτητοποίησης της Αμερικής. Στη

Γαλλία, η αρχή της νομιμότητας του φόρου διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο άρθρο 14 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη το οποίο αναγνώριζε σε όλους τους πολίτες «το δικαίωμα να διαπιστώνουν αυτοπροσώπως ή δια των αντιπροσώπων τους την αναγκαιότητα της δημόσιας φορολογίας, να συγκατατίθενται σε αυτή ελεύθερα, να παρακολουθούν τη χρήση της και να καθορίζουν το ποσοστό, το αντικείμενο, τον τρόπο καταβολής και την διάρκεια τους» (Μαυριάς & Παντελής, 1981: σελ.423).

Στην Ελλάδα, αυτές οι εξελίξεις καθοδήγησαν την υιοθέτηση συγκεκριμένων φορολογικών αρχών στα Ελληνικά συντάγματα την νεότερης ιστορίας (π.χ. παράγραφος η' του Συντάγματος της Επιδαύρου το 1822, παράγραφος ζ' του Συντάγματος του Άστρους το 1823, άρθρο 10 του Συντάγματος της Τροιζήνας το 1827).

1.2 Η έννοια της φορολογίας

Η φορολογία χαρακτηρίζεται από δύο διαστάσεις, την οικονομική διάσταση και νομική διάσταση στη σύγχρονη κοινωνία. Ο πλέον πιο διαδεδομένος και επικρατών ορισμός για τη φορολογία στα πλαίσια της νομικής επιστήμης αποδίδεται στον Gaston Jèze ο οποίος ισχυρίστηκε ότι *φόρος είναι η αναγκαστική χρηματική παροχή των ιδιωτών προς το κράτος υπό μορφή οριστική και χωρίς ειδικό αντάλλαγμα με σκοπό την κάλυψη των δημοσίων βαρών*.

Σε κάθε περίπτωση, στη σύγχρονη πολυδιάστατη και συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα που ζούμε, απαιτούνται και άλλοι σκοποί από τις ενέργειες της φορολογίας οι οποίοι δεν εξυπηρετούνται από αυτόν τον ορισμό. Μερικά παραδείγματα αυτών αποτελούν η τροποποίηση συμπεριφοράς των φορολογούμενων καθώς και οι κοινωνικοπολιτικοί σκοποί. Υιοθετώντας την οικονομική θεώρηση της φορολογίας, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ / OECD) ορίζει ότι φόρος είναι η *«αναγκαστική, μη ανταποδοτική πληρωμή στη γενική κυβέρνηση»* (OECD, 1996: σελ.3). Λογίζεται ως μη ανταποδοτική πληρωμή διότι τα οφέλη που παρέχονται από την κυβέρνηση στους φορολογούμενους δεν δίνονται αναλογικά με τις πληρωμές που αυτοί καταβάλλουν.

Σύμφωνα με το Ευρετήριο Οικονομικών Όρων ως φόρος ορίζεται το μέρος του εισοδήματος των ιδιωτών που μεταβιβάζεται στο δημόσιο τομέα μέσω της

φορολογίας, ώστε ο δημόσιος τομέας να μαζέψει τους οικονομικούς πόρους που χρειάζεται για καλύψει τις δαπάνες για τις δραστηριότητες του.

Κατ' επέκταση οι φόροι διακρίνονται σε:

- **έμμεσους**, όπου θεωρούνται αυτοί που επιβάλλονται στην εγχώρια κατανάλωση αγαθών/υπηρεσιών και στις εισαγωγές
- **άμεσους**, όπου θεωρούνται αυτοί που επιβάλλονται στο εισόδημα (φυσικών/νομικών προσώπων) και στην περιουσία (ακίνητη, κληρονομιών, δωρεών)

Η διάκριση αυτή γίνεται με βάση το κριτήριο μετακύλησης των φόρων, δηλαδή ότι οι άμεσοι φόροι δεν μετακυλίνονται, σε αντίθεση με τους έμμεσους φόρους που μετακυλίνονται. Σήμερα όμως όλοι οι φόροι μετακυλίνονται στις τιμές κι αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στην εκτίμηση των επιπτώσεων των φόρων.

Ο φόρος ανήκει στον πυρήνα των μέτρων της κρατικής επιβολής. Η φορολογία χαρακτηρίζεται ως ένα σημείο από ανταποδοτικό χαρακτήρα, ο οποίος όμως δεν αφορά συγκεκριμένη κατηγορία φορολογουμένων, αλλά το σύνολο των πολιτών. Αυτό σημαίνει ότι για να καλύψει το κράτος τις ανάγκες του επιβάλλει τόσο στα Φυσικά πρόσωπα (πολίτες) όσο και στα Νομικά πρόσωπα (επιχειρήσεις), μέτρα αναγκαστικού χαρακτήρα που συνεπάγονται οικονομικό βάρος για τους φορείς αυτούς (βλ. Γεωργακόπουλος Θ., Πάσχος Π., 2003, οι οποίοι και σημειώνουν ότι σε όλες τις ανεπτυγμένες οικονομίες το 90% των εσόδων προέρχεται από τη φορολογία).

Ένα μικρότερο μέρος των δαπανών του κράτους μπορεί να καλύπτεται από άλλες πηγές, εκτός της φορολογίας, εκ των οποίων η συνηθέστερη από αυτές είναι η δημόσιες επενδύσεις. Τα στοιχεία για τη χώρα μας, όπως αντλήθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και το Οργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, εμφανίζονται στους παρακάτω πίνακες 1 και 2.

Πίνακας 1: Έσοδα από την φορολογία, μη λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές εισφορές*

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Φορολογικά Έσοδα(% επί του ΑΕΠ)/Συνολικά έσοδα Κυβέρνησης(% επί του ΑΕΠ)	51.66%	49.88%	49.23%	49.06%	48.78%	48.15%	49.37%

Πίνακας 2: Έσοδα από την φορολογία, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές εισφορές. *

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Φορολογικά Έσοδα(% επί του ΑΕΠ)/Συνολικά έσοδα Κυβέρνησης(% επί του ΑΕΠ)	78.40%	77.15%	76.70%%	76.33%	75.81%	74.51%	75.66%

* Οι υπολογισμοί είναι του συγγραφέα

Από την άλλη πλευρά εάν υπάρξει υπερβολική μεταφορά από τον Ιδιωτικό στον Δημόσιο Τομέα τότε αυτό ενδέχεται να αποβεί σε βάρος της ανάπτυξης αντί προς όφελος της, και κατ' επέκταση, δεν αποκλείεται να δημιουργηθούν συνθήκες ύφεσης με άμεσο αντίκτυπο στα δημόσια έσοδα. Το φαινόμενο αυτό είναι που παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

1.2.1 Η φορολογία στα πλαίσια της νομικής επιστήμης

Στα πλαίσια της νομικής επιστήμης, ο φόρος διακρίνεται από το ανταποδοτικό τέλος το οποίο καταβάλλεται έναντι ειδικής αντιπαροχής και αποτελεί αναγκαστική παροχή των πολιτών,. Έτσι προκύπτει μια σχέση αντιστοιχίας μεταξύ παροχής των πολιτών και αντιπαροχής από το κράτος¹. Ως αποτέλεσμα, η διάκριση μεταξύ φόρου και τέλους έγκειται στη φύση και στο σκοπό που υπηρετεί η εκάστοτε εισφορά².

1.2.2 Η φορολογία στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης

Στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης, η επιβολή της φορολογίας απο το κράτος γίνεται με γνώμονα και σκοπό την επίτευξη όλων των βασικών οικονομικών στόχων, όπως είναι για παράδειγμα η άριστη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών, η άριστη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των μελών της κοινωνίας, η σταθεροποίηση της οικονομίας, η μείωση του πληθωρισμού και της ανεργίας, καθώς και η οικονομική

¹ Απόφαση ΣΤΕ 649/81

² Απόφαση ΣΤΕ 3556/98

ανάπτυξη (Δράκος, 1996). Σε γενικές γραμμές, το κράτος επιβάλλει φόρους για τη διασφάλιση της λειτουργίας του και η φορολογία αποτελεί μία αναπόφευκτη θυσία των πολιτών (Ανδρεάδης, 1935).

1.3 Ο αντικειμενικός σκοπός της φορολογίας

Ο αντικειμενικός σκοπός της φορολογίας είναι τριπλός και συγκεκριμένα:

1. Η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών, κατά την άσκηση της δημοσιονομικής και κοινωνικής πολιτικής
2. Η ενίσχυση ή σταθεροποίηση της οικονομικής ανάπτυξης, μέσω των κρατικών επενδύσεων, οι οποίες αρχικά χρηματοδοτούνται από τους φόρους, αλλά, εφόσον επιτύχουν και υπάρξει εξορθολογισμένη διαχείρισή τους, αποτελούν κρατική περιουσία, πρόσφορη να παράγει πρωτογενή έσοδα για τον κρατικό προϋπολογισμό και
3. Τέλος, έμμεσα και αντανακλαστικά, η ανακατανομή του πλούτου κάθε κοινωνίας με σκοπό την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς μέσω των φόρων ενισχύονται, και ορθά, οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες με κοινωνικές παροχές. Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης περισσότερες από τις μισές κρατικές δαπάνες έχουν κοινωνικό χαρακτήρα (παιδεία, υγεία, μεταφορές, συντάξεις, επιδόματα ανεργίας κ.ο.κ.). Ο κοινωνικός ρόλος λοιπόν της φορολογίας στην Ευρώπη φαίνεται διαχρονικά και από τα στατιστικά στοιχεία. Για παράδειγμα το 1998 ο μέσος όρος των κρατικών δαπανών στη Ένωση των 15 κρατών μελών ήταν 48% του ΑΕΠ και τα συνολικά φορολογικά έσοδα περίπου 41,5%. Στα ίδια επίπεδα διατηρήθηκαν τα μεγέθη αυτά για την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατά το διάστημα 2006 έως 2012, όπως παρουσιάζεται στα παραρτήματα Α και Β αντίστοιχα. Μέσω της φορολογίας παρέχεται γενικευμένη και όχι ατομική ευημερία στους πολίτες (βλ. ενδεικτικά Φλώρος Α, 2010). Όπως ρητά ορίζει το άρθρο 78 παρ. 1 του Συντάγματος κανένας φόρος δεν «...επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο, που να καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές, ή τις κατηγορίες τους, στις οποίες αναφέρεται ο φόρος». Παράλληλα, άλλες συνταγματικές επιταγές, όπως ο σεβασμός της ιδιοκτησίας

(άρθρο 17 Σ), η υποχρέωση του Κράτους να μεριμνά για τη γενικότερη εθνική ευημερία (βλ. 106 Σ), η προστασία και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (βλ. άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 Σ) και η αρχή της αναλογικότητας (βλ. πρόσφατα τη ρητή καθιέρωσή της στο άρθρο 25 του Σ) αποτελούν επίσης αναγκαίες παραμέτρους, οι οποίες πρέπει να συνεκτιμώνται όχι μόνο κατά την επιβολή των φόρων, αλλά και στις κυρώσεις, που συνεπάγεται η φοροδιαφυγή.

1.4 Τρόπος καταβολής φόρων

Η υποχρέωση καταβολής φόρων εκπληρώνεται πλέον αποκλειστικά και μόνο με χρηματική παροχή, ενώ αποκλείεται η παροχή υπηρεσιών και ειδών, δηλαδή η δόση αντί καταβολής. Ο πρόσφατος πάντως νόμος 4223/2013 (φορολογία ακινήτων, ΕΝΦΙΑ κλπ) προβλέπει ρητά στο άρθρο 10 ότι *«...με πράξη της φορολογικής Διοίκησης επιτρέπεται η εξόφληση του συνόλου ή μέρους οφειλόμενου φόρου από οφειλέτη που βρίσκεται σε αδυναμία να τον καταβάλει με μετρητά, μετά από αίτησή του, με μεταβίβαση σε τρίτον της πλήρους κυριότητας του ακινήτου και ταυτόχρονη εκχώρηση της απαίτησης καταβολής του τιμήματος ή μέρους αυτής στο Ελληνικό Δημόσιο. Με απόφαση του ΓΓΔΕ καθορίζεται η διαδικασία εξόφλησης του φόρου και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου»*. Εξακολουθεί ακόμη να προβλέπεται ως μέσο καταβολής των φόρων η εκχώρηση οφειλόμενων μισθωμάτων (της τρέχουσας διαχειριστικής περιόδου), σε εκπλήρωση της φορολογικής υποχρέωσης του φορολογουμένου έναντι του Δημοσίου (βλ. και άρθρο 39 παρ. 4 του ν. 4172/2013).

Η καταβολή φόρων είναι υποχρεωτική και, σε κάθε περίπτωση, δεν έχει ατομικό ανταποδοτικό χαρακτήρα, αλλά αντιθέτως εξασφαλίζει, σε συνάρτηση πάντως με τη φοροδοτική ικανότητα ενός εκάστου φυσικού ή νομικού προσώπου (αρχή αναλογικότητας), τη συμμετοχή του στο σύνολο των Κρατικών Υπηρεσιών και παροχών. Για ευνόητους λόγους διαφύλαξης της κοινωνικής ευημερίας, οι κοινωνικές παροχές είναι αυξημένες και ειδικά μάλιστα για ορισμένες συγκεκριμένες ευπαθείς ομάδες φορολογούμενων, των οποίων η φοροδοτική ικανότητα είναι μικρότερη.

Επιπλέον η φορολογική βάση ή αλλιώς η φορολογητέα ύλη, δηλαδή το αντικείμενο ή η χρηματική ποσότητα σε ποσοστό επι της οποίας υπολογίζεται ο φόρος

αποβαίνει ιδιαίτερα κρίσιμη στον καθορισμό και τις επιμέρους διακρίσεις. (Γεωργακόπουλος, Θ., Πάσχος, Π., 2003). Φυσικά όπως είναι εύκολο να εννοηθεί υπάρχουν διαφορετικά συστήματα καθορισμού της φορολογητέας ύλης σε διεθνές επίπεδο. Συχνά, επίσης, διαφέρει η φορολογική βάση ανάμεσα σε φυσικά και νομικά πρόσωπα ή σε ορισμένες συναλλαγές. Για παράδειγμα, υπάρχει το σύστημα καθορισμού των φόρων με κριτήριο τα έσοδα/έξοδα. Το σύστημα αυτό στην Ελλάδα ισχύει για το σύνολο των νομικών προσώπων. Στα φυσικά πρόσωπα αντίθετα, κυριαρχεί το σύστημα φορολόγησης με βάση το εισόδημα ή τις τεκμαρτές δαπάνες από τη χρήση συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών. Συνήθως ως φορολογική βάση χρησιμοποιούνται οικονομικά χαρακτηριστικά του φορολογούμενου, όπως το εισόδημα, η περιουσία και η δαπάνη και, ειδικότερα, η καταναλωτική δαπάνη (Γεωργακόπουλος, Θ., Πάσχος, Π., 2003).

1.4.1 Κριτήρια ταξινόμησης των φόρων

Υπάρχουν γενικώς πολλαπλά κριτήρια ταξινόμησης και αντίστοιχα διάκρισης των φόρων.

Το **πρώτο** κριτήριο είναι το αντικείμενο ή άλλως η φορολογική βάση (ή αντικείμενο της φορολογίας). Η φορολογία διακρίνεται σε φορολογία εισοδήματος, φορολογία επί των δαπανών και σε φορολογία επί της περιουσίας, με βάση το αντικείμενο της φορολογίας³.

1. Η φορολογία εισοδήματος, επαναλαμβάνεται σε ετήσια βάση, και αφορά τον ίδιο φορολογούμενο κάθε χρόνο καθώς επιβάλλεται επί της (εκάστοτε) ετήσιας απόκτησης εισοδήματος. Στην Ελλάδα η φορολογία εισοδήματος αποτελεί τον κλασικό τρόπο φορολόγησης των φυσικών προσώπων και συμμετέχει κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στην απόκτηση των φορολογικών εσόδων. Οι συντελεστές είναι σταθεροί, αλλά υπόκεινται σε ενδιάμεσες μεταβολές, προβλέπονται δε

³ Βλ. και Χρυσάφη Ελένη, (2014), Το ελληνικό φορολογικό σύστημα και η σύγκρισή του με συστήματα άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, Δημοσίευτη Διπλωματική Εργασία στα πλαίσια ΜΔΕ Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Δικτυακός τόπος: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/16770/3/ChrysaphiEleniMsc2014.pdf> και ημερομηνία προσπέλασης η 10/06/2015.

κλιμακωτά, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για νομικά ή φυσικά πρόσωπα. Από το 2003 μέχρι σήμερα οι συντελεστές φορολόγησης των φυσικών προσώπων έχουν ενδιάμεσα τροποποιηθεί και πλέον οριστικοποιηθεί ως εξής: Η αρχική με πολλές διαβαθμίσεις κλίμακα, με ανώτατο συντελεστή το 45% για εισοδήματα, που υπερβαίνουν τις 100.000 Ευρώ, διαμορφώνεται πλέον σε τρεις φορολογικούς συντελεστές για τα φυσικά πρόσωπα και συγκεκριμένα σε 22% (με έκπτωση μέχρι 2.100 Ευρώ) για εισοδήματα μέχρι 25.000 Ευρώ, σε 32% για εισοδήματα για το υπερβάλλον, δηλαδή από 25.000 -42.000 Ευρώ (με σταδιακή απομείωση της έκπτωσης φόρου) και σε 42% για εισοδήματα, που υπερβαίνουν το ποσό των 42.000 Ευρώ. Αντίστοιχα για τα νομικά πρόσωπα (προσωπικές εταιρείες) καθιερώθηκαν δύο συντελεστές και συγκεκριμένα 26% για εισοδήματα μέχρι 50.000 Ευρώ και 33% για το υπερβάλλον. Στις Ανώνυμες Εταιρείες ο φόρος από 25%, χωρίς κλίμακα, διαμορφώθηκε σε 40%. Ήδη με το ν . 4334/16.7.2015 «Επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης» επήλθαν και περαιτέρω μεταβολές, ιδίως στον ΦΠΑ και στη φορολογία των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 4334/2015 διαμόρφωσε τρεις κλίμακες ΦΠΑ (6%, 13% και 23% για αγαθά και υπηρεσίες), καθόρισε τη φορολογία των επιχειρήσεων σε 29% από 26% για τις πρώτες 50.000 Ευρώ (βλ. άρθρο 1 παρ. 4 του ν. 4334/2015, με τον οποίο τροποποιήθηκε το άρθρο 58 παρ. 1 του ν. 4172/2013), αύξησε το ποσοστό προκαταβολής του φόρου σε 100%, και επανακαθόρισε την κλίμακα της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης.

2. Η φορολογία επί των δαπανών είναι έμμεση και επιβάλλεται κατά τη χρησιμοποίηση του εισοδήματος ή του κεφαλαίου, παρά το γεγονός ότι αυτά έχουν ήδη φορολογηθεί με το σύστημα των άμεσων φόρων. Η συζήτηση και η σύγκριση μεταξύ άμεσων και έμμεσων φόρων είναι πάντα επίκαιρη. Κατά τη μάλλον πλέον επικρατούσα άποψη δικαιότερο θεωρείται το σύστημα της άμεσης φορολογίας, διότι αυτό συναρτάται με τη φοροδοτική ικανότητα των φορολογικά υπόχρεων.
3. Η φορολογία επί της περιουσίας αφορά τα περιουσιακά στοιχεία του φορολογούμενου και επιβάλλεται κατά τη μεταβολή της κυριότητας, λόγω μεταβίβασης, κληρονομιάς κ.λπ. (Φλώρος Α., 2010).

Το **δεύτερο** κριτήριο, ως προς τη διάκριση των φόρων, συναρτάται με τη διαδικασία καθορισμού και είσπραξης των φόρων. Με βάση το κριτήριο αυτό διακρίνουμε την **άμεση** και **έμμεση** φορολογία.

1. Άμεση φορολόγηση, είναι η καταβολή των εισφορών άμεσα από τους πολίτες προς το κράτος. Αυτός ο τρόπος φορολόγησης είναι ο πιο καθιερωμένος τρόπος φορολόγησης τόσο των φυσικών και όσο και των νομικών προσώπων. Η άμεση φορολόγηση θεωρείται αξιοκρατική, γιατί μπορεί να γίνει διάκριση των προσώπων σε *εισοδηματικές τάξεις* και να καθοριστεί ανάλογα το ύψος του φορολογικού βάρους. Συνήθως στην άμεση φορολόγηση αυξάνεται το ποσοστό φορολόγησης στα μεγαλύτερα εισοδήματα. ο ίδιος ο όρος είναι η απευθείας καταβολή φόρων από τους πολίτες προς το κράτος, με κρίσιμο σημείο αναφοράς το εισόδημα. Γενικά η άμεση φορολόγηση αποτελεί όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και το σύνολο των ανεπτυγμένων οικονομιών, το συνηθέστερο τρόπο φορολόγησης των φυσικών και νομικών προσώπων και θεωρείται δίκαιος, αλλά και χαρακτηρίζεται ως σύμφωνος με το Σύνταγμα, καθώς συναρτάται με την φοροδοτική ικανότητα ενός εκάστου σε δεδομένη χρονική στιγμή και σε συνάρτηση πάντα με το εκάστοτε εισόδημα. Κατά κανόνα προβλέπονται περισσότερα εισοδηματικά κλιμάκια και ποσοστά (βλ. ήδη την προηγούμενη αναφορά στα σήμερα ισχύοντα κατά το ν. 4172/2013 κλιμάκια, όπως αυτά πλέον διαμορφώνονται ειδικά για τις επιχειρήσεις με το ν. 4334/2015, άρθρο 1 παρ. 4 αυτού).
2. Η έμμεση φορολόγηση δεν συνέχεται με το εισόδημα και, κατ' επέκταση, ούτε με τη φοροδοτική ικανότητα. Οι έμμεσοι φόροι βαρύνουν, αδιακρίτως, το σύνολο των φορολογουμένων και συναρτώνται με τη συναλλακτική τους δραστηριότητα. Κατεξοχήν παράδειγμα έμμεσου φόρου αποτελεί ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), τα τέλη χαρτοσήμου και ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων (Φλώρος Α., 2010). Διαχρονικά πάντως το μεγαλύτερο μέρος των φορολογικών εσόδων του δημόσιου καλύπτεται από έμμεσους φόρους. Η πρακτική αυτή βέβαια αναιρεί τον προοδευτικό χαρακτήρα της φορολογικής επιβάρυνσης⁴ και έρχεται εν τέλει σε αντίθεση με την συνταγματική επιταγή της

⁴ βλ. και αναλυτικά Αγγελετάκης Τ. (2013), Σχέση φορολογίας και εσόδων διαχρονικά στην Ελλάδα, αδημοσίευτη εργασία.

αναλογικής κατανομής των φορολογικών βαρών, αποτελεί όμως ενδεχομένως μια εύκολη λύση για τον φοροεισπρακτικό μηχανισμό που για χρόνια αδυνατεί να περιορίσει τη φοροδιαφυγή με δυσμενέστερες επιπτώσεις για τα κρατικά έσοδα (βλ. Πετράκη, 2011, και επίσης δικαιοσυγκριτικά J. Slemord/S. Yitzhaki, Paper 7473, ενότητα 1b). Επίσης μία σειρά φορολογικών επιβαρύνσεων που αφορά εξατομικευμένα προϊόντα εμπίπτει και εμπεριέχεται στην κατηγορία των έμμεσων φόρων. Η συγκεκριμένη κατηγορία φόρων λειτουργεί συμπληρωματικά με τον ΦΠΑ και κατά κανόνα αποφέρει επιπλέον έσοδα, χωρίς να δημιουργεί συνθήκες πληθωρισμού. Η επιβολή των φόρων αυτών είτε έχει σκοπό να αποθαρρύνει την κατανάλωση ορισμένων προϊόντων, όπως λ.χ. να προστατεύσει το περιβάλλον (βλ. λ.χ. προϊόντα πετρελαίου) είτε να εξασφαλίσει το ισοζύγιο εισαγωγών και εξαγωγών κλπ. Παρεμφερείς είναι επίσης οι επιβαρύνσεις του φόρου πολυτελείας στην κυριότητα και τη χρήση συγκεκριμένων αγαθών, όπως λ.χ. στην κατοχή επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής και μικτής χρήσης με κυβισμό 1.929 κυβικά και πάνω, αεροσκαφών, ελικόπτερων, ανεμόπτερων και δεξαμενών κολύμβησης (βλ. σχετικά άρθρο 1 παρ. 6, παρ. γ του ν. 4334/2015).

Η περιοδικότητα των φόρων στην είσπραξη τους αποτελεί ένα **τρίτο** κριτήριο διάκρισης των φόρων. Εκτός από τους τακτικούς φόρους που υπάρχουν είναι εύκολο να κατανοηθεί ότι υπάρχουν αντίστοιχα και οι έκτακτοι, που, όπως υποδηλώνει ο ίδιος ο όρος, έχουν στοχευμένη αποστολή και βραχύβια ισχύ. Αποβλέπουν είτε στην εκκαθάριση φορολογικών υποθέσεων, εκκρεμών επί μακρόν, είτε στην αδυναμία να διεξαχθεί ο φορολογικός έλεγχος εντός του χρόνου της παραγραφής (περαιώσεις, ή ρυθμίσεις), είτε τέλος στην ενίσχυση εσόδων. Οι περαιώσεις αυτές αποτελούν μακρά παράδοση στο ελληνικό φορολογικό σύστημα. Ξεκίνησαν μεταπολιτευτικά από το 1981 και έκτοτε επαναλήφθηκαν πολλές φορές (βλ. ενδεικτικά ΠολΔ 670/1988, ν. 2008/1992, ν. 2198/1994, ν. 3259/2004 και ν. 3888/2010), όπως επίσης και οι έκτακτες εισφορές επί των εισοδημάτων των φυσικών προσώπων και των σχολαζουσών κληρονομιών (ν. 3758/2009 και ν. 3986/2011).

Με σημείο αναφοράς τον τρόπο υπολογισμού του ο φόρος, μπορεί να διακρίνεται σε αναλογικό και προοδευτικό (Δράκος Γ., 1998). Στο αναλογικό φορολογικό σύστημα ο φορολογικός συντελεστής παραμένει σταθερός ανεξάρτητα από το ύψος της φορολογητέας ύλης, ενώ αντίθετα στο προοδευτικό αυξάνεται με την αύξηση του

εισοδήματος, ώστε τα υψηλότερα εισοδήματα να συνεισφέρουν περισσότερο στα φορολογικά βάρη. Στην Ελλάδα από το 1955 εφαρμόζεται το προοδευτικό σύστημα. Η φορολογητέα ύλη στο προοδευτικό φορολογικό σύστημα, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, χωρίζεται σε τμήματα τα οποία καλούνται κλιμάκια. Το πρώτο κλιμάκιο είναι συνήθως αφορολόγητο και στη συνέχεια καθορίζονται φορολογικοί συντελεστές που βαίνουν προοδευτικά αυξανόμενοι. Σήμερα τα φορολογικά κλιμάκια έχουν σημαντικά περιοριστεί, με αντίστοιχη, ωστόσο, διεύρυνση της φορολογητέας ύλης, αφού ο ανώτατος συντελεστής 42% ισχύει για εισοδήματα μεγαλύτερα των 42.000 Ευρώ (για τα φυσικά πρόσωπα).

1.4.2 Θεμελιώδεις αρχές κατά τον σχεδιασμό και την είσπραξη των φόρων.

Στην ευρεία έννοια των φόρων εμπίπτουν και οι ποινές (διοικητικές/φορολογικές), ακριβέστερα, οι επιπλέον επιβαρύνσεις που συνέχονται με τις παραβάσεις της φορολογικής νομοθεσίας.

Υπάρχουν ορισμένες θεμελιώδεις γενικές αρχές, οι οποίες θα πρέπει να τηρούνται, κατά τον σχεδιασμό και την είσπραξη των φόρων, οι περισσότερες από τις οποίες απηχούν είτε βασικές επιλογές του Κράτους Δικαίου είτε στοιχειώδεις οικονομικές αντιλήψεις. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι (βλ πρόσφατα **Φινοκαλιώτη**, Φορολογικό Δίκαιο, 5^η έκδοση 2014, κεφάλαιο V, σ. 169 επ.):

1. **Ο κανόνας της καθολικότητας του φόρου**, με την έννοια ότι σ' αυτόν υπάγονται όλοι, ανεξαιρέτως, οι πολίτες με μοναδικό (αντικειμενικό) κριτήριο τη φοροδοτική τους ικανότητα.
2. **Η αναλογικότητα**, δηλαδή η απαλλαγή μικρών εισοδημάτων, αφού το προσδοκώμενο από αυτές όφελος είναι δυσανάλογο σε σχέση με το κόστος βεβαίωσης και είσπραξης, αλλά και το σκοπούμενο αποτέλεσμα.
3. **Ο κανόνας της παραγωγικότητας του φόρου**, όπου ένας φόρος θεωρείται παραγωγικός όταν αποφεύγονται οι υψηλοί συντελεστές, οι οποίοι διευρύνουν την τάση για φοροδιαφυγή και εισπράττεται άμεσα, χωρίς γραφειοκρατικές και διαδικαστικά επίπονες διαδικασίες.

4. Η ύπαρξη ενός **ασφαλούς, εύληπτου και απλού φορολογικού περιβάλλοντος** ανάγεται σε βασική προϋπόθεση όχι μόνο για την ομαλή λειτουργία του φορολογικού μηχανισμού, αλλά και για την εν γένει οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Η φορολογική σταθερότητα και σαφήνεια αποτρέπει τις αμφισβητήσεις και λειτουργεί ανασταλτικά στη διαφθορά, ενώ ανάγεται σε αναγκαίο όρο για τις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις.
5. Υπολογισμός και είσπραξη του φόρου κατά το **χρόνο παραγωγής** της πηγής προέλευσής του, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για άμεσους ή έμμεσους φόρους.
6. **Κανόνας αποφυγής της υπερφορολόγησης**, κλασική μορφή της οποίας αποτελεί η διπλή φορολογία. Το φαινόμενο της διπλής φορολόγησης παρατηρείται σε διασυνοριακές συναλλαγές ή συναλλαγές που αφορούν περισσότερες έννομες τάξεις. (π.χ. χώρα μόνιμης κατοικίας και σε μια άλλη). Κατά κανόνα η αποφυγή της διπλής φορολόγησης αποτρέπεται με την κατάρτιση διμερών ή πολυμερών συμβάσεων. Ειδικότερες εκδηλώσεις μη διπλής φορολόγησης συνιστούν μεταξύ άλλων:

- i. Η έκπτωση φόρου, δηλαδή το ποσό φόρου που καταβάλλει ένας πολίτης στο εξωτερικό αφαιρείται από τη φορολόγηση που προκύπτει στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Ν. 2238/94 και πλέον με το ν. 4172/2013, όπως αυτός τροποποιείται από το ν.4334/2015.

- ii. Εξαίρεση ή απαλλαγή, που σημαίνει ότι τα κράτη είτε απαλλάσσουν τους πολίτες των άλλων κρατών από φορολόγηση, είτε φορολογούν μόνο το εισόδημα που αποκτήθηκε εντός της επικράτειάς τους.

- iii. Διαίρεση ή κατανομή, που αφορά στην κατάτμηση του εισοδήματος ενός φορολογούμενου σε δύο μέρη, ώστε το ένα να φορολογηθεί από το κράτος στο οποίο κατοικεί και το άλλο από το κράτος στο οποίο αποκτήθηκε το εισόδημα. (Καούνης Μ., 2009).

Το Σύνταγμα είναι εκείνο που αποτελεί την πλέον πρωτογενή και ιεραρχικά ανώτερη πηγή του Φορολογικού Δικαίου όσον αφορά την Ελληνική επικράτεια. Στο Σύνταγμα τίθενται οι βασικές αρχές της φορολογίας οι οποίες πρέπει να τηρούνται τόσο από το νομοθέτη όσο και από τον εφαρμοστή του φορολογικού δικαίου. Αυτές οι αρχές

διασφαλίζουν τη φύση του κοινωνικού κράτους δικαίου. (Κόντος-Μάναλης, 2003: σελ.27-29).

Στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης, που αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Adam Smith (1776) ήταν αυτός που πραγματοποίησε την πρώτη προσπάθεια οριοθέτησης φορολογικών αρχών, στον «πλούτο των εθνών» ο οποίος εξέθεσε τους περίφημους κανόνες της φορολογίας (cannons of taxation).

1.4.3 Οι κανόνες του Smith

Αναλυτικότερα, οι κανόνες του Smith (1776) ήταν οι εξής:

1. Η φορολογία πρέπει να είναι ίση για όλους τους πολίτες (δηλαδή να υπάρχει αναλογική φορολογία ως προς το εισόδημα).
2. Οι φόροι δεν πρέπει να είναι αυθαίρετοι ή αβέβαιοι για τους φορολογούμενους.
3. Οι φόροι δεν πρέπει να είναι απρόσφοροι (inconvenient) για τους φορολογούμενους, δηλαδή η είσπραξή τους πρέπει να γίνεται με τον πλέον πρόσφορο για τους φορολογούμενους τρόπο.
4. Η συλλογή των φόρων πρέπει να είναι οικονομική, δηλαδή τα έξοδα για τη συλλογή των φόρων δεν πρέπει να είναι δυσανάλογα προς τα έσοδα που αποφέρουν.

1.4.4 Οι γενικές αρχές της φορολογικής εξουσίας

Από τους γενικούς αυτούς κανόνες οι οποίοι αδυνατούσαν να προδιαγράψουν ένα συγκεκριμένο φορολογικό σύστημα κατάφεραν και επιτυγχάνονταν η απόκλιση ορισμένων αυθαιρεσιών της κυβέρνησης. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι γενικοί αυτοί κανόνες αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από τα θεμέλια τα θεμέλια για την οριοθέτηση των σύγχρονων φορολογικών αρχών που ορίζονται στο Ελληνικό Σύνταγμα. Συνολικά,

οι γενικές αρχές που διέπουν την άσκηση της φορολογικής εξουσίας είναι οι ακόλουθες (Φινοκαλιώτης, 2005):

- **Η αρχή της νομιμότητας του φόρου:** Κανένας φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο, που καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές ή τις κατηγορίες τους στις οποίες αναφέρεται ο φόρος.
- **Η αρχή της βεβαιότητας του φόρου:** Ο χρόνος και ο τρόπος πληρωμής, καθώς και το πληρωτέο ποσό πρέπει να είναι σαφή και ορισμένα για τον φορολογούμενο και για οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο.
- **Η αρχή της χρηστής διοικήσεως και της προστασίας της εμπιστοσύνης του φορολογούμενου έναντι μεταβολών της ερμηνείας της φορολογικής διοίκησης:** Δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ φορολογούμενου και φορολογικής αρχής.
- **Αρχή της μη αναδρομικής ισχύος των φορολογικών ρυθμίσεων:** Σε ένα κράτος δικαίου ο πολίτης θα πρέπει να γνωρίζει εκ των προτέρων τις συνέπειες της πράξης που σκοπεύει να επιχειρήσει και να εμπιστεύεται ότι η σύνομη διαγωγή του θα έχει τις συνέπειες που προέβλεπε ο σχετικός νόμος, με βάση τον οποίο είχε λάβει την απόφασή του.
- **Αρχή της φορολογικής δικαιοσύνης:** Οι έλληνες πολίτες συνεισφέρουν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη αναλόγως των δυνάμεών τους. Αυτή η αρχή, προϋποθέτει την ικανοποίηση της αρχής της καθολικότητας του φόρου και της αρχής της φορολογικής ισότητας. Η τελευταία, επιβάλλει την όμοια μεταχείριση των φορολογικών υποκειμένων κάτω από όμοιες οικονομικές συνθήκες (οριζόντια φορολογική ισότητα) και την ανόμοια μεταχείριση όσων βρίσκονται κάτω από ανόμοιες περιστάσεις (κάθετη φορολογική ισότητα). Τούτο απαγορεύει στο νομοθέτη να θεσπίζει αυθαίρετες φορολογικές διακρίσεις υπέρ ή εις βάρος μερίδας των πολιτών. Η σύγχρονη πρακτική θέτει ως δείκτη προσδιορισμού της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών κατά πρώτο λόγο το εισόδημα, κατά δεύτερο λόγο την περιουσία και κατά τρίτο λόγο τη δαπάνη.

Εκτός από τις φορολογικές αρχές που προαναφέρθηκαν, τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα θέτουν περιορισμούς στη

φορολόγηση. Παλαιότερα επικρατούσε η αντίληψη ότι το κράτος ασκεί χωρίς δεσμεύσεις τη φορολογική του εξουσία με χαρακτηριστική την απόφαση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των ΗΠΑ στην οποία αναφέρθηκε ότι «η δύναμη να φορολογείς περιλαμβάνει τη δύναμη να καταστρέφεις»⁵. Πιο συγκεκριμένα και κατά την άσκηση φορολογικής εξουσίας, οι φορολογικές αρχές οφείλουν να σέβονται τα ακόλουθα Συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα των πολιτών:

- Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία (αποφυγή φαινομένων δήμευσης περιουσίας)
- Το δικαίωμα στην προσωπική και επαγγελματική ελευθερία του ατόμου
- Το θεσμό της οικογένειας

1.5 Τα είδη της φορολογίας

Γενικά υπάρχουν και μπορούν να προκύψουν πολλές διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις φόρων ανάλογα με τα διαφορετικά κριτήρια που θα έχουμε. Η βασικότερη διάκριση των φόρων γίνεται μεταξύ άμεσων και έμμεσων με βάση τρία κριτήρια (Δράκος, 1996: σελ.174):

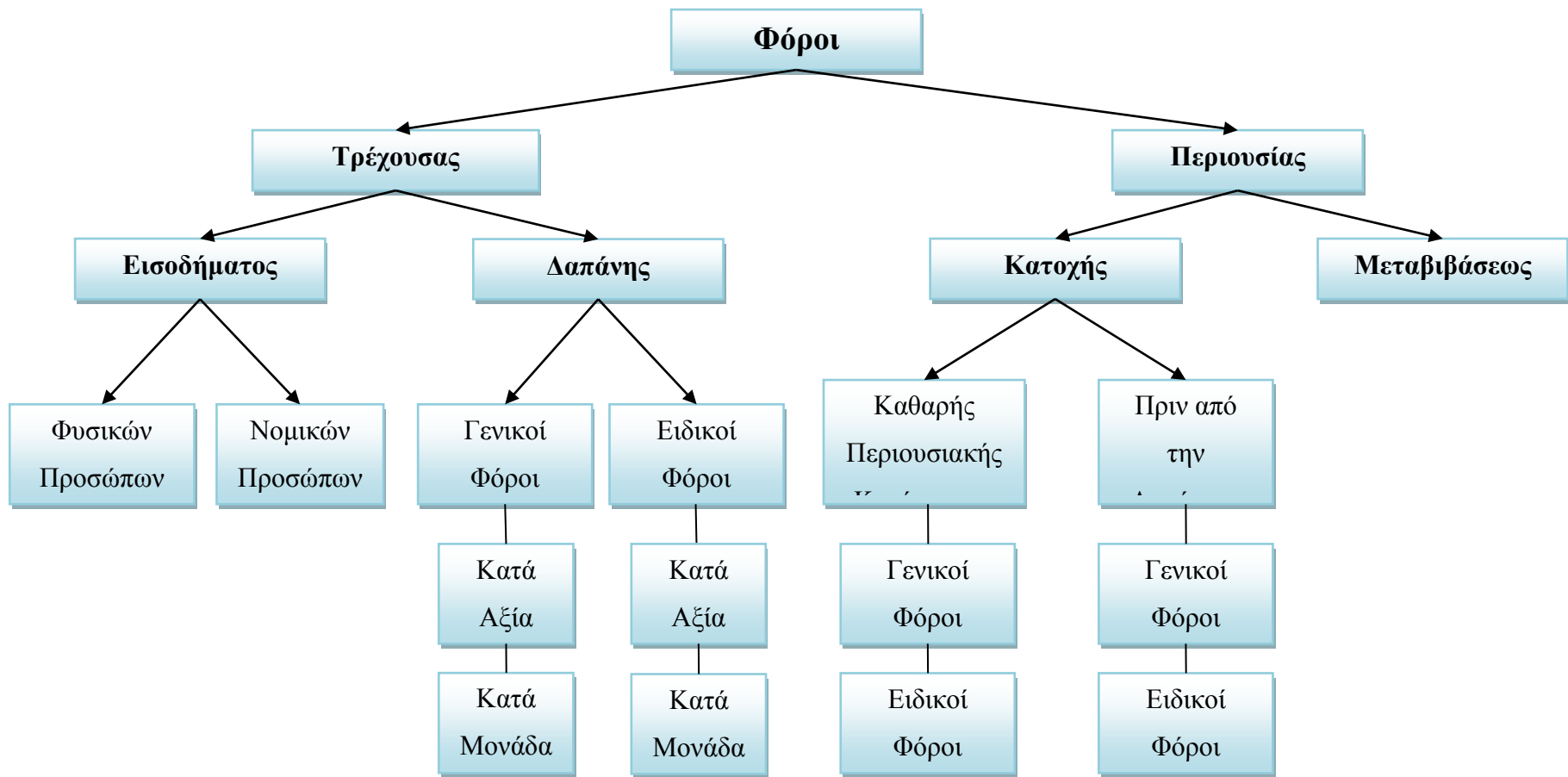
- **Το κριτήριο της πρόθεσης του νομοθέτη**, σύμφωνα με το οποίο εάν ένας φόρος επιβλήθηκε με πρόθεση να μη μεταβιβαστεί τότε χαρακτηρίζεται ως άμεσος.
- **Το κριτήριο της διοικητικής μεθόδου εφαρμογής ενός φόρου**, σύμφωνα με το οποίο άμεσοι είναι οι φόροι που καταβάλλονται απευθείας από τους φορολογούμενους ενώ έμμεσοι είναι οι φόροι που πληρώνονται μέσω της ανταλλαγής αγαθών.
- **Το κριτήριο της δυνατότητας προσαρμογής ενός φόρου στις ιδιαίτερες συνθήκες του φορολογούμενου**, σύμφωνα με το οποίο οι άμεσοι φόροι λογίζονται ως προσωπικοί αφού επιβάλλονται ανάλογα με τις ατομικές συνθήκες του φορολογούμενου σε αντίθεση με τους έμμεσους.

⁵ McCulloch vs. the State of Maryland (1819) «The power to tax involves the power to destroy»

Ενδεικτικά, άλλες, δευτερεύουσες, διακρίσεις των φόρων είναι σε (Δράκος, 1996: σελ.175-177):

- Τρέχουσας παραγωγής ή περιουσίας
- Εισοδήματος και δαπάνης
- Φυσικών και νομικών προσώπων
- Ειδικούς και γενικούς φόρους δαπάνης
- Κατά μονάδα και κατά αξία (ad valorem)
- Κατοχής και μεταβίβασης περιουσίας
- Προοδευτικοί, αναλογικοί και αντιστρόφως προοδευτικοί φόροι (ίσως η σημαντικότερη τόσο από θεωρητικής όσο και από πρακτικής άποψης)

Σε γενικές γραμμές, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, η φύση της οικονομίας μαζί με τα δομικά χαρακτηριστικά της, επηρεάζουν τόσο τη δυνατότητα φορολόγησης όσο και τα είδη της φορολογίας που μπορούν να επιβληθούν. Έτσι προκαλείται ως αποτέλεσμα, η αναλυτική διάκριση των φόρων αλλά και των χαρακτηριστικών τους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για το σχεδιασμό ενός κατάλληλου φορολογικού συστήματος σε συνδυασμό με τις εξελίξεις του ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού και επιχειρησιακού περιβάλλοντος. Μία ενδεικτική αναλυτική διάκριση των ειδών της φορολογίας παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1: Ταξινόμηση των Φόρων

Πηγή: Δράκος, 1996: σελ. 176

Οι Hinrichs (1966) και Musgrave (1969) σημειώνουν ότι η σύγχρονη φορολογική δομή χαρακτηρίζεται από τη στροφή προς την εταιρική φορολογία και την προοδευτική φορολογία εισοδήματος σε αντίθεση με την εκτεταμένη φορολογία περιουσίας και κατανάλωσης του παρελθόντος. Αυτή η μεταστροφή, σύμφωνα με τους εν λόγω συγγραφείς, έχει διευκολυνθεί από τη διεύρυνση του τομέα της αγοράς, τη συρρίκνωση του αγροτικού τομέα, τη συγκέντρωση της εργασίας και τα αυξανόμενα επίπεδα αλφαριθμητισμού. Περαιτέρω αλλαγές στην τεχνολογία της φορολογικής διοίκησης, συμπεριλαμβανομένων της παγκοσμιοποίησης και την χρηματοοικονομικής καινοτομίας, ωθούν προς την υιοθέτηση φορολογικών συστημάτων που βασίζονται στην επιβολή φόρων κατανάλωσης ευρείας βάσης (π.χ. Φ.Π.Α.) και επίπεδων συντελεστών φορολογίας εισοδήματος. Ο Alt (1983) επισήμανε τη σημασία του κόστους συμμόρφωσης και διοικητικού κόστους στην εξέλιξη των φορολογικών συστημάτων. Σύμφωνα με τον ίδιο, η συλλογή φόρων από τις επιχειρήσεις σε σχέση με τα νοικοκυριά έχει γίνει ιδιαίτερα εύκολη, ενώ η ευρεία υιοθέτηση του Φ.Π.Α. οφείλεται κυρίως στη μείωση του διοικητικού κόστους που επιφέρει. Οι Balke & Gardner (1991) ισχυρίζονται ότι τα μειούμενα οριακά κόστη συλλογής φόρων εξηγούν την αύξηση του μεγέθους της κυβέρνησης και τις αλλαγές στη φορολογία της Αμερικής και του Ηνωμένου Βασιλείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Φοροδιαφυγή-Φοροαποφυγή

Η επιβολή φορολογίας προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις στους φορολογούμενους όπου ανάμεσα τους βρίσκονται, νόμιμες και μη. Παράλληλα, το θέμα της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής συμπεριλαμβάνει πολλές διαστάσεις και προβλήματα ενώ είναι γεγονός ότι δεν υφίσταται μία ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ των δύο αυτών εννοιών.

Η κλασική διάκριση μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής αποδίδεται από τον Oliver Wendell Holmes, ο οποίος ανέφερε ότι όταν ο νόμος θέτει ένα όριο, μία περίπτωση είναι είτε εντός είτε εκτός αυτού του ορίου. Εφόσον η περίπτωση βρίσκεται εντός ορίων το υποκείμενο επωφελείται τα μέγιστα στα πλαίσια του νομικά επιτρεπτού. Αντιθέτως, όταν μία περίπτωση χαρακτηρίζεται ως διαφυγή, υπονοείται ότι υπερβαίνει το νομοθετικό όριο. Ως αποτέλεσμα το ξεχωριστό χαρακτηριστικό της φοροδιαφυγής είναι η μη υπακοή στον νόμο, δηλαδή η παρανομία.

2.2 Ορισμός φοροδιαφυγής

Σύμφωνα με τους Alm & Vasquez (2001) και Chiumya (2006), ο όρος φοροδιαφυγή αναφέρεται σε παράνομες πρακτικές που ακολουθούνται έτσι ώστε να αποφευχθεί η καταβολή του αναλογούντος φόρου. Παραδείγματα τέτοιου είδους πρακτικών είναι η απόκρυψη φορολογητέου εισοδήματος, κερδών και δραστηριοτήτων, η διαστρέβλωση των πηγών και του μεγέθους του εισοδήματος ή η υπερεκτίμηση εξαιρέσεων, πιστώσεων και εκπτώσεων. Η φοροδιαφυγή μπορεί να συμβεί ως απομονωμένο περιστατικό εντός δραστηριοτήτων που είναι, κατά τα άλλα, νόμιμες ή στα πλαίσια της ανεπίσημης οικονομίας όταν το σύνολο των δραστηριοτήτων είναι σκιώδες (GIZ, 2010).

Ως φοροδιαφυγή (tax evasion) ορίζεται η παράνομη και, επομένως, εσκεμμένη απόκρυψη φορολογητέου εισοδήματος ή περιουσιακών στοιχείων, με

σκοπό τη μη απόδοση φόρου στις αρμόδιες αρχές (βλ. αντί άλλων Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 35, 2011. Τράπεζα της Ελλάδος)⁶. Τον ορισμό και τις βασικές μορφές της φοροδιαφυγής συναντάμε πλέον αναλυτικά στο άρθρο 55 του ν. 4172/2013 (βλ. και στη συνέχεια), και παλαιότερα στα άρθρα 17 και 18 του ν. 2523/1992. Η φοροδιαφυγή αποτελεί πρόβλημα με κοινωνικές προεκτάσεις, διότι νοθεύει την κατανομή και την αναδιανομή των οικονομικών πόρων και μάλιστα βραχυχρόνια και μακροχρόνια, εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες και αποδυναμώνει την οικονομική πολιτική. Η φοροδιαφυγή συνεπάγεται, επίσης, και δη, κατά κανόνα, διεύρυνση των φορολογικών βαρών για τους μη φοροδιαφεύγοντες πολίτες, με περαιτέρω (αρνητικές) επιπτώσεις σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, όπως στις επενδύσεις, στην ανάπτυξη, στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην αποταμίευση.

2.2.1 Οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή οδηγεί σε χαμηλότερα φορολογικά έσοδα τα οποία προσθέτουν επιπρόσθετες φορολογικές επιβαρύνσεις σε αυτούς που ήδη καταβάλλουν τους φόρους τους. Επιπρόσθετα, η φοροδιαφυγή μπορεί να διαστρεβλώνει και την προσφορά εργασίας (Parker, 2003) καθώς είναι γνωστό ότι οι ευκαιρίες φοροδιαφυγής διαφέρουν ανά επάγγελμα ή κλάδο της οικονομίας (Frederiksen, Graversen & Smith, 2005).

Σε όρους κάθετης ισότητας, εφόσον οι φτωχοί είχαν περισσότερες δυνατότητες φοροδιαφυγής από τους πλουσίους ή ήταν καλύτεροι σε αυτό, τότε οι υπεύθυνοι θα ήταν περισσότερο επιεικείς σε αυτά τα φαινόμενα (Cowell, 1987). Περαιτέρω, οι αναδιανεμητικές επιδράσεις του φορολογικού προγράμματος μπορεί να επιδεινωθούν από τη φοροδιαφυγή. Σε κάθε περίπτωση, είναι πιθανό να προκληθούν λανθασμένες εκτιμήσεις, για τις διανεμητικές και δημοσιονομικές επιδράσεις των αλλαγών τόσο στο φορολογικό όσο και στο ασφαλιστικό σύστημα, στη διοίκηση, από τη μη αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων (Matsaganis & Flevotomou, 2010).

⁶ Για τις ποινικές κυρώσεις βλ <http://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/18489>

Σε όρους οριζόντιας ισότητας, παρατηρείτε διαφορά στην τάση και στις ευκαιρίες ανάμεσα σε άτομα με παρόμοια εισοδήματα. Ως αποτέλεσμα, οι έννοιες της δικαιοσύνης και ίσης αντιμετώπισης, παραβιάζονται από τη φοροδιαφυγή, ενώ υποσκάπτεται και η ιδέα της αμοιβαιότητας μεταξύ του κράτους και των πολιτών.

2.2.2 Οι άμεσες παρενέργειες της φοροδιαφυγής

Η πρωταρχική, ωστόσο, επίπτωσή της, είναι το πλήγμα στα δημόσια έσοδα, ιδίως στα προϋπολογισθέντα. Αναλυτικότερα, οι άμεσες ενέργειες ή παρενέργειες της φοροδιαφυγής είναι οι ακόλουθες:

α. Προκαλεί ανισότητες. Η φοροδιαφυγή είναι εφικτή και διαπράττεται από ορισμένες κοινωνικές ομάδες εκ των οποίων οι κυριότερες είναι από τα πλουσιότερα κοινωνικά στρώματα (Matsaganis M., Flevotomou M., 2010). Αυτό σημαίνει ότι λόγω της υστέρησης φορολογικών εσόδων η οποία προκαλείται από τη φοροδιαφυγή των, όπως προαναφέρθηκε, οικονομικά πιο εύρωστων, οι συνεπείς και οι φτωχότεροι φορολογούμενοι βαρύνονται συνήθως με υψηλότερα φορολογικά βάρη. Συνεπώς με αυτόν τον τρόπο η φορολογία όχι μόνο δεν επιτυγχάνει το στόχο της, ο οποίος είναι η αναδιανομή του εισοδήματος, αλλά, αντίθετα, ωθεί στην επιβολή μεγαλύτερων φορολογικών βαρών σε όσους ήδη πληρώνουν φόρους. Με αυτόν τον τρόπο η φορολογία καθίσταται άδικη και αναποτελεσματική και καταλήγει να αντιμετωπίζει άνισα τους πολίτες και να υπονομεύει την κοινωνική συνοχή.

β. Καταστρατηγεί τον ανταγωνισμό. Η φοροδιαφυγή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εταιρείες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες, προκειμένου να βελτιώσουν την κερδοφορία τους ή ακόμα και από υγιείς εταιρείες με σκοπό να ενισχύσουν την ανταγωνιστική τους θέση. Σε κάθε περίπτωση, η φοροδιαφυγή προσφέρει ένα εύκολο τρόπο ανταγωνισμού και κερδοφορίας για τις επιχειρήσεις, κυρίως τις μικρομεσαίες, με αποτέλεσμα τη νόθευση του υγιούς ανταγωνισμού (Κορομηλάς Γ., 2009). Σχετικά με το θέμα αυτό διενεργήθηκε έρευνα από την Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου που δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα capital.gr στις 22 Φεβρουαρίου 2013. Σύμφωνα με την έρευνα έξι στους δέκα πολίτες (58,4%) πιστεύουν ότι η φοροδιαφυγή στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι μικρότερη από ό,τι στις μεγάλες εταιρείες, ενώ το 70% των ερωτώμενων αποδίδουν τη φοροδιαφυγή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην προσπάθεια επιβίωσης και όχι επίτευξης

υψηλότερων κερδών. Αυτό είναι ακριβές, διότι το ποσοστό της φορολογικής επιβάρυνσης σε κάθε κλάδο δραστηριότητας θα πρέπει να καθορίζεται πάντα σε συνάρτηση με το συνολικό κόστος παραγωγικής δραστηριότητας. Λ.χ. θα πρέπει να συνεκτιμώνται και οι καταβαλλόμενες από την επιχείρηση πάσης φύσεως ασφαλιστικές επιβαρύνσεις.

γ. Η αποφυγή ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και χρηματοδότησης επιχειρηματικών σχεδίων. Επιπλέον εάν υποθέσουμε ή λάβουμε ως δεδομένο ότι οι εταιρίες μπορούν να εξασφαλίσουν, κάποιο ύψος, ανταγωνιστικότητας μέσω της φοροδιαφυγής, έτσι, με αυτόν τον τρόπο μπορεί να καταφέρουν να αποφεύγουν την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και τη χρηματοδότηση επιχειρηματικών σχεδίων, τα οποία θα απέβαιναν προς όφελος τόσο της επιχείρησης και των εργαζομένων της, όσο και του κοινωνικού συνόλου. Επίσης πρέπει να τονίσουμε ότι η επένδυση σε προηγούμενη ή ξεπερασμένη τεχνολογία και σε αναπτυξιακές δραστηριότητες δεν ευνοείται από την τάση για φοροδιαφυγή. Η επένδυση σε υψηλή τεχνολογία απαιτεί μεγάλα χρηματικά κεφάλαια και, συνεπώς, σύναψη τραπεζικών δανείων, γεγονός που καθιστά τα χρηματοοικονομικά μεγέθη των εταιρειών διαθέσιμα σε διασταυρωτικούς ελέγχους των αρμόδιων υπηρεσιών. Αντίθετα, για τις χαμηλής τεχνολογικής και αναπτυξιακής σημασίας δραστηριότητες απαιτούνται υποδεέστερης κλίμακας επενδύσεις καθώς και μικρότερος αριθμός προσωπικού (αυτοαπασχολούμενοι και πολύ μικρές επιχειρήσεις), παράγοντες που καθιστούν τη φοροδιαφυγή πιο δύσκολο να εντοπιστεί.

δ. Διαστρέβλωση Οικονομικών Στατιστικών Στοιχείων. Εξαιτίας των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας παράγονται εισοδήματα που δεν προσμετρώνται στο ΑΕΠ με αποτέλεσμα να παραποιείται η εικόνα της οικονομίας κάθε χώρας. Μελέτη του Feige (1981) έδειξε ότι τα λανθασμένα στατιστικά των χωρών μετά το 1970 αποδίδονται στην παραοικονομία. Αυτό αναπόφευκτα μεταφράζεται σε αποπροσανατολισμό των προσπαθειών οικονομικού σχεδιασμού και προγραμματισμού, καθώς και στη λήψη αναποτελεσματικών αποφάσεων φορολογικής και γενικότερα οικονομικής πολιτικής. Συχνά η φοροδιαφυγή διασταυρώνεται με την παραοικονομία και παράγεται από αυτήν ή τη συντηρεί. Λ.χ. η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή συντηρούν την αδήλωτη εργασία, καθώς άτομα πράγματι απασχολούμενα θεωρούνται άνεργοι και με την ιδιότητά τους αυτή επιδοτούνται. Συνεπώς, στρεβλώνονται τα μεγέθη της ανεργίας και εφαρμόζονται

πολιτικές απασχολησιμότητας, που τελικά δεν ανταποκρίνονται στο πραγματικό κοινωνικοοικονομικό προφίλ κάθε χώρας.

ε. **Χρηματοδότηση μη παραγωγικών δραστηριοτήτων.** Για την επιτυχημένη πάταξη της φοροδιαφυγής πρέπει να δεχθούμε ότι θα πρέπει να δαπανηθούν υψηλά διοικητικά έξοδα τόσο για την ανάπτυξη όσο και για τη συντήρηση ενός αποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού. Ο μηχανισμός αυτός συνίσταται στην πρόσληψη και εκπαίδευση κατάλληλου προσωπικού, στη θέσπιση νόμων και κανονισμών και αξιολόγηση της απόδοσης τους, καθώς και στη χρήση ηλεκτρονικών μέσων και άλλου συναφή εξοπλισμού. Όλες αυτές οι υποδομές προορίζονται για μη παραγωγικό αποτέλεσμα.

2.2.3 Περιπτώσεις φοροδιαφυγής σύμφωνα με το νόμο

Ο πρόσφατος νόμος 4174/2013, στο άρθρο 55 αυτού, συστηματοποιεί επί λέξει ως εξής τις περιπτώσεις που συνιστούν φοροδιαφυγή και αυτές είναι οι ακόλουθες:

*“α) **η απόκρυψη καθαρών εισοδημάτων** από οποιαδήποτε πηγή με μη υποβολή δήλωσης ή με υποβολή ανακριβούς δήλωσης και με σκοπό τη μη πληρωμή φόρου εισοδήματος. Ως απόκρυψη καθαρών εισοδημάτων νοείται και η περίπτωση κατά την οποία καταχωρούνται στα βιβλία πλασματικές ή εικονικές ολικά ή μερικά δαπάνες ή γίνεται επίκληση στη φορολογική δήλωση τέτοιων δαπανών, ώστε να μην εμφανίζονται καθαρά εισοδήματα ή να εμφανίζονται αυτά μειωμένα,*

*β) **η μη απόδοση, ανακριβής απόδοση, συμψηφισμός, έκπτωση ή διακράτηση** φόρου προστιθέμενης αξίας και παρακρατούμενων και επιρριπτόμενων φόρων, τελών ή εισφορών, καθώς και η μη υποβολή δήλωσης ή η υποβολή ανακριβούς δήλωσης με σκοπό τη μη πληρωμή των παραπάνω φόρων τελών ή εισφορών, εφόσον προβλέπεται από τις διατάξεις της φορολογικής νομοθεσίας που αφορά φόρους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κώδικα,*

*γ) **η είσπραξη επιστροφής των παραπάνω φόρων** από τη Φορολογική Διοίκηση μετά από παραπλάνηση της Φορολογικής Διοίκησης με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή με αθέμιτη παρασιώπηση ή απόκρυψη αληθινών γεγονότων,*

δ) η έκδοση πλαστών φορολογικών στοιχείων, καθώς και η νόθευση φορολογικών στοιχείων. Θεωρείται ως πλαστό και το φορολογικό στοιχείο που έχει διατηρηθεί ή σφραγιστεί με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς να έχει καταχωριστεί στα οικεία βιβλία της αρμόδιας φορολογικής αρχής σχετική πράξη θεώρησής του και εφόσον η μη καταχώριση τελεί σε γνώση του υπόχρεου για τη θεώρηση του φορολογικού στοιχείου. Θεωρείται ως πλαστό και το φορολογικό στοιχείο και όταν οι αξίες που αναγράφονται στο πρωτότυπο και στο αντίτυπο αυτού, το οποίο χρησιμοποιείται για φορολογικούς σκοπούς είναι διαφορετικές,

ε) η έκδοση εικονικών φορολογικών στοιχείων και η αποδοχή αυτών. Εικονικό είναι το στοιχείο που εκδίδεται για συναλλαγή **ανύπαρκτη στο σύνολό της ή για μέρος αυτής ή για συναλλαγή που πραγματοποιήθηκε από πρόσωπα διαφορετικά** από αυτά που αναγράφονται στο στοιχείο ή το ένα από αυτά είναι άγνωστο φορολογικός πρόσωπο, με την έννοια ότι δεν έχει δηλώσει την έναρξη του επιτηδεύματός του ούτε έχει θεωρήσει στοιχεία στην κατά τόπο αρμόδια, σύμφωνα με την αναγραφόμενη στο στοιχείο διεύθυνση, φορολογική αρχή. Εικονικό είναι επίσης το στοιχείο που φέρεται ότι εκδόθηκε ή έχει ληφθεί από εικονική εταιρία, κοινοπραξία, κοινωνία ή άλλη οποιασδήποτε μορφής επιχείρηση ή από φυσικό πρόσωπο για το οποίο αποδεικνύεται, ότι είναι παντελώς αμέτοχο με τη συγκεκριμένη συναλλαγή, οπότε στην τελευταία αυτή περίπτωση η σχετική διοικητική κύρωση επιβάλλεται, καθώς και η ποινική δίωξη ασκείται κατά του πραγματικού υπευθύνου που υποκρύπτεται. Τα **φορολογικά στοιχεία** στα οποία αναγράφεται αξία συναλλαγής κατώτερη της πραγματικής θεωρούνται πάντοτε για τους σκοπούς του παρόντος νόμου ως **ανακριβή**, ενώ τα φορολογικά στοιχεία στα οποία αναγράφεται αξία μεγαλύτερη της πραγματικής θεωρούνται ως **εικονικά** κατά το μέρος της μεγαλύτερης αυτής αξίας.

2.2.4 Οι συνηθέστερες περιπτώσεις φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή αφορά τόσο τους άμεσους όσο και του έμμεσους φόρους, αδιακρίτως, αν και κατά κύριο λόγο βέβαια, σχετίζεται με τους άμεσους φόρους και, συγκεκριμένα, με τον φόρο εισοδήματος αλλά και με την παρακράτηση ή τη μη απόδοση του ΦΠΑ.

Σύμφωνα με τον Στεργίου (2011)⁷, οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις φοροδιαφυγής από τις εμπορικές επιχειρήσεις περιλαμβάνουν όλες τις παραπάνω μεθόδους που αποτυπώνονται ήδη στο ν. 4174/2013 και επιπλέον:

Ίδρυση εταιρειών «offshore», με σκοπό την απόκρυψη εσόδων και κερδών από παράνομες δραστηριότητες και, κατ' επέκταση, την όσο το δυνατό μικρότερη φορολογική επιβάρυνση, καθώς οι συγκεκριμένες εταιρείες φέρεται να έχουν καταστατική έδρα σε φορολογικούς παραδείσους, με ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά φορολόγησης, ενώ στην πραγματικότητα έχουν πραγματική έδρα και κέντρο δραστηριοτήτων στην ημεδαπή. Με τον τρόπο αυτό η φορολογητέα ύλη αποκτάται εδώ, με εθνικούς πόρους και μέσα, αλλά υπόκειται σε ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς (εξαιρούνται βέβαια οι νομοθετημένες περιπτώσεις ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης, που ισχύουν για σημαντικούς και προσοδοφόρους κλάδους της Οικονομίας και συνέχονται με την ανάπτυξη και τη δημιουργία απασχόλησης, όπως λ.χ. για τη ναυτιλία, βλ. ιδίως Β.Δ. 2687/1953 «περί επενδύσεων και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού», και ν. 27/1975, για τη φορολογία πλοίων, όπως τροποποιήθηκε από το Δ κεφάλαιο του ν. 4110/2013).

2.2.5 Εναλλακτικές τεχνικές φοροδιαφυγής

Σε εναλλακτικό επίπεδο, ισοδύναμου αποτελέσματος φοροδιαφυγής οδηγούν και άλλες τεχνικές, που αναπτύσσουν κυρίως οι επιχειρήσεις, όπως:

⁷ <http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/ w articles civ 11 08/05/2011 441401> και προσπέλαση στις 12/06/2015.

1. **Πάγια Στοιχεία.** Σκοπός είναι να ελέγχεται η περίπτωση πώλησης ή αγοράς τους χωρίς τα προβλεπόμενα δικαιολογητικά καθώς δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο να εκδίδονται εικονικά τιμολόγια πώλησης και αγοράς παγίων ή να αυξάνεται τεχνητά η αξία τους για να προκύψουν έμμεσα οφέλη από τις αυξημένες αποσβέσεις.
2. **Αποθέματα.** Πολύ σημαντικός είναι ο έλεγχος των χρεοπιστώσεων των λογαριασμών εμπορευμάτων και πρώτων υλών. Βέβαια ο έλεγχος των στοιχείων αυτών δεν καθίσταται δυνατός αφού δεν είναι πολλές οι εταιρείες οι οποίες τηρούν βιβλίο αποθήκης. Ακόμα, όμως και στις περιπτώσεις που μπορεί να τηρείται τέτοιο βιβλίο, είναι δυνατή η μη αποτύπωση των ορθών ποσοτήτων και στη συνέχεια, ακόμα και η αλλοίωση των στοιχείων πωλήσεων, προκειμένου να ολοκληρωθεί η πράξη της φοροδιαφυγής. Στην περίπτωση που οι πρώτες ύλες μεταποιούνται για να παραχθεί το τελικό προϊόν είναι πιο εύκολη η παραποίηση στοιχείων, ιδιαίτερα όταν μετά την παραγωγική διαδικασία το βάρος των τελικών προϊόντων είναι μεγαλύτερο από αυτό των πρώτων υλών. Για την αποτροπή της φοροδιαφυγής σε τέτοιο είδους περιπτώσεις από πλευράς των ελεγκτικών οργάνων, απαιτείται γνώση των τεχνικών λεπτομερειών επί της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και εφαρμογή πιο εξελιγμένων ελεγκτικών μεθόδων.
3. **Ταμειακά Διαθέσιμα.** Ο έλεγχος του υπολοίπου ταμείου είναι πολύ σημαντικός διότι κάποιες κινήσεις του συγκεκριμένου λογαριασμού υποδηλώνουν προσπάθεια κάλυψης διαχειριστικών ατασθαλιών. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να ελέγχονται συναλλαγματικές ή γραμμάτια εισπρακτέα από τρίτους, καταβολή προκαταβολών σε προμηθευτές και χρηματικών ποσών σε διαφημιστικές εκστρατείες. Επιπλέον, αντικείμενο ελέγχου πρέπει να αποτελούν και οι δαπάνες για αγορά ή επισκευή παγίων, καθώς και η χρηματοδότηση ταξιδιών που δεν σχετίζονται με τους σκοπούς της εταιρείας, αλλά αφορούν προσωπικά τους ιδιοκτήτες της.

Λοιπές συνήθεις περιπτώσεις φοροδιαφυγής παρατηρούνται επίσης στις παρακάτω κατηγορίες:

1. **Μισθωτοί:** Αρκετές φορές μπορεί να παρατηρηθεί απόκρυψη εσόδων από δευτερεύουσες δραστηριότητες είτε λόγω απαγόρευσης τέτοιας δραστηριότητας από την υπηρεσία τους (π.χ. καθηγητές μέσης εκπαίδευσης,

ιατρικό προσωπικό του ΕΣΥ) είτε λόγω δυσκολίας εντοπισμού της δραστηριότητας αυτής (π.χ. ιδιαίτερα μαθήματα καθηγητών φροντιστηρίων). Επίσης πολλές φορές μπορεί να σημειωθεί απόκρυψη εσόδων από την κύρια δραστηριότητα όταν οι αμοιβές έχουν τη μορφή μπόνους.

2. **Ελεύθεροι επαγγελματίες – Παροχή Υπηρεσιών:** Υπάρχουν επίσης πολλές πιθανότητες στο να παρατηρηθεί μη έκδοση τιμολογίου ή έκδοση τιμολογίου με μικρότερο ποσό της πραγματικής αμοιβής ή έκδοση τιμολογίου από τρίτα πρόσωπα. Στην περίπτωση της μη έκδοσης, ιδίως σε αποδείξεις λιανικής ο τελικός καταναλωτής καταβάλλει κανονικά τον ΦΠΑ καθώς η τελική τιμή τον περιλαμβάνει αλλά ο φόρος δεν αποδίδεται ποτέ στο Δημόσιο. Επίσης, το τελευταίο χρονικό διάστημα παρατηρείται η χρήση μη δηλωμένων ταμειακών μηχανών με συνέπεια ενώ το παραστατικό εκδίδεται κανονικά, ουδέποτε να περιλαμβάνονται τα παραστατικά αυτά στοιχεία στις δηλώσεις εισοδήματος και ΦΠΑ.
3. **Εισοδήματα από ενοίκια:** Οι αντισυμβαλλόμενοι (ιδιοκτήτης – ενοικιαστής) συμφωνούν είτε στην μη κατάθεση του μισθωτηρίου συμβολαίου ώστε το ακίνητο να φαίνεται «κενό», δηλαδή να εμφανίζεται ως μη ενοικιασμένο, και να αποφεύγεται έτσι ακόμη και η τεκμαρτή του φορολόγηση είτε συμφωνούν στη αναγραφή τιμήματος χαμηλότερου του πραγματικού.
4. **Κατασκευαστικές εταιρείες:** Αρκετές επιχειρήσεις ανέγερσης και πώλησης διαμερισμάτων εμφανίζουν μόνο την αντικειμενική αξία του ακινήτου αντί της πραγματικής τιμής μεταβίβασης, με διπλές, από την άποψη της φοροδιαφυγής, συνέπειες. Αφενός οι οικοδομικές επιχειρήσεις εμφανίζουν προς φορολόγηση χαμηλότερα κέρδη, αφετέρου οι αγοραστές καταβάλλουν μικρότερο φόρο μεταβίβασης ακινήτου (ΦΜΑ) και εμφανίζουν μικρότερο ύψος κεφαλαίου προς ανάλωση. Φοροδιαφυγή παρατηρείται, επίσης, για το σύνολο των απασχολούμενων στις οικοδομικές εργασίες (μηχανικοί, εργαζόμενοι κοκ). Γενικότερα η φοροδιαφυγή σε ένα μέρος της απασχόλησης συνεπάγεται αντίστοιχες συνέπειες για το σύνολο των εμπλεκόμενων σε συγκεκριμένη δραστηριότητα (όπως λ.χ. στις μεταβιβάσεις ακινήτων, αντανакλαστικές και μη ηθελημένες συνέπειες φοροδιαφυγής παρατηρούνται και ως προς τους δικηγόρους, συμβολαιογράφους, υποθηκοφύλακες, κτηματολογικά γραφεία κοκ).

5. **Τουριστικές επιχειρήσεις:** Στον συγκεκριμένο τομέα έχουν παρατηρηθεί δύο μέθοδοι φοροδιαφυγής. Η πρώτη μέθοδος φοροδιαφυγής, συνίσταται στην κατάρτιση διπλών συμβολαίων μεταξύ ταξιδιωτικών οργανισμών της αλλοδαπής και ημεδαπών ξενοδοχειακών μονάδων με αποτέλεσμα μέρος του τιμήματος του πραγματικού συμβολαίου να κατατίθεται σε τραπεζικούς λογαριασμούς στο εξωτερικό. Ο δεύτερος τρόπος έγκειται στην παρουσίαση διάφορων παρεχόμενων υπηρεσιών (π.χ. υπηρεσίες περιποίησης ή οργάνωσης αθλητικών δραστηριοτήτων) οι οποίες και αμείβονται ξεχωριστά από τους πελάτες ως μέρος του προπληρωμένου «τουριστικού πακέτου» με αποτέλεσμα τη συνολική απόκρυψη των επιπλέον αυτών εσόδων.
6. **Πολυεθνικές επιχειρήσεις:** Μπορεί να παρατηρηθεί φοροδιαφυγή σε πολλές πολυεθνικές με δύο τρόπους, είτε μέσω της πρακτικής των υπερτιμολογήσεων - υποτιμολογήσεων (transfer pricing), είτε μέσω της μεσολάβησης στη συναλλαγή ενός ενδιάμεσου νομικού ή και φυσικού προσώπου. Έτσι, το πραγματικό (χαμηλότερο) κόστος κτήσεως των αγαθών και υπηρεσιών καθώς και ένα σημαντικό μέρος της φορολογητέας ύλης αποκρύπτεται και εμφανίζεται ως του ενδιάμεσου νομικού προσώπου. Με την ίδια μέθοδο δημιουργούνται επίσης μη ακριβείς δαπάνες.
7. Η **έκδοση εικονικών τιμολογίων**, η οποία μπορεί να αποτελεί τη βασική δραστηριότητα επιχειρήσεων που επί της ουσίας είναι ανύπαρκτες. Η λήψη εικονικών τιμολογίων σκοπό έχει αφενός να διογκώσει τις δαπάνες μειώνοντας τα κέρδη και συνεπώς το φόρο επί αυτών και αφετέρου επιτρέπει στην επιχείρηση να μην αποδώσει το ΦΠΑ που έχει εισπράξει λόγω συμψηφισμού με το ΦΠΑ που περιλαμβάνεται στο εικονικό τιμολόγιο που έλαβε.⁸
8. Απάτες τύπου «**Καρουζέλ**» κυρίως στον ενδοκοινοτικό ΦΠΑ. Στην περίπτωση αυτή συναλλαγές εντός της χώρας (που επιβαρύνονται με ΦΠΑ), συνδυάζονται με εικονικές ενδοκοινοτικές συναλλαγές (που απαλλάσσονται της επιβολής ΦΠΑ). Χρησιμοποιούνται διάφορες επιχειρήσεις (στις οποίες

⁸ <http://www.capital.gr/tax/3060107/etsi-kleboun-ton-fpa> και ημερομηνία προσπέλασης την 08/09/2015

συνήθως συμμετέχουν τα ίδια άτομα) και τελικά κάποια ή κάποιες από αυτές δεν αποδίδουν το ΦΠΑ που εισέπραξαν και εξαφανίζονται.⁹

2.2.6 Διαφορές φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής

Όπως προαναφέρθηκε, στην καθημερινή πρακτική υπάρχουν ή μπορεί να υπάρξουν πολλαπλές ασαφείς καταστάσεις στις οποίες η διαχωριστική γραμμή είναι δυσδιάκριτη και οι φορολογικές αρχές μπορεί να προβαίνουν σε λανθασμένες εκτιμήσεις ή λανθασμένα αποτελέσματα. Εντός των νομίμων ανταποκρίσεων στην επιβολή φορολογίας είναι η υποκατάσταση δραστηριοτήτων, συναλλαγών ή αγαθών των οποίων η φορολόγηση μεταβάλλει τη σχετική τους τιμή και η φοροαποφυγή, η οποία συμπεριλαμβάνει τις προσπάθειες ελάττωσης των φορολογικών βαρών χωρίς τη μεταβολή των επιλογών κατανάλωσης (Slemrod & Yitzhaki, 2002).

Γενικώς οι έννοιες της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας αποτελούν συγγενείς έννοιες της φοροδιαφυγής. Η φοροαποφυγή, όπως ακριβώς και η φοροδιαφυγή, συνεπάγεται τη μη καταβολή του φόρου. Επομένως, και τα δύο συνιστούν μορφές παθογένειας της Εθνικής Οικονομίας και οδηγούν σε λειτουργικά ισοδύναμο αποτέλεσμα, δηλαδή την απώλεια (κρατικών) εσόδων. Παρόλα αυτά υπάρχει μία διαφορά ανάμεσα τους καθώς η φοροαποφυγή έχει ένα εξωτερικό μανδύα νομιμότητας.

Η **φοροδιαφυγή** σημαίνει ότι μέσω νόμιμων ή έστω νομιμοφανών ενεργειών τα φυσικά και νομικά πρόσωπα αποβλέπουν στη μείωση ή εξάλειψη της φορολογικής τους επιβαρύνσεως από ορισμένο ή ορισμένους φόρους. Συγκεκριμένα, κατά τη **φοροαποφυγή** οι φορολογούμενοι επιτυγχάνουν τη μη καταβολή φόρου αξιοποιώντας τυχόν ασάφειες, ειδικές ρυθμίσεις και «παραθυράκια» της νομοθεσίας, χωρίς να τίθενται σε κίνδυνο να υποστούν κυρώσεις (Κανελλόπουλος Κ., 2002).

Η εφαρμογή καλά σχεδιασμένων λογιστικών πρακτικών οι οποίες αποτελούν απόρροια προσεκτικής μελέτης της εμπορικής νομοθεσίας, της φορολογικής

⁹ <http://www.forologikanea.gr/pages/display/ekdosi-kai-lipsi-eikonikon-stoixeion-se-sunallages-me-to-eksoteriko> και ημερομηνία προσπέλασης την 08/09/2015

πρακτικής, των διεθνών προτύπων χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, δικαστικών και υπουργικών αποφάσεων, με μοναδικό στόχο τη μείωση της φορολογητέας ύλης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, μπορεί να καλείται, κατά ισοδύναμη διατύπωση, ως **φοροαποφυγή**. Πραγματοποιείται στο πλαίσιο ενός καλά μελετημένου φορολογικού σχεδιασμού, κατά τον οποίο δημιουργούνται διάφορα σενάρια και εναλλακτικές, μέχρι να προσδιοριστεί ο ελάχιστος δυνατός φόρος, συνήθως στα πλαίσια του νόμου. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Φοροαποφυγή-Φοροδιαφυγή, Τεύχος 13-14 Ιούλιος-Αύγουστος 2011) η φοροαποφυγή ορίζεται ως η οποιαδήποτε νόμιμη διαδικασία ή τρόπος για την αποφυγή πληρωμής φόρων.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η φοροαποφυγή λαμβάνει χώρα εντός των νόμιμων πλαισίων του φορολογικού συστήματος και οι φορολογούμενοι επωφελούνται από τον εκάστοτε κώδικα και εκμεταλλεύονται «παραθυράκια» του νόμου (GIZ, 2010). Με άλλα λόγια, οι φορολογούμενοι εμπλέκονται σε δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται ως νόμιμες αλλά αντιτίθενται στο σκοπό του φορολογικού νόμου. Επομένως κατά κάποιο τρόπο περνάνε κοντά σχετικά από τη φορολογία χωρίς όμως να την «ακουμπήσουν» βρίσκοντας έτσι κάποιο παραθυράκι του νόμου ώστε να ξεφύγουν. Συνήθως, η φοροαποφυγή εμπεριέχει ειδικές δραστηριότητες με αποκλειστικό σκοπό τη μείωση των φορολογικών υποχρεώσεων.

Για παράδειγμα, η φοροαποφυγή επιτυγχάνεται τόσο με τη μείωση της ζήτησης των φορολογούμενων προϊόντων και την ταυτόχρονη υποκατάστασή τους με άλλα μη φορολογούμενα, όσο και με τη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων με δωρεές, όσο ακόμα ο ιδιοκτήτης (π.χ γονέας) είναι εν ζωή, προκειμένου να αποφευχθεί η καταβολή φόρου κληρονομιάς. Επίσης, πολλές φορές επιλέγεται από τους επενδυτές η κατάθεση των χρημάτων τους σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, αντί της επένδυσης σε ακίνητα, ώστε να αποφευχθούν φόροι μεταβιβάσεως και εισοδήματος από την εκμετάλλευση της περιουσίας.

2.2.7 Τα βασικά χαρακτηριστικά της φοροαποφυγής

Σύμφωνα με τον Τάτσο (2001), η φοροαποφυγή έχει τρία τυπικά χαρακτηριστικά:

1. **Κίνητρο** για τον φορολογούμενο αποτελεί η **αποφυγή του φόρου** και όχι η επίτευξη ορισμένου οικονομικού ή επιχειρηματικού στόχου.
2. **Ελλείψεις ή αδυναμίας στα πλαίσια του νόμου:** Ο φορολογούμενος εκμεταλλεύεται ελλείψεις – αδυναμίες της νομοθεσίας, όπως κενά και ασαφείς διατυπώσεις, και επιπλέον αξιοποιεί δυνατότητες που, ενώ προσφέρονται από τη νομοθεσία, δεν απηχούν την πραγματική βούληση του νομοθέτη (π.χ. μη πρόβλεψη τεκμηρίων για επαγγελματικά σκάφη αναψυχής, με αποτέλεσμα ιδιωτικά σκάφη αναψυχής να δηλώνονται ανακριβώς ως επαγγελματικά). Η εξομοίωση της φορολογικής αντιμετώπισης (όπως λ.χ. έγινε το 2010 με την εξίσωση των φόρων στα καύσιμα κίνησης) περιορίζει το ενδεχόμενο, συχνά, όμως, οδηγεί σε ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα.
3. **Διακρίνεται από αδιαφάνεια.** Σκοπός των φορολογούμενων που φοροαποφεύγουν είναι να μη γίνουν αντιληπτές οι μέθοδοί τους, τόσο στις αρμόδιες αρχές όσο και στους υπόλοιπους φορολογούμενους, ώστε να μη ληφθούν σχετικά μέτρα που θα τις εξαλείφουν.

2.2.8 Οι βασικές αρχές της φοροαποφυγής

Ο Stiglitz (1985) διακρίνει μεταξύ τριών βασικών αρχών φοροαποφυγής ενός φόρου εισοδήματος:

1. Τη χρονική αναβολή καταβολής της φορολογίας,
2. Την αναζήτηση ευνοϊκότερης φορολογίας μεταξύ ατόμων που φορολογούνται διαφορετικά (π.χ. διαφορετικά κλιμάκια εισοδήματος) και
3. Την αναζήτηση ευνοϊκότερης φορολογίας μεταξύ εναλλακτικών εισοδηματικών ροών.

Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές τεχνικές φοροαποφυγής μπορεί να αποτελούν συνδυασμούς αυτών των αρχών.

Πίνακας 3: Φοροδιαφυγή και Φοροαποφυγή – Διαφορές και Παραδείγματα

Πηγή: GIZ, 2010

Φοροδιαφυγή	Φοροαποφυγή
Σκόπιμη διαστρέβλωση των φορολογικών πληροφοριών	Εκμετάλλευση του νομικού πλαισίου η οποία αντιβαίνει με τον σκοπό της φορολογικής νομοθεσίας
Ενδεικτικά παραδείγματα: 1) Μη δήλωση χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων σε υπεράκτιους λογαριασμούς 2) Εικονικά τιμολόγια 3) Πλαστές συναλλαγές για σκοπούς Φ.Π.Α. 4) Χρηματισμός φορολογικών αρχών 5) Κατάχρηση φορολογικών κινήτρων ή ελαφρύνσεων	Ενδεικτικά παραδείγματα: 1) Μεταφορά κερδών 2) Αύξηση ενδοεταιρικού χρέους 3) Τοποθεσία κεντρικών υπηρεσιών 4) Διαπραγμάτευση φορολογικών κινήτρων 5) Στρατηγικός φορολογικός σχεδιασμός με σκοπό την ελαχιστοποίηση των φορολογικών υποχρεώσεων (π.χ. μέσω της χρήσης εκπτώσεων)

2.3 Φοροδιαφυγή

2.3.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής στα πλαίσια της Ελλάδος

Η είσπραξη των φόρων προβλέπεται από τη νομοθεσία, υλοποιείται από τη Δημόσια διοίκηση και, όταν ανακύψουν διαφορές, επιλύεται από τα δικαστήρια (κατά κανόνα Διοικητικά) και σε περιπτώσεις ποινικής καταστολής επιβάλλονται οι αντίστοιχες ποινικές κυρώσεις. Από έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας σχετικά με τη φοροδιαφυγή (Δελτίο Τύπου Οικονομικού Επιμελητηρίου της

Ελλάδος, 2010), προέκυψε ως σημαντικότερος λόγος της φοροδιαφυγής η ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών αρχών, δηλαδή όχι οι αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου ή οι ελλείψεις αυτού, αλλά η αδυναμία υλοποίησης των σχετικών προβλέψεων. Από την παραπάνω έρευνα προέκυψαν, ακόμη, δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, 8 στους 10 Έλληνες πιστεύουν ότι βασικό αίτιο της φοροδιαφυγής είναι η μικρή πιθανότητα εντοπισμού της από τις αρμόδιες αρχές και, δεύτερον, ότι ένας στους οκτώ φορολογούμενους έχει επιχειρήσει να φοροδιαφύγει (γι' αυτό και η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού φορολογικού μηχανισμού θεωρείται ότι ανήκει στον πυρήνα της φορολογικής πολιτικής βλ. J.Slemrod/S. Yitzhaki, paper 7473/1999, σημείο 1^α, και υποσημείωση 3).

Παρατίθενται τα συγκεκριμένα συμπεράσματα από την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας.

1. Οι οκτώ στους δέκα ερωτηθέντες (ποσοστό 80,2%) εκτιμούν ότι οι φορολογούμενοι που φοροδιαφεύγουν το πράττουν, επειδή «υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού τους» από τις φοροελεγκτικές αρχές.
2. Το 17,9% των ερωτηθέντων είναι διατεθειμένο να αναδεχθεί τον κίνδυνο από την απόκρυψη των εισοδημάτων του, αν και γνωρίζει ότι είναι πολύ πιθανό να εντοπισθεί από τις φορολογικές αρχές.
3. Το 45% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι «αν θελήσει να αποκρύψει τα εισοδήματά του από την εφορία, μπορεί να το πραγματοποιήσει».
4. Το 12,2% των ερωτηθέντων παραδέχεται ότι έχει επιχειρήσει να εξαπατήσει την εφορία αναφορικά με τα πραγματικά του εισοδήματα.
5. Οι 8 στους 10 θεωρούν ότι είναι ηθική τους υποχρέωση να δηλώνουν τα πραγματικά τους εισοδήματα.
6. Οι νέοι και το ηλικιακά δυναμικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού δηλώνουν περισσότερο πρόθυμοι να αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους.
7. 1 στους 2 πολίτες θεωρεί ότι σε ένα διεφθαρμένο κράτος η φοροδιαφυγή αποτελεί μια λογική αντίδραση.

2.3.2 Οι παράγοντες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, οι παράγοντες που καθορίζουν την έκταση της φοροδιαφυγής είναι οι εξής:

1. Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογούμενων. Ο παράγοντας αυτός επηρεάζει την αντίληψη των φορολογούμενων ως προς τη σπουδαιότητα των δημοσίων αγαθών (παιδεία, υγεία, ασφάλεια κ.λ.π.), που χρηματοδοτούνται από τα φορολογικά έσοδα, με σκοπό την κάλυψη συλλογικών αναγκών.
2. Το μορφωτικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων. Ικανά και μορφωμένα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, Σ.Δ.Ο.Ε., κ.λ.π.) μπορούν να διαμορφώσουν ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα, να αποτρέψουν τη φοροδιαφυγή, να διαρθρώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες και να τις εκσυγχρονίσουν με κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό. Τέτοιες υποδομές σε Ανθρώπινο Δυναμικό, αλλά και σύγχρονη τεχνολογική επεξεργασία, δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί και, ακριβέστερα, η οργάνωσή τους βρίσκεται σε εξαιρετικά προκαταρκτικό στάδιο.
3. Η φορολογική επιβάρυνση κάθε φορολογούμενου σε σχέση με το εισόδημα του. Αυτό σημαίνει ότι υψηλή φορολογική επιβάρυνση προκαλεί μεγαλύτερη τάση για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος της αποφυγής του φόρου εξισορροπείται από το κόστος της τυχόν αποκάλυψης της φοροδιαφυγής.
4. Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών. Η τάση για φοροδιαφυγή ενισχύεται όταν η κατανομή των φορολογικών βαρών θεωρείται από τους υπόχρεους στην καταβολή φόρου και γενικότερα το κοινωνικό σύνολο ως άδικη. Συγκεκριμένα, η δίκαιη κατανομή φορολογικών βαρών παραβιάζεται όταν ορισμένες κοινωνικές ομάδες τυγχάνουν ευνοϊκής μεταχείρισης μέσω χορήγησης αδικαιολόγητων φορολογικών απαλλαγών και εξαιρέσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται η φορολογική επιβάρυνση των υπόλοιπων φορολογούμενων και να ενισχύεται το αίσθημα αδικίας και η τάση τους για φοροδιαφυγή. Στην περίπτωση των εταιρειών, η τυχόν άνιση φορολογική μεταχείριση επηρεάζει την παραγωγή, τις επενδύσεις και, τελικά, τον ανταγωνισμό. Η γενικότερη αίσθηση των φορολογουμένων, ιδίως όσων συμμετέχουν συχνά κατά τρόπο δυσανάλογο στη φορολογική δαπάνη, ότι

δηλαδή ελλείπει παντελώς ή είναι εξαιρετικά περιορισμένη η ανταποδοτικότητα των φόρων στην Ελλάδα, αποτελεί ένα βασικό κίνητρο και αίτιο φοροδιαφυγής. Απουσιάζει, δηλαδή, συχνά η αίσθηση της φορολογικής δικαιοσύνης και η εμπιστοσύνη στην πληρότητα και αρτιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Έτσι, ενώ το δικαιολογικό θεμέλιο του φόρου βρίσκεται στην εξασφάλιση του κοινωνικού κράτους, ο σκοπός αυτός δεν φαίνεται να έχει επιτευχθεί, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, διότι το επιτελούμενο κοινωνικό έργο, ιδίως στον χώρο της Παιδείας, της Υγείας και των συνταξιοδοτικών παροχών, εμφανίζεται να είναι ή απαρχαιωμένο ή στοχευμένο σε δαπάνες, που δεν έχουν άμεσο ανταποδοτικό ή έστω αποκαταστατικό χαρακτήρα της θυσίας, που υφίσταται μέσω των φόρων ο πολίτης. Γενικά η φοροδιαφυγή συχνά παράγεται από την κατά κανόνα κοινωνική αίσθηση της αδικίας. Πρωταρχική αιτία της αίσθησης αυτής είναι η υπερβολική φορολόγηση, όπως, επίσης, η σωρευτική επιβολή έκτακτων φόρων, πέραν των τακτικών ή η διατήρηση της έκτακτης φορολογίας για μακρό χρονικό διάστημα, διότι με τον τρόπο αυτό η έκτακτη φορολογία μετατρέπεται σε τακτική. Οι φιλικότεροι φορολογικοί συντελεστές εμπεδώνουν το αίσθημα της δικαιοσύνης και λειτουργούν σε τελική ανάλυση θετικά. Αυξάνουν, επίσης, τις επενδύσεις, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών, το δείκτη κατανάλωσης. Επίσης, η αιφνίδια αλλαγή φορολογικής πολιτικής ή αντιμετώπισης του φαινομένου της φοροδιαφυγής για τον παρελθόντα χρόνο, συχνά επιβαρύνει την αποτελεσματικότητα των φοροελεγκτικών μηχανισμών. Για αυτό και προβλέπεται ο θεσμός της παραγραφής. Η σύγχρονη δημοσιονομική κρίση ανέδειξε σε κυρίαρχο παράγοντα πρόκλησής της τη φοροδιαφυγή. Ορθά, λοιπόν, θεσπίστηκαν, νομοθετικά, αλλά και υλικοτεχνικά, μηχανισμοί ελέγχου και για τον παρελθόντα χρόνο. Η μέχρι σήμερα νομολογιακή αντιμετώπιση, ωστόσο, ανέδειξε τα σημαντικότερα προβλήματα των αναδρομικών ελέγχων, οι οποίοι α) περικλείουν το στοιχείο του αιφνιδιασμού και των αποδεικτικών δυσχερειών και β) υπό περιστάσεις διατρέχουν και σοβαρό κίνδυνο αντισυνταγματικότητας [βλ. για το ζήτημα αυτό αναλυτικότερα παρακάτω (3)]. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής του παρελθόντος αντιμετωπίζεται, μάλλον αποτελεσματικότερα, με συνοπτικές, εξωδικαστικές διαδικασίες, που δεν συνοδεύονται από σοβαρές επιπτώσεις, οι οποίες μπορούν να θίξουν τη

μελλοντική παραγωγική δραστηριότητα και, ως εκ τούτου, τη φοροδοτική ικανότητα.

5. Τα είδη των φόρων του φορολογικού συστήματος. Όταν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από άμεσους φόρους, όπως ο φόρος εισοδήματος, τότε η δυνατότητα απόκρυψης της φορολογητέας ύλης είναι μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η τάση για φοροδιαφυγή. Για παράδειγμα, οι ελεύθεροι επαγγελματίες μπορούν να δηλώσουν μικρότερο από το πραγματοποιηθέν εισόδημα, ενώ οι εταιρείες να μεταφέρουν μέρος των κερδών σε λογαριασμούς εξόδων ή αποσβέσεων. Παρόλα αυτά, η άμεση φορολογία εξακολουθεί να θεωρείται το δικαιότερο σύστημα καταλογισμού των φόρων. Αντίθετα, η φοροδιαφυγή είναι μικρότερη, όταν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από έμμεσους φόρους (π.χ ΦΠΑ), αφού στην περίπτωση αυτή οι φορολογούμενες μονάδες είναι μόνο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα ο έλεγχος της φορολογητέας ύλης να καθίσταται αποτελεσματικότερος μέσω των λογιστικών βιβλίων που πρέπει να τηρούνται. Εδώ, ωστόσο, συντελείται φοροδιαφυγή με την αποφυγή έκδοσης του σχετικού παραστατικού στοιχείου, ενδεχόμενο που ενισχύεται σημαντικά από την κυκλοφορία μετρητών.
6. Η διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Η διαφανής και συνετή διαχείριση του δημόσιου χρήματος και η αποτελεσματική ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών ενισχύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην δημόσια διοίκηση και την επιθυμία συνεισφοράς στα φορολογικά βάρη. Αντίθετα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος καθιστά τους φορολογούμενους επιφυλακτικούς, επηρεάζει την φορολογική ηθική τους και ενισχύει την τάση τους για φοροδιαφυγή (αντίστοιχα ευρήματα και αίτια της φοροδιαφυγής καταγράφονται σε μελέτη των R. W. McGee, Wendy Gelman, Thomas Tarangelo, με τον τίτλο *How Serious is tax Evasion? An empirical Legal Answer*. Η φορολογική συνείδηση, στη συγκεκριμένη μελέτη, εξετάζεται τόσο στη φιλοσοφική της προσέγγιση, όσο και στη σύγκριση των κυρώσεων για τη φοροδιαφυγή με άλλες παραβατικές συμπεριφορές, σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα πολιτών, από διάφορες χώρες και σε διαφορετικές χρονικές-ιστορικές περιόδους).

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις συχνά τροφοδοτούν την έλλειψη κοινωνικής συνείδησης, καθώς ο τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, αλλά και των φόρων, συχνά αποτελεί κύριο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος και της αντιπολίτευσης.

Συχνά, επίσης, η μεταβίβαση εσωτερικών διοικητικών αρμοδιοτήτων (λ.χ. η μεταβίβαση των επιτόπιων, χωρίς χρονικό περιορισμό, ελέγχων του ΣΔΟΕ στις κατά τόπο αρμόδιες ΔΟΥ) περιορίζει, σημαντικά, την αποτελεσματικότητα των ελέγχων.

2.3.3 Βασικά νομοθετήματα του φορολογικού μηχανισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, όλες, οι πρόσφατες ιδίως, προσπάθειες περιορισμού της φοροδιαφυγής προσκρούουν σε επί σειρά ετών συσσωρευμένα προβλήματα. Όπως και εισαγωγικά σημειώθηκε, υπήρξε διαχρονικά και βαίνει αυξανόμενη η έντονη νομοθετική κινητικότητα ως προς το θέμα των φόρων. Τα τελευταία ιδίως χρόνια και μετά από σημαντική θα έλεγε κανείς καθυστέρηση εκσυγχρονισμού τα βασικότερα νομοθετήματα, που αφορούν αυτό καθεαυτό τον φορολογικό μηχανισμό είναι τα ακόλουθα:

1. Η Γενική Γραμματεία Δημόσιων Εσόδων συνεστήθη με το ν. 4093/2012, Υποπάραγραφος Ε. 2 και αντικατέστησε, ως Γενική Γραμματεία του ΥΠΟΙΚ, τη Γενική Γραμματεία Φορολογικών και Τελωνειακών Θεμάτων.
2. Διαφορετική Υπηρεσία και συγκεκριμένα, Ειδική Γραμματεία Δίωξης του Οικονομικού Εγκλήματος είναι το ΣΔΟΕ. Και οι δύο πάντως Γραμματείες ανήκουν διοικητικά στο ΥΠΟΙΚ.
3. Παρά το γεγονός ότι η φοροδιαφυγή συνιστά, αφενός, ποινικό αδίκημα, αφετέρου, κλασική και επώνυμη μορφή νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ήδη από το 1990 και το 1995, αντίστοιχα, μόλις το 2010, με το άρθρο 17Α του ν. 2523/1997 (που προστέθηκε με το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 3943/2011, και τροποποιήθηκε πρόσφατα από το άρθρο 94 του ν. 4316/2014 ιδρύθηκε, με Πανελλήνια Εμβέλεια, ο νέος θεσμός των Οικονομικών Εισαγγελέων, το διευρυμένο έργο των οποίων επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στον τομέα της φοροδιαφυγής και μάλιστα τόσο σε

επίπεδο συντονιστικού έργου του ΣΔΟΕ κατά τη διενέργεια ελέγχων και τη νομική αξιολόγηση των σχετικών ευρημάτων, όσο και σε επίπεδο συλλογής, ιδίως από Πιστωτικά Ιδρύματα, των κρίσιμων πληροφοριών, που αφορούν τη συναλλακτική δραστηριότητα των ελεγχόμενων-φορολογουμένων και την εναρμόνιση αυτής με τις δηλώσεις εισοδήματος. Για την ευχερέστερη, μάλιστα, άντληση πληροφοριών από τις ελεγκτικές Αρχές (ΣΔΟΕ), και στο πλαίσιο, αφενός, της γενικής πρόβλεψης, αφετέρου, της νομοθετικής εξουσιοδότησης των άρθρων 62 και 63 του ν. 4170/2013, με την ΠΟΔ 1258/6.12.2013, όπως αυτή συμπληρώθηκε από την ΠΟΔ 1131/6.5.2014, καθιερώθηκε το Σύστημα Μητρώων Τραπεζικών Λογαριασμών και Λογαριασμών Πληρωμών, στο οποίο έχουν πρόσβαση οι Εισαγγελικές και Διοικητικές Αρχές, που ασχολούνται με την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Στο σχετικό μητρώο καταχωρούνται, εφόσον ζητηθούν, πληροφορίες για το σύνολο της Τραπεζικής Δραστηριότητας των ελεγχόμενων (δηλαδή πιστοδοτικών και καταθετικών συμβάσεων, επενδυτικών προϊόντων κλπ), δηλαδή εξασφαλίζεται η διασταύρωση πληροφοριών.

Αυτή η πρόσφατη ωστόσο νομοθετική πρωτοβουλία, η οποία έχει ως κύριο στόχο τους φορολογικούς ελέγχους για παρελθούσες διαχειριστικές χρήσεις, που επί μακρόν δεν είχαν ελεγχθεί, δεν αντέχει στον έλεγχο νομιμότητας από τα Δικαστήρια. Ειδικότερα, καθώς η παραγραφή των αξιώσεων του Δημοσίου από φόρους είναι 10ετής, η διαρκής παράταση, που προβλέφθηκε τόσο στο παρελθόν, όσο και πρόσφατα (βλ. λ.χ. ν. 3697/2008, 3790/2009, 3842/2010, 3888/2010 και 4002/2011), έχει κριθεί από το ΣτΕ ως αντισυνταγματική (βλ. ΟλΣτΕ 3316/2014, και ΣτΕ 3174/2014).

2.3.4 Πολιτικές αντιμετώπισης φοροδιαφυγής

Ωστόσο, ενώ ο εκσυγχρονισμός και η πληρότητα του νομοθετικού πλαισίου αποτελεί σταθερά το πρώτο βήμα, δεν αρκεί. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής προϋποθέτει κατάλληλες πολιτικές που θα πρέπει να στρέφονται γύρω από τρεις βασικές θεματικές ενότητες (Bird και Casanegra de Jantscher, 1992):

1. Απλοποίηση και εξορθολογισμό της νομοθεσίας και του ρυθμιστικού πλαισίου. Μετά τις πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η νομοθεσία είναι ήδη πλήρης, αλλά αυτό προϋποθέτει ότι δεν θα υπάρξει σε βραχύ χρονικό διάστημα νέα νομοθετική κινητικότητα. Επιβάλλεται, επίσης, νομοτεχνικά η κωδικοποίηση της νομοθεσίας σε ένα απλό, πλήρες, εύληπτο νομοθέτημα, που θα ρυθμίζει, αδιακρίτως και ενιαία, όλες τις φορολογικές επιβαρύνσεις, δηλαδή το σύνολο των άμεσων και έμμεσων φόρων, καθώς επίσης το σύνολο της φορολογητέας ύλης.
2. Αναδιάρθρωση των μηχανισμών της φορολογικής διοίκησης. Ως προς το σημείο αυτό η Ελλάδα έχει μεγάλο δρόμο εκσυγχρονισμού να διανύσει. Η Ελλάδα είναι αρκετά πίσω και είναι αργά για να αντιμετωπίσει με ένα αποτελεσματικό Διοικητικό και Ελεγκτικό Μηχανισμό όλες τις συσσωρευμένες εκκρεμότητες του παρελθόντος. Υπό την πίεση αυτή, ενδεχομένως, επίκειται η νομοθετική πρόβλεψη για την παροχή εκτεταμένης φορολογικής αμνηστίας.
3. Ανάπτυξη συστήματος κινήτρων και ποινών, με σκοπό την αλλαγή της φορολογικής νοοτροπίας και την ενίσχυση της φορολογική συνέπειας και συμμόρφωσης. Στον τελευταίο αυτό πυλώνα εντάσσεται ο εκσυγχρονισμός και η επιτάχυνση στην απονομή της φορολογικής Δικαιοσύνης. Παράλληλα, όμως, θα πρέπει να εισαχθούν και σύγχρονες μέθοδοι για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής.

2.3.5 Η Ελλάδα και οι φορολογικές επιβαρύνσεις

Η εικόνα της Ελληνικής πραγματικότητας στο θέμα της φορολογίας δεν είναι καθόλου ενθαρρυντική. Κινείται επάνω σε δύο αντιφατικούς άξονες, όπως αυτοί εύγλωττα παρουσιάζονται σε σχετικά πρόσφατο δημοσίευμα. Ειδικότερα, σύμφωνα με συγκριτικές και στατιστικές πληροφορίες (βλ. άρθρο της εφημερίδας «Καθημερινή», που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της τον Μάιο 2015)¹⁰, η χώρα κατατάσσεται, από τη σκοπιά των φορολογικών επιβαρύνσεων, σε υψηλή θέση στις σχετικές κατατάξεις για το 2014. Συγκεκριμένα παρατίθενται τα παρακάτω στοιχεία:

1. Πρώτη σε κρατήσεις στον κόσμο για το 2014. Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ, ο Έλληνας εργαζόμενος με δύο παιδιά πληρώνει το 43,4% του μισθού του σε κρατήσεις, ποσοστό που είναι και το υψηλότερο μεταξύ των χωρών του Οργανισμού. Στη 2η και στην 3η θέση κατατάσσονται το Βέλγιο και η Γαλλία, με συντελεστές 40,6% και 40,5%, αντίστοιχα.
2. Η Ελλάδα καταλαμβάνει την έκτη θέση μεταξύ των χωρών μελών του ΟΟΣΑ για τις ασφαλιστικές εισφορές που επιβάλλονται στους εργαζομένους. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος του Οργανισμού ανερχόταν το 2014 σε 9,9 % και το αντίστοιχο μέγεθος για την Ελλάδα σε 16%.
3. Ο ΦΠΑ είναι ήδη ο τέταρτος υψηλότερος στην Ευρώπη.
4. Η Ελλάδα κατατάσσεται δεύτερη στο κόσμο στη φορολόγηση των αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού.
5. Στα ποτά ο ειδικός φόρος ανά 100 λίτρα αιθυλικής αλκοόλης διαμορφώνεται στην Ελλάδα στα 2.550 ευρώ και είναι ο πέμπτος υψηλότερος στην Ευρώπη.
6. Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης, που βαρύνει τη βενζίνη στην Ελλάδα, είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος στην Ευρώπη. Γενικότερα, το 62,66 % της λιανικής τιμής της βενζίνης αφορά τους φόρους, τον ειδικό φόρο κατανάλωσης και τον ΦΠΑ.
7. Στα τσιγάρα ο φορολογικός συντελεστής επί της τιμής λιανικής κυμαίνεται μεταξύ 84% και 90 %.

¹⁰ <http://www.kathimerini.gr/813772/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-dystyxia-na-eisai-ellhnas-forologoymenos> και ημερομηνία προσπέλασης την 23/09/2015

2.3.6 Οι συνέπειες της υπέρ-φορολόγησης

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο οι αντανακλαστικές συνέπειες της υπερφορολόγησης είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες, που πλήττουν τον καταναλωτικό δείκτη. Για παράδειγμα:

- a. Ο αριθμός των αυτοκίνητων υψηλού κυβισμού, που είναι σε κυκλοφορία, έχει μειωθεί σημαντικά, λόγω του φόρου πολυτελούς διαβίωσης.
- b. Μεγάλο ποσοστό των τσιγάρων και των ποτών, που καταναλώνεται, διακινείται παράνομα.
- c. Οι υψηλές εργοδοτικές εισφορές οδηγούν στην αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία και στις αδιαφανείς συναλλαγές εργοδοτών – εργαζομένων. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 37, 2012), ανασφάλιστη εργασία εμφανίζεται κυρίως σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όπως το εμπόριο, τα ξενοδοχεία και οι κατασκευές, σε ειδικότητες, όπως οι οικιακοί βοηθοί, στον ιδιωτικό τομέα και τέλος σε απασχολούμενους που ασκούν και μια δεύτερη εργασία, πέραν της κύριας. Ο υψηλός ΦΠΑ και οι φόροι εισοδήματος ωθούν στην απόκρυψη των συναλλαγών λιανικών πωλήσεων.
- d. Αύξηση του πληθωρισμού. Στο πλαίσιο της προσπάθειας δημοσιονομικής εξυγίανσης και περιορισμού των ελλειμμάτων αυξήθηκαν οι έμμεσοι φόροι, τόσο ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας, όσο και ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης. Σε σχετική μελέτη της Τράπεζα της Ελλάδος (Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 38, 2013), η οποία βασίστηκε στον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ), αποδείχτηκε ότι η αύξηση των έμμεσων φόρων συνέβαλλε στην αύξηση του πληθωρισμού κατά την περίοδο 2010 έως 2012. Συγκεκριμένα, το 2010 η μέση επίδραση των έμμεσων φόρων στον πληθωρισμό ανήλθε στις 3,32 εκατοστιαίες μονάδες, γεγονός που δεν είναι τυχαίο, αφού το 2010 είναι το πρώτο έτος εφαρμογής των νέων συντελεστών ΦΠΑ μετά το 2005. Αποτέλεσμα αυτής της επίδρασης ήταν η διατήρηση του γενικού πληθωρισμού σε επίπεδα άνω 5% (σε ετήσια βάση) σε ορισμένους μήνες του ίδιου έτους. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 2011, οπότε ο μειωμένος συντελεστής του ΦΠΑ αυξήθηκε από 11% σε 13%, κορυφώθηκε η επίδραση των έμμεσων φόρων στον πληθωρισμό στο επίπεδο των 4,74 εκατ.

μονάδων, που είναι και το υψηλότερο της περιόδου 2010 - 2012. Τον ίδιο μήνα, όμως, παρά τη σημαντική αύξηση των φόρων, ο πληθωρισμός υποχώρησε στο 4,9% σε ετήσια βάση, από το 5,7% που είχε φθάσει τον Σεπτέμβριο του 2010, λόγω του ότι ορισμένα είδη, όπως τα φάρμακα και τα έξοδα ξενοδοχείων, εντάχθηκαν σε χαμηλότερο συντελεστή (στο 6,5%) την ίδια περίοδο και λόγω της συγκράτησης της πρωτογενούς αυξητικής τάσης των τιμών.

Επομένως η ελληνική πραγματικότητα στο θέμα των φόρων εμφανίζει μία εξαιρετική αντινομία. Χαρακτηρίζεται, αφενός, από υπέρμετρες φορολογικές επιβαρύνσεις, αφετέρου, από εξαιρετικά πενιχρά ταμειακά αποτελέσματα.

Η επί μακρόν εδραιωμένη μη φορολογική συνείδηση και η διενέργεια ελέγχων μετά από μακρά αδράνεια και της ίδιας της Διοίκησης οδηγεί σε συσσώρευση περιπτώσεων που πρέπει να ελεγχθούν και δρα ανασταλτικά σε σχέση με την παρακολούθηση και είσπραξη των παρόντων εσόδων. Ταυτόχρονα μπορεί συχνά να οδηγήσει σε επαχθείς για τους φορολογούμενους συνέπειες ή σε υπέρμετρη επιβάρυνση του συνόλου του διοικητικού και του δικαιοδοτικού μηχανισμού. Η εμπλοκή, εξάλλου, Διοίκησης (Φορολογικών Αρχών) και Διοικούμενου (φορολογούμενου) σε διενέξεις λειτουργεί, εξ αντανάκλασας, ανασταλτικά σε σχέση με την ομαλή συνέχιση της συναλλακτικής δραστηριότητας (λ.χ. μία από τις κυρώσεις του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων είναι η μη χορήγηση φορολογικής ενημερότητας ή η μη θεώρηση βιβλίων και στοιχείων, όπου αυτή ακόμη απαιτείται), με αποτέλεσμα την αντικειμενική αδυναμία εξυπηρέτησης των ληξιπρόθεσμων οφειλών ή την επιδείνωση της φορολογικής συνείδησης. Καλούμαστε, επομένως, αφενός, να διαχειριστούμε μία τεράστια φορολογική ύλη για το παρελθόν, αφετέρου, να μην χάσουμε το νέο παραγόμενο πλούτο. Η ανάγκη διαχωρισμού των δύο είναι αδήριτη, διαφορετικά η χρήση κοινών μεθόδων για το παρελθόν και το παρόν θα έχει ως αναπόδραστη συνέπεια τη δημιουργία περαιτέρω φορολογικών οφειλών.

2.2.8 Η παραοικονομία

Βέβαια από όλα τα παραπάνω παρατηρούμε ότι τα αποτελέσματα μας είναι παρόμοια είτε προέρχονται από φοροδιαφυγή είτε από φοροαποφυγή, με το βασικότερο από αυτά να είναι η απώλεια δημοσίων εσόδων. Αυτή η απώλεια πόρων για το κράτος οφείλεται και σε άλλους παράγοντες που μαζί με τη φοροδιαφυγή αποτελούν την παραοικονομία. Ακολουθώντας μία συνήθη διάκριση, η παραοικονομία διαχωρίζεται σε τρία μέρη (Kirchgässner, 2010):

1. τη φοροδιαφυγή, κατά την οποία νομότυπες δραστηριότητες εκτελούνται με νόμιμο τρόπο χωρίς όμως την καταβολή της σχετικής φορολογίας
2. τη μαύρη αγορά, κατά την οποία νόμιμες δραστηριότητες εκτελούνται με παράνομο τρόπο
3. τη διενέργεια παράνομων δραστηριοτήτων

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι όπως προαναφέρθηκε, η φοροδιαφυγή μπορεί να λαμβάνει χώρα και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι δραστηριότητες γίνονται παράνομα. Συνεπώς, οι δραστηριότητες της παραοικονομίας είναι πάντα συνδεδεμένες με τη φοροδιαφυγή και επηρεάζονται από κοινούς παράγοντες (Kirchgässner, 2010).

Η φοροαποφυγή δεν συνιστά ευθεία παράβαση των φορολογικών διατάξεων, εκτός εάν συνοδεύεται από συγκεκριμένες μεθοδεύσεις. Αντιμετωπίζεται μόνο προληπτικά, με νομοθετικές ρυθμίσεις, που θα την εμποδίζουν. Οι τρόποι αντιμετώπισης με τους οποίους κυρίως επιτυγχάνεται αυτό είναι κατά κύριο λόγο με την ίση φορολογική μεταχείριση κάθε μορφής ισοδύναμης συναλλακτικής δραστηριότητας (η ειδοποιός διαφορά μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής βρίσκεται στο στοιχείο του παρανόμου, το οποίο χαρακτηρίζει τη φοροδιαφυγή, βλ. την παρουσίαση των J. Slemrod/Shlomo Yitzhaki, Tax avoidance, evasion and Administration, Paper 7473/1999, ενότητα 1.c, 4.a.1 και 5.α). Για πρώτη φορά με τις διατάξεις των άρθρων 51^A και 51B του ν. 2238/1994, όπως αυτός τροποποιήθηκε από το ν. 3842/2010 επιδιώχθηκε η αντιμετώπιση της διεθνούς φοροαποφυγής. Η σχετική ρύθμιση καθίσταται ακόμη πληρέστερη με τις διατάξεις των άρθρων 65 και 66 του ν. 4172/2013, οι οποίες ομοίως στοχεύουν στην αντιμετώπιση της

φοροαποφυγής (βλ. Φινοκαλιώτη, κεφάλαιο Ε, σ. 416, σημ. 705 και σ. 288). Ακόμη σαφέστερα αποτυπώνεται η επιδίωξη της φοροαποφυγής στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας και, συγκεκριμένα, στο άρθρο 38 αυτού, το οποίο επιτρέπει στην Ελεγκτική Αρχή να αγνοεί κατά τον υπολογισμό του φόρου «*κάθε τεχνητή διευθέτηση, ή σειρά διευθετήσεων, που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα*» (βλ. Φινοκαλιώτη, ό.π., Κεφάλαιο ΣΤ, σ. 672).

Ως παραοικονομία μπορούμε να ορίσουμε το τμήμα εκείνο της οικονομίας ή των οικονομικών δραστηριοτήτων το οποίο ασκείται λαθραία και παράνομα. Η παραοικονομία περιλαμβάνει τη δημιουργία, πώληση, το εμπόριο, κλπ προϊόντων και υπηρεσιών χωρίς αυτά να ελέγχονται και να φορολογούνται από το κράτος. Είναι πολύ απλά μία οικονομία χωρίς τη συμμετοχή του κράτους και χωρίς αυτό να λαμβάνει τους νόμιμους φόρους. Η παραοικονομία είναι ένα σταθερό μέσο και μέθοδος απώλειας ή παραμόρφωσης της φορολογητέας ύλης. Όσον αφορά την παραοικονομία, υπάρχει μεγάλη σύγχυση σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της, με αποτέλεσμα κάθε ερευνητής να αποδίδει διαφορετικό ορισμό. Κατά κανόνα η παραοικονομία, αντίθετα με τη φοροδιαφυγή, αφορά αποκλειστικά και μόνο την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα τα κύρια σημεία που περιλαμβάνει η παραοικονομία

1. Η αδήλωτη νόμιμη παραγωγή και
2. Η παράνομη παραγωγική δραστηριότητα που δημιουργεί προστιθεμένη αξία.

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι οι σημαντικότερες αιτίες ύπαρξης του φαινομένου της παραοικονομίας είναι οι εξής:

1. Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού, όπως για παράδειγμα οι περιορισμοί, οι αλλαγές στους νόμους καθώς και το μέγεθος του δημοσίου τομέα.
2. Η ύπαρξη υψηλού βαθμού κρατικής γραφειοκρατίας
3. Η υψηλού βαθμού φορολογική επιβάρυνση όπως είναι οι φόροι και οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.
4. Η φοροδιαφυγή
5. Η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους του αποτελέσματος και των εσόδων από την φορολογία.

6. Το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία σε σχέση με το ποσοστό εκείνων οι οποίοι είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι και προσφέρουν εξαρτημένη εργασία.
7. Το σχετικά χαμηλό επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών μιας κοινωνίας.
8. Η ύπαρξη «βρώμικου» χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά, πορνεία, εμπόριο όπλων, καταχρήσεις δημοσίου χρήματος, φοροδιαφυγή καθώς και άλλες παράνομες επι το πλείστον οικονομικές ή εμπορικές δραστηριότητες.
9. Η επιεικής, ή και καθόλου ύπαρξη, ποινής ή τιμωρίας των ατόμων που παρανομούν.¹¹

Γενικά ως παραοικονομία θεωρείται εκείνο το ποσοστό της οικονομικής δραστηριότητας που θα έπρεπε, αλλά για διάφορους λόγους, δεν καταγράφεται (Καλυβανάκη Κ., 1993). Σύμφωνα με τον Feige (1979) παραοικονομία είναι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν δηλώνονται ή δεν υπολογίζονται από τις τεχνικές μέτρησης της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας είτε γιατί συνιστούν μη κοινωνικά και νομικά μορφές δραστηριότητας είτε γιατί συντελούνται από κοινωνικές ομάδες, οι οποίες καλύπτουν τη συγκεκριμένη δραστηριότητά τους μέσω μίας άλλης νόμιμης. Παρομοίως, ο Schneider (1986) αναφέρει ως παραοικονομία τις οικονομικές δραστηριότητες που συνεπάγονται προστιθεμένη αξία και ως εκ τούτου θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα, παρόλο που αυτό δεν συμβαίνει. Κατά τον Gutmann (1977) παραοικονομία είναι το σύνολο των εισοδημάτων που δεν δηλώνονται και, συνεπώς, δεν φορολογούνται, ενώ κατά τους Βαβούρα και Κούτρη (1991) παραοικονομία είναι το άθροισμα τόσο των αποκρυπτόμενων εισοδημάτων των παραγωγικών συντελεστών που περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς, όσο και αυτών που δεν περιλαμβάνονται σε αυτούς.

Η παραοικονομία στην Ευρώπη το 2013 ανερχόταν σε 2,1 τρισεκατομμύρια ευρώ και οφείλεται σε παράγοντες, όπως η επικράτηση των μετρητών, η έλλειψη διαφάνειας στις συναλλαγές και η περιορισμένη εφαρμογή των νόμων (Scheider F., 2013). Η επικράτηση των μετρητών είναι το ασφαλέστερο για την παραοικονομία

¹¹ <https://www.euretirio.com/paraoikonomia/>

περιβάλλον, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την ισχυρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ της παραοικονομίας και των ηλεκτρονικών συναλλαγών (-0,74). Συγκεκριμένα, στα παραρτήματα Γ και Δ παρουσιάζονται τα μεγέθη της παραοικονομίας για τις ευρωπαϊκές χώρες, την Ελβετία, την Νορβηγία και την Ισλανδία για την περίοδο 2008 έως 2013.

Από τη σύγκριση της Ελλάδας με λοιπές οικονομικά αδύναμες χώρες, που αντιμετώπισαν όμοια προβλήματα στο πολύ πρόσφατο παρελθόν όπως για παράδειγμα δημοσιονομικά προβλήματα, αποδεικνύεται ότι η Ελλάδα δυστυχώς υπερτερεί έναντι των άλλων χωρών στην παραοικονομία όχι μόνο πριν αλλά και μετά την κρίση. Παρά τις όλες αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας, υπάρχουν και κάποιες θετικές συνέπειες, που παρόλα αυτά παραμένουν ιδιαίτερα περιορισμένες σε αριθμό ώστε να νομιμοποιηθεί. Για παράδειγμα, η παραοικονομία μπορεί να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας στη διεθνή αγορά, όπως έχει συμβεί στην Ιταλία, όπου η παραοικονομία ενίσχυσε τις εξαγωγές αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων, καθώς και τον τουρισμό (Νεγρεπόντη Μ., 1991). Σήμερα, ωστόσο, σε ένα νομοθετικά ομογενοποιημένο νομοθετικό και οικονομικό πλαίσιο η διαπίστωση αυτή δεν φαίνεται απολύτως ορθή.

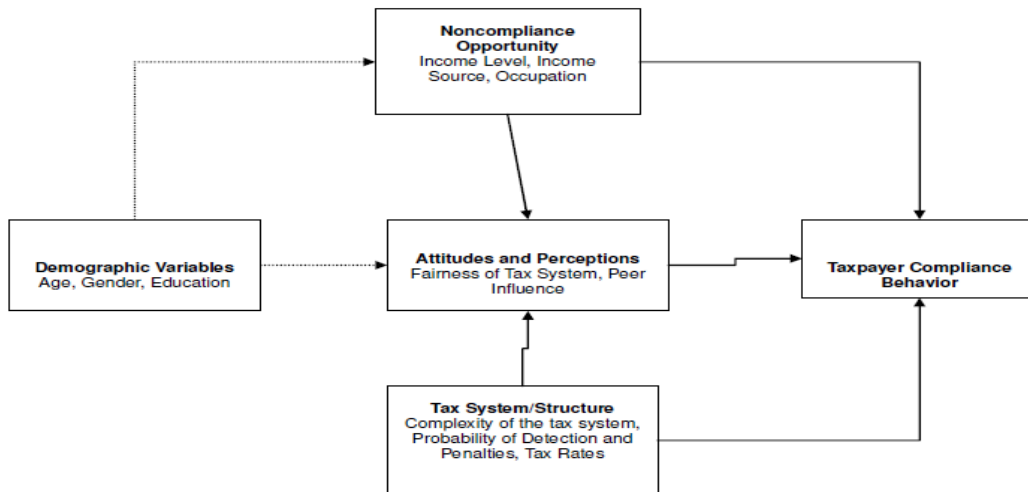
2.4 Φορολογική Συμμόρφωση

Η θέληση των φορολογούμενων να καταβάλλουν φόρους διαφέρει ανά τον κόσμο και τα κράτη, ενώ ταυτόχρονα η άποψη ότι η συμμόρφωση οφείλεται μόνο στο ύψος του φορολογικού βάρους είναι απλοποιημένη. Οι Jackson & Milliron (1986) διενέργησαν μία ολοκληρωμένη επισκόπηση της βιβλιογραφίας αναφορικά με τη φορολογική συμμόρφωση και προσδιόρισαν δεκατέσσερις κρίσιμους παράγοντες επιρροής. Αυτοί οι παράγοντες κατηγοριοποιήθηκαν από τους Fischer, Wartick & Mark (1992) σε τέσσερις ομάδες ως ακολούθως:

- a. *δημογραφικοί* (π.χ. ηλικία, φύλο και εκπαίδευση),
- b. *ευκαιρίες μη συμμόρφωσης* (π.χ. επίπεδο εισοδήματος, πηγή εισοδήματος και επάγγελμα),
- c. *στάσεις και αντιλήψεις* (π.χ. δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος και επιρροή από το περιβάλλον) και

d. δομή του φορολογικού συστήματος (π.χ. πολυπλοκότητα, πιθανότητα εντοπισμού, πρόστιμα και φορολογικοί συντελεστές).

Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω προκύπτει το εν λόγω υπόδειγμα που απεικονίζεται στο παρακάτω Διάγραμμα 2 και εμπεριέχει οικονομικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες:

Διάγραμμα 2: Το Υπόδειγμα Φορολογικής Συμμόρφωσης του Fischer

Μέσω της διαμόρφωσης των διαφόρων στάσεων και αντιλήψεων, καθώς και μέσω της παροχής ευκαιριών μη συμμόρφωσης, η φορολογική συμμόρφωση επηρεάζεται από τα δημογραφικά στοιχεία (Chau & Leung, 2009). Σε γενικές γραμμές θεωρείται ότι οι νεότεροι φορολογούμενοι (Jackson & Milliron, 1986; Andreoni, Erard & Feinstein, 1998) και οι φορολογούμενοι χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου (Song & Yarbrough, 1978), είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν και τις περισσότερες πιθανότητες να καταφύγουν στην φοροδιαφυγή. Όσον αφορά στο φύλο, οι έρευνες είναι διχασμένες.

Στο υπόδειγμα συμμόρφωσης των Fischer, Wartick & Mark (1992) η ευκαιρία μη συμμόρφωσης μπορεί να επηρεάσει τη συμμόρφωση άμεσα μέσω του επιπέδου εισοδήματος και έμμεσα μέσω των στάσεων και αντιλήψεων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι πιθανότητες φοροδιαφυγής αυξάνονται για τους φορολογούμενους με υψηλότερα εισοδήματα (Vogel, 1974; Houston & Tran, 2001), τους αυτοαπασχολούμενους (Aitken & Bonneville, 1980; Houston & Tran, 2001) και τα στελέχη διαφόρων επιχειρήσεων (Sutherland, 1949; Andreoni, Erard & Feinstein, 1998).

Όσον αφορά στις στάσεις και αντιλήψεις των φορολογούμενων, πρέπει να ληφθούν υπόψη τόσο οι πολλαπλές διαστάσεις της δικαιοσύνης του φορολογικού συστήματος όσο και η επιρροή που δέχεται το κάθε άτομο από το περιβάλλον του. Πράγματι, εάν υπάρχει η πεποίθηση ότι το φορολογικό σύστημα είναι άδικο τότε αυξάνονται οι πιθανότητες φοροδιαφυγής (Grasmick & Scott, 1982). Περαιτέρω, η επιρροή από φίλους, συγγενείς και συνεργάτες όπως εκφράζεται από την αποδοχή ενεργειών φοροδιαφυγής δύναται να ωθήσει τους φορολογούμενους προς αυτή την κατεύθυνση (Chan, Troutman & O'Brian, 2000).

Τέλος, το φορολογικό σύστημα είναι κρίσιμος παράγοντας επιρροής της φοροδιαφυγής. Σε γενικές γραμμές, η φοροδιαφυγή ευνοείται από την πολυπλοκότητα του συστήματος (Richardson, 2006) και τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές (Alm, Bahl & Murray, 1993).

2.4.1 Λόγοι απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, μπορούμε να πούμε ότι οι κυριότεροι λόγοι απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης μπορούν να διαχωριστούν σε δύο γενικές κατηγορίες (GIZ, 2010):

1. **Παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τη συμμόρφωση των φορολογούμενων με τη φορολογική νομοθεσία:** Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να συνεισφέρουν είτε στη χαμηλότερη θέληση να καταβληθούν φόροι (φορολογική συνείδηση) είτε στο υψηλό κόστος συμμόρφωσης με τη φορολογική νομοθεσία.
2. **Παράγοντες που προκαλούν αδυναμία επιβολής της φορολογικής διοίκησης και των δικαστηρίων:** Αυτοί οι παράγοντες προκύπτουν από ανεπάρκειες στη διοίκηση και είσπραξη φόρων, στον έλεγχο και στην παρακολούθηση των φορολογικών πληρωμών, παράμετροι οι οποίες περιορίζουν τη δυνατότητα ανάχνευσης και δίωξης των παραβατών.

Στην πρώτη ομάδα παραγόντων το υψηλό κόστος συμμόρφωσης αφορά στο κόστος που φέρει ο φορολογούμενος για να συγκεντρώσει τις σχετικές πληροφορίες,

να συμπληρώσει τα φορολογικά έντυπα, κ.λπ. Ο δείκτης της παγκόσμιας ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank, 2008) αναφορικά με το «χρόνο προετοιμασίας και πληρωμής φόρων» διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών του κόσμου (από 210 ώρες κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ έως και 2600 ώρες στη Βραζιλία). Αυτή η κατάσταση οδηγεί πολλές επιχειρήσεις στο να προβληματίζονται σε σημαντικότερο βαθμό για το διοικητικό βάρος που επωμίζονται παρά για το ύψος των πραγματικών φορολογικών οφειλών τους (Everest-Philips, 2008). Σε αυτές τις περιπτώσεις, το κόστος συμμόρφωσης λογίζεται ως υψηλό και η πιθανότητα συμμόρφωσης των φορολογούμενων αναμένεται να είναι μικρή. Ειδικά οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις φέρουν μεγάλο κόστος συμμόρφωσης, κυρίως εξαιτίας των γραφειοκρατικών εργασιών που πρέπει να εκτελούνται για την πλήρη εναρμόνιση τους με τις απαιτήσεις της φορολογικής νομοθεσίας (SBP, 2005).

Όπως προαναφέρθηκε, η δεύτερη ομάδα παραγόντων μη συμμόρφωσης αφορά στην αδυναμία επιβολής των φορολογικών νόμων. Ο ελλιπής προσδιορισμός των φορολογούμενων οι οποίοι είναι υπόχρεοι να καταβάλουν φόρους είναι πιθανό να προκαλέσει ελλειμματικές διαδικασίες είσπραξης φόρων (GIZ, 2010). Για παράδειγμα και κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, η διατήρηση ενός λειτουργικού φορολογικού μητρώου αντιμετωπίζει δυσκολίες και εντείνει το πρόβλημα. Άλλες δυσχέρειες εστιάζουν σε οργανωτικά ζητήματα της φορολογικής διοίκησης και στη σχέση της με το υπουργείο οικονομικών. Σε γενικές γραμμές, είτε το υπουργείο αναλαμβάνει τη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης είτε διατηρείται μία ημιαυτόνομη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης εκτός αυτού. Σύμφωνα με τους Fjeldstad & Moore (2009), η εκτέλεση των λειτουργιών της φορολογικής διοίκησης και είσπραξης από τα υπουργεία οικονομικών χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη διαφθορά και υψηλότερα κόστη συμμόρφωσης. Επιπρόσθετα, τυχόν ασαφείς δικαιοδοσίες αναφορικά με την είσπραξη και τη διοίκηση των φόρων από διαφορετικούς φορείς μπορεί να οδηγήσει σε διοικητικές ανεπάρκειες και απώλεια φορολογικών εσόδων. Σε γενικές γραμμές θεωρείται αποδοτικότερη, η οργάνωση η οποία είναι ανάλογη των λειτουργιών της φορολογικής διοίκησης και η οργάνωση που έχει βάση τα διαφορετικά είδη φορολογίας ή εσόδων (GIZ, 2010).

Η φορολογική διοίκηση και η φορολογική πολιτική είναι ταυτόχρονα αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες με αποτέλεσμα η φορολογική πολιτική, να επηρεάζει σημαντικά το κόστος και την οργάνωση της φορολογικής διοίκησης.

Αντιστρόφως, η ικανότητα της φορολογική διοίκησης επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται η φορολογική πολιτική. Επομένως, όταν σχεδιάζονται νέες φορολογικές μεταρρυθμίσεις ή γίνονται αλλαγές στις ήδη υπάρχουσες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και τα δύο αυτά πεδία (GIZ, 2010). Τέλος, ένας σημαντικός ανεπίσημος τομέας ο οποίος χαρακτηρίζει αρκετές οικονομίες είναι το να προκύπτουν ανεπάρκειες στην είσπραξη φόρων.. Οι εταιρείες και τα άτομα που δραστηριοποιούνται στη σκιώδη οικονομία δεν καταβάλλουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις με αποτέλεσμα την απώλεια εσόδων για το δημόσιο. Πολλές φορές, οι λόγοι εισόδου στην παραοικονομία δεν είναι άμεσα σχετιζόμενοι με την φοροδιαφυγή αλλά προκύπτουν από τις περιορισμένες ευκαιρίες ή τις υπερβολικές διοικητικές απαιτήσεις εισόδου στην επίσημη οικονομία (GIZ, 2010).

Η αδυναμία εντοπισμού και δίωξης των ακατάλληλων φορολογικών πρακτικών αποτελεί μία επιπρόσθετη αιτία εντός της δεύτερης κατηγορίας παραγόντων απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης. Επιπλέον η πιθανότητα εντοπισμού των παραβατών μειώνεται από την ανεπάρκεια των φορολογικών, γεγονός το οποίο επηρεάζει τις αποφάσεις των φορολογούμενων αναφορικά με τη φοροδιαφυγή. Επιπλέον, το υπάρχον νομικό πλαίσιο αποτελεί μία σημαντική προϋπόθεση για κάθε δραστηριότητα επιβολής. Για παράδειγμα, το μέγεθος και η φύση των ποινών που επιβάλλονται μετά από τη φοροδιαφυγή είναι άμεσα συνδεδεμένο με το επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης (Fishlow & Friedman, 1994).

Τέλος, λόγω των συχνών αλλαγών της φορολογικής νομοθεσίας προκαλείται αστάθεια και αδιαφάνεια του κώδικα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σύνθετων διατάξεων οι οποίες μπερδεύουν τόσο τους φορολογούμενους όσο και τις φορολογικές αρχές. Το γεγονός αυτό παρέχει ευκαιρίες φοροαποφυγής ή φοροδιαφυγής εξαιτίας της έλλειψης κατανόησης από τα εμπλεκόμενα μέρη (Mo, 2003).

Συχνά, η απουσία φορολογικής συμμόρφωσης είτε δια μέσου της φοροδιαφυγής είτε δια μέσου της φοροαποφυγής είναι προϊόντα δυσλειτουργιών στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μιας χώρας (GIZ, 2010).

2.4.2 Επιβολή προστίμων

Αποτελεί πλέον γεγονός το ότι η φορολογία συνιστά την ύπαρξη μίας νόμιμης αλλά εξαναγκαστικής απόσπασης πλούτου από τους φορολογούμενους. Γενικώς η κυβέρνηση προσπαθεί να αποσπά ένα ποσό φόρου από αυτούς που συμμορφώνονται, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει την απόσπαση μεγαλύτερου ποσού από τους παραβάτες μέσω της επιβολής, κάποιων χρηματικών συνήθως, προστίμων. Η προώθηση της φορολογικής συμμόρφωσης είναι ο πλέον πιο προφανής λόγος επιβολής προστίμων. Επιπλέον, πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας ότι η συμμόρφωση του παραβάτη της αρχικής φορολόγησης στην επιβολή ενός δεύτερου (επιπρόσθετου) φόρου, παραμένει πάντα αμφίβολη.

Τα υφιστάμενα υποδείγματα συμμόρφωσης μπορούν να επεξηγήσουν με διαφορετικούς τρόπους την δικαιολόγηση επιβολής των προστίμων. Μία πρώτη θεώρηση συνιστά ότι οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται στις υποχρεώσεις τους για να αποφύγουν τις νομικές κυρώσεις (π.χ. πρόστιμα και φυλάκιση) όταν αυτές οι κυρώσεις αναμένονται να επιφέρουν μεγαλύτερο κόστος από το κόστος συμμόρφωσης (Doran, 2009). Μία δεύτερη, η οποία είναι και η κυρίαρχη, θεώρηση υποστηρίζει ότι οι φορολογούμενοι θα εξυπηρετήσουν τις υποχρεώσεις τους διότι επιθυμούν να συμβαδίσουν με ένα κοινωνικό ή προσωπικό πρότυπο όπως θεωρείται ο σεβασμός στις νόμιμες υποχρεώσεις τους ή η ανταπόδοση της συνεργασίας των άλλων (Doran, 2009). Στην πράξη βέβαια, στα όρια της πραγματικότητας, καμία από τις δύο θεωρήσεις δεν εξηγεί τα επίπεδα συμμόρφωσης ενώ η κάθε μία αποδίδει στα πρόστιμα διαφορετικό ρόλο: για την **οικονομική θεώρηση** τα πρόστιμα πρέπει να είναι αρκετά αυστηρά έτσι ώστε να υπερβαίνουν το κόστος συμμόρφωσης, ενώ για την **θεώρηση των κοινωνικών προτύπων** τα πρόστιμα μπορεί να ζημιώσουν τα επίπεδα συμμόρφωσης (π.χ. μπορεί να λειτουργήσουν ως ένδειξη ότι οι άλλοι πολίτες φοροδιαφεύγουν). Αυτό το υπόδειγμα προωθεί την υποκατάσταση των προστίμων με άλλα μέτρα τα οποία ενισχύουν την εμπιστοσύνη και το σεβασμό αναφορικά με τις νόμιμες υποχρεώσεις των φορολογούμενων.

2.4.3 Οι διαστάσεις της θεωρίας των προστίμων

Σχετικά με τις διαστάσεις της θεωρίας προστίμων δύο είναι οι σημαντικότερες και είναι οι εξής:

1. η βεβαιότητα εντοπισμού του παραβάτη και
2. η αυστηρότητα των ποινών.

Σύμφωνα με τους Allingham & Sandmo (1972) αυτές οι δύο αποτρεπτικές διαστάσεις για τις παραβάσεις είναι αντιστρόφως ανάλογες. Δηλαδή, όταν οι πιθανότητες εντοπισμού είναι υψηλές, τα πρόστιμα πρέπει να είναι χαμηλά και αντίστροφα. Αναλυτικότερα όταν η πιθανότητα εντοπισμού είναι βέβαιη, μια ήπια τιμωρία μπορεί να είναι το ίδιο αποτελεσματική με μία πιο αυστηρή. Επομένως, η αύξηση των προστίμων δεν θα λειτουργήσει ως αποτελεσματικός αποτρεπτικός παράγοντας εφόσον ο παραβάτης γνωρίζει ότι η πιθανότητα εντοπισμού είναι υψηλή.

Αρχικά η διενέργεια φορολογικών ελέγχων και η μείωση των φορολογικών συντελεστών για την αύξηση φορολογικής συμμόρφωσης είχε ως αποτέλεσμα αρκετούς ερευνητές, όπως για παράδειγμα ανάμεσα τους οι Graetz & Wilde, 1985, να αμφιβάλλουν για την αποτελεσματικότητα του υποδείγματος. Οι Jackson & Milliron (1986) ισχυρίστηκαν ότι η αυστηρότητα των ποινών δεν έχει γραμμικές επιδράσεις στη φορολογική συμμόρφωση και ότι το κοινωνικό κόστος αυτών των προστίμων μπορεί να υπερβεί τα οφέλη τους (π.χ. γενική αποξένωση και έλλειψη σεβασμού προς το νόμο). Η ανάλυση του ζητήματος των προστίμων αποκτά ακόμη μεγαλύτερη αξία όταν ληφθεί υπόψη το αυξανόμενο πρόβλημα του «φορολογικού κενού», δηλαδή της διαφοράς ανάμεσα στο ποσό που χρωστούν οι φορολογούμενοι και στο ποσό που καταβάλλουν (Doran, 2009). Η απάντηση σε αυτό το φαινόμενο με την επιβολή μεγαλύτερο προστίμων είναι αμφίβολου αποτελέσματος.

2.5 Η φορολογική συνείδηση

Η φορολογική συνείδηση έχει οριστεί ως η «*ηθική υποχρέωση για την καταβολή φόρου*» και ως ένα «*πιστεύω συνεισφοράς στην κοινωνία μέσω της φορολογίας*» (Torgler & Schneider, 2007α). Η θεμελίωση της έννοιας της φορολογικής συνείδησης γίνεται μέσω της σύνδεσής της με τη φορολογική ηθική η οποία εμπεριέχει «*τους κανόνες συμπεριφοράς που διέπουν τους πολίτες ως φορολογούμενους στη σχέση τους με την κυβέρνηση*» (Song & Yarborough, 1978). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η φορολογική συνείδηση, σε αντίθεση με τη φοροδιαφυγή αφορά σε ατομικές στάσεις και όχι συμπεριφορές. Επίσης, κρίνεται σημαντικό να σημειωθεί ότι ο περιορισμός της φορολογικής συνείδησης είναι πιθανό να μειώνει το κόστος παράνομης συμπεριφοράς και να αυξάνει τα κίνητρα εμπλοκής στην παραοικονομία (Torgler & Schneider, 2007β).

2.5.1 Η φορολογική συνείδηση και η φορολογική συμμόρφωση

Γενικώς είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα έθνη με χαμηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης έχουν και υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής ή-και φοροαποφυγής. Πράγματι, σύμφωνα με τον Kirchgässner (2010), η φορολογική συνείδηση έχει σημαντικές επιδράσεις στη συμπεριφορά των φορολογούμενων και συνεπώς, στην παραοικονομία. Επίσης επισημαίνεται ότι η φορολογική συνείδηση, μεταξύ άλλων, εξαρτάται από τις θεσμικές συνθήκες, την αντιμετώπιση των πολιτών από το κράτος, από την εμπιστοσύνη τους στο πολιτικό και νομικό σύστημα και από το βαθμό συμμετοχής τους στις δημοσιονομικές αποφάσεις.

Το ποσό του διαφυγόντος εισοδήματος καθορίζεται σύμφωνα με την οικονομική θεωρία του εγκλήματος με βάση το βαθμό αποτροπής της φοροδιαφυγής, ως προϊόν της πιθανότητας εντοπισμού των παραβατών και του μεγέθους του επιβαλλόμενου προστίμου. Με δεδομένη τη χαμηλή ένταση ενεργειών αποτροπής της φοροδιαφυγής στις περισσότερες χώρες, (όπως αυτές προκύπτουν από την περιορισμένη συχνότητα των ελέγχων και των μικρών προστίμων), οι φορολογούμενοι θα έπρεπε να διαφεύγουν περισσότερο από αυτό που πραγματικά

παρατηρείται. Με άλλα λόγια, η φορολογική συμμόρφωση είναι ιδιαίτερα υψηλή. Μία καθαρά οικονομική ανάλυση του «στοιχήματος» της φοροδιαφυγής συνεπάγεται ότι τα περισσότερα άτομα θα διέφευγαν της καταβολής φόρων εφόσον λειτουργούσαν ορθολογικά, διότι είναι εξαιρετικά απίθανο να συλληφθούν και να τιμωρηθούν (Alm, McClelland & Schulze, 1992). Η αντιλαμβανόμενη πιθανότητα ανίχνευσης των παραβατών είναι υποκειμενική, γεγονός το οποίο συνιστά ότι η αντίληψη του ατόμου ότι θα εντοπιστεί από τις φορολογικές αρχές είναι αρκετά υψηλότερη από τις αντικειμενικές πιθανότητες εντοπισμού (Feld & Frey, 2005).

Ενώ οι εσφαλμένες εκτιμήσεις δεν μπορούν να διατηρηθούν μακροχρόνια, οι υποκειμενικές εκτιμήσεις για την πιθανότητα εντοπισμού υφίστανται δεδομένου ότι η ατομικές ικανότητες διαφυγής φόρων διαφέρουν μεταξύ υποομάδων του πληθυσμού. Το ότι οι διαφορετικές κατηγορίες εισοδημάτων είναι ευκολότερο να διαφύγουν της φορολόγησης αποτελεί πλέον κοινό γεγονός. Σε κάθε περίπτωση, οι δημογραφικές μεταβλητές, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τις εμπειρικές αναλύσεις φορολογικής συμμόρφωσης έτσι ώστε να γίνουν πιο ρεαλιστικές. Παρόλα αυτά, το βασικό οικονομικό υπόδειγμα, διευρυμένο με δημογραφικά χαρακτηριστικά δεν έχει εξηγήσει επαρκώς το βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης που παρουσιάζεται στην πράξη (Frey & Feld, 2002).

Μια αρκετά πιο θεμελιώδης κριτική της βασικής οικονομικής προσέγγισης στη φοροδιαφυγή παρέχεται από ένα πλήθος ερευνών (π.χ. Schwartz and Orleans, 1967; Roth, Scholz & Witte, 1989) σύμφωνα με τις οποίες η φορολογική συνείδηση εξυπηρετεί ως μια εξήγηση του βαθμού φορολογικής συμμόρφωσης. Οι Frey & Feld (2002) ισχυρίζονται ότι η φορολογική συμμόρφωση καθοδηγείται από μια ψυχολογική σύμβαση μεταξύ των πολιτών και των φορολογικών αρχών. Για να ισχύσει αυτό το συμβόλαιο, μπορεί να παρέχονται κίνητρα και ποινές αλλά δεν παύει να πρέπει να ληφθούν υπόψη και συναισθηματικοί δεσμοί που υπερβαίνουν τη συναλλακτική λογική (Williamson, 1985).

Οι Doerrenberg κ.α., (2012), ανέπτυξαν ένα υπόδειγμα το οποίο προβλέπει ότι οι φορολογούμενοι με υψηλότερη φορολογική συνείδηση φορολογούνται περισσότερο, επειδή η φορολόγηση τους έχει χαμηλότερο κόστος για τις αρχές. Πιο συγκεκριμένα, οι εν λόγω συγγραφείς αναφέρουν ότι εισοδηματικές ομάδες με υψηλά επίπεδα φορολογικής συνείδησης αντιμετωπίζουν συστηματικά υψηλότερους μέσους

και οριακούς συντελεστές φορολόγησης. Αυτό το φαινόμενο είναι απαράδεκτο αφού πέρα από τον κίνδυνο απώλειας της φορολογικής συνείδησης που αυτοί οι φορολογούμενοι επιδεικνύουν εξαιτίας της αδικίας που υφίστανται, καταστρατηγείται η έννοια της ίσης μεταχείρισης από τον νόμο.

2.5.2 Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της φορολογικής συμμόρφωσης

Οι περισσότερες μελέτες προσεγγίζουν το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης από τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις:

1. Η γενική θεωρία «αναχαίτισης»,
2. Η θεωρία οικονομικής αναχαίτισης και
3. Η θεωρία δημοσιονομικής ψυχολογίας (Riahi-Belkaoui, 2004).

Τα γενικά συμπεράσματα αυτών των τριών θεωριών είναι ότι η απουσία συμμόρφωσης η οποία αναχαιτίζεται με ποινές (π.χ. Tittle, 1980), μπορεί να θεωρηθεί ως μία καθαρά οικονομική απόφαση σε κατάσταση αβεβαιότητας (π.χ. Allingham & Sandmo, 1972) ή δύναται να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα μη οικονομικών παραγόντων όπως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι στάσεις και οι αντιλήψεις ως προς τη συμμόρφωση (π.χ. Kinsey, 1986).

Δεδομένης όμως της μειωμένης πιθανότητας εύρεσης και τιμωρίας των παραβατών, αυτές οι τρεις θεωρίες δεν παρέχουν μία σαφή και ολοκληρωμένη εξήγηση αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους οι πολίτες καταβάλλουν φόρους (Alm, McClelland & Schulze, 1992, σελ. 22) με αποτέλεσμα να υπερεκτιμούν τα ποσοστά μη συμμόρφωσης (Andreoni, Erard & Feinstein, 1998, σελ. 855). Το φαινόμενο της απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης είναι μία αρκετά καλή ένδειξη του βαθμού ύπαρξης σκιώδους (μαύρης) οικονομίας διεθνώς (Cowell, 1990, σελ. 22–23). Το κυρίαρχο πρόβλημα της παραοικονομίας είναι το γεγονός ότι τα άτομα συμπεριφέρονται ανέντιμα παρέχοντας ψευδείς πληροφορίες. Αυτή η διαστρέβλωση των πληροφοριών μπορεί να επηρεάσει την άσκηση κρατικού ελέγχου και εξουσίας στην οικονομία (Cowell, 1990, σελ. 40).

Ένα εσωτερικό κίνητρο καταβολής φόρων το οποίο αποκαλείται «φορολογική συνείδηση» είναι το μόνο μέσο που θα μπορούσε να εξωθήσει τους πολίτες να συμπεριφερθούν έντιμα, και να παρέχουν ορθές πληροφορίες έτσι ώστε να βελτιωθεί

το ποσοστό συμμόρφωσης είναι (Feld & Frey, 2002). Για παράδειγμα, οι Graetz & Wilde (1985, σελ. 358) αναφέρουν ότι «η αυξημένη φορολογική συμμόρφωση μπορεί να εξηγηθεί είτε από τη δέσμευση του φορολογούμενου αναφορικά με τις υποχρεώσεις του και το σεβασμό του απέναντι στο νόμο είτε από την έλλειψη ευκαιριών να φοροδιαφύγει». Όταν αυτοί οι παράγοντες αποκτούν μικρότερη σημασία, τότε το επίπεδο ηθικής επιδεινώνεται (Benabou, 1996). Ως αποτέλεσμα, η ηθική διαφθορά προσδιορίστηκε ως η κυρίαρχη αιτία της μειούμενης φορολογικής συμμόρφωσης (Schwartz & Orleans, 1967; Slemrod, 1992). Δεδομένης της δυσκολίας χωρών με ριζωμένη τη συνήθεια μη καταβολής φόρων να καθιερώσουν φορολογική συνείδηση (GIZ, 2010) η αποσαφήνιση των παραγόντων που ευνοούν την ανάπτυξή της είναι ιδιαίτερα σημαντική.

2.5.3 Οι τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης

Με δεδομένη τη σημασία της φορολογικής συνείδησης, αρκετές έρευνες έχουν εστιάσει στους παράγοντες που διαμορφώνουν τόσο την καθιέρωση όσο και τη διατήρηση της φορολογικής συνείδησης. Σε αυτό το πλαίσιο, αρκετοί ερευνητές ισχυρίζονται ότι οι μορφές άμεσης δημοκρατίας όπως τα δημοψηφίσματα και οι πρωτοβουλίες (initiatives) αποτελούν σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της φορολογικής συνείδησης (Feld & Frey, 2002; Frey, 1997; Pommerehne & Weck-Hannemann, 1996). Σύμφωνα με τον Kirchgässner (2010), για την επίτευξη υψηλής φορολογικής συνείδησης, θεσμικοί και πολιτισμικοί παράγοντες είναι τουλάχιστον τόσο σημαντικοί όσο και τα οικονομικά κίνητρα. Μία ενδιαφέρουσα θεώρηση είναι η οπτική των «κοινωνικών συμβάσεων» οι οποίες προσδιορίζουν το όφελος που η κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να προσφέρει στα άτομα με αντάλλαγμα τη χρηματοδότηση αυτού του οφέλους μέσω της φορολογίας. Η κοινωνική σύμβαση είναι μία ιδιαίτερη σύμβαση στην οποία οι φορολογούμενοι εμπιστεύονται την κυβέρνηση και συμμορφώνονται με το φορολογικό βάρος που τους αναλογεί, με την προϋπόθεση να τους παρέχονται εκείνες οι συνθήκες που διασφαλίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπιά τους, ευνοούν την ηθικότητα, προωθούν το σεβασμό των ηθικών κανόνων, επιτρέπουν της ομαλές σχέσεις με τους συμπολίτες τους και εγγυώνται την ομαλή εκτέλεση των καθημερινών τους δραστηριοτήτων (Riahi-Belkaoui, 2004).

2.5.4 Οι παράγοντες της φορολογικής συνείδησης

Αναλυτικότερα, οι βασικότεροι παράγοντες που έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία και διαμορφώνουν τη φορολογική συνείδηση είναι οι ακόλουθοι:

1. **Αποτελεσματικοί νόμοι ανταγωνισμού** (Frey, 1994; Hermalin, 1992; Zywicki, 2002): Κοινωνικές συμβάσεις που επιτρέπουν στα άτομα να ασκούν υψηλά επίπεδα προσπάθειας για την παροχή ιδιωτικών αγαθών. Σε ανταλλαγή του οφέλους που αποκομίζουν από το ιδιωτικό αγαθό, τα άτομα επιδεικνύουν μεγαλύτερη διάθεση συμμόρφωσης με τους φορολογικούς κανόνες.
2. **Ύπαρξη οικονομικής ελευθερίας** (Ali, 1997; Alm, Jackson & McKee, 1992; Feige, 1989): Κοινωνικές συμβάσεις που διασφαλίζουν οικονομικές ελευθερίες δημιουργούν περισσότερες ευκαιρίες στα άτομα να είναι παραγωγικά με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση.
3. **Απόδοση σημαντικού ρόλου στις αγορές κεφαλαίου** (Beck, Ross & Norman, 2000; Choi & Wong, 2002): Μία ισχυρή αγορά κεφαλαίων δημιουργεί τις κατάλληλες δυνατότητες χρηματοδότησης για την παροχή ιδιωτικών αγαθών με αποτέλεσμα την υψηλότερη φορολογική συμμόρφωση.
4. **Σημασία ηθικών κανόνων** (Coffee, 2001; Dyck & Zingales, 2001): Όταν οι ηθικοί κανόνες είναι σημαντικοί στην κοινωνία (όπως μπορούν για παράδειγμα να μετρηθούν από τα επίπεδα εγκληματικότητας), η ασφάλεια που παρέχεται από την κοινωνική σύμβαση διασφαλίζει την αποτελεσματικότερη ιδιωτική παραγωγή με αποτέλεσμα την καλύτερη φορολογική συμμόρφωση.
5. **Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά** όπως η ηλικία, το φύλο, η εκπαίδευση, το εργασιακό κύρος και τα θρησκευτικά πιστεύω (OECD, 2012).
6. **Αντιλήψεις αναφορικά με τους θεσμούς, τη χρήση των φορολογικών εσόδων, την ποιότητα των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών και τη «δύναμη» της δημοκρατίας** (OECD, 2012; GIZ, 2010; Everest-Phillips, 2008): Παράλληλα με την εισαγωγή μεθόδων καλύτερης επιβολής του νόμου,

μεταρρυθμίσεις που βελτιώνουν τη διαφάνεια και την αποδοτικότητα των τρόπων χρήσης των δημοσίων εσόδων (στα οποία σημαντικό ρόλο παίζει και η ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών) μπορούν να βελτιώσουν τη φορολογική συνείδηση και άρα τα επίπεδα συμμόρφωσης. Σε γενικές γραμμές, οι πολίτες αναμένουν κάποιο είδος υπηρεσίας ή οφέλους ως ανταπόδοση των φόρων που καταβάλλουν.

7. **Φορολογικό σύστημα και αντίληψη δικαιοσύνης** (Allingham & Sandmo, 1972; GIZ, 2010): Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές ενισχύουν τη διαφυγή εξαιτίας του περιορισμού του διαθέσιμου εισοδήματος των φορολογούμενων. Εκτός των φορολογικών συντελεστών, η γενικότερη δομή του φορολογικού συστήματος επιφέρει επιδράσεις στην επιθυμία των φορολογούμενων να συμμορφωθούν. Για παράδειγμα, η πιθανή εκτίμηση των πολιτών ότι οι εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευθούν «παράθυρα» του νόμου δημιουργεί αίσθημα αδικίας του συστήματος. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Frey & Torgler (2004) αναφέρουν ότι υψηλή αντιλαμβανόμενη ύπαρξη φοροδιαφυγής μεταξύ των φορολογούμενων οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης. Το ζήτημα των αντιλήψεων είναι αρκετά σύνθετο. Αρχικά, είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ των αντιλήψεων δικαιοσύνης του φορολογικού κώδικα καθεαυτού και της ίσης κατανομής των φορολογικών βαρών ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες όπως αυτή προκύπτει από τον κώδικα (Erard & Feinstein, 1994). Κατά δεύτερον, οι αντιλήψεις μπορεί να αφορούν στην ικανότητα των άλλων να «παίξουν με το σύστημα» καλύτερα από άλλους, είτε μέσω διαφυγής είτε μέσω αποφυγής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εκτιμήσεις δικαιοσύνης έχουν μεγαλύτερη σημασία στην αξιολόγηση της συμπεριφοράς των πιο εύπορων μελών της κοινωνίας παρά των πιο φτωχών. Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις εκτιμήσεις των φορολογούμενων οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν στατιστικά στοιχεία, συγκρίσεις με τις ομάδες αναφοράς και τα μέσα.
8. **Επίπεδο διαφθοράς** (GIZ, 2010): Εάν εξαιτίας της διαφθοράς οι πολίτες είναι αβέβαιοι για την ορθή χρήση των φορολογικών εσόδων (π.χ. για την παροχή δημόσιων αγαθών) επηρεάζεται η θέλησή τους να καταβάλλουν τους αναλογούντες φόρους. Σε ακραίες περιπτώσεις, εάν το κόστος δωροδοκίας

των φορολογικών αρχών είναι χαμηλότερο από το πιθανό όφελος της διαφυγής, οι φορολογούμενοι μπορεί να αναζητήσουν τρόπους φοροδιαφυγής.

9. **Κράτος δικαίου** (GIZ, 2010): Εάν το νομικό σύστημα δεν λειτουργεί στο πλαίσιο ενός κράτους δικαίου, οι πολίτες αντιλαμβάνονται προβλήματα αυθαιρεσίας, διάκρισης και άνισης αντιμετώπισης με αποτέλεσμα την απώλεια της φορολογικής τους συνείδησης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, είναι γεγονός ότι το υψηλότερο επίπεδο φορολογικής συνείδησης και θεσμικής ποιότητας οδηγεί σε μικρότερη παραοικονομία (Torgler & Schneider, 2007α). Ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας μεταξύ όλων των παραγόντων επιρροής της φορολογικής συμμόρφωσης είναι η φορολογική συνείδηση αφού εξηγεί τα επίπεδα συμμόρφωσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία και τη φύση της φορολογικής συνείδησης των πολιτών, ο ρόλος της εκπαίδευσης αναδεικνύεται εξαιρετικά κρίσιμος για την διαμόρφωση και διατήρηση αυτής της επιθυμητής στάσης.

2.5.5 Η φορολογική συνείδηση και η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση των πολιτών καθίσταται ως ένας από τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες διαμόρφωσης συμπεριφοράς. Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο της φορολογίας, η επίδραση της εκπαίδευσης στη φορολογική συνείδηση είναι αβέβαιη: Οι μορφωμένοι άνθρωποι τείνουν να αντιλαμβάνονται καλύτερα τις παροχές του κράτους και πώς αυτό δαπανά τα φορολογικά έσοδα (Doerrenberg & Reichl, 2010). Ως εκ τούτου, η φορολογική συνείδηση μεταξύ των μορφωμένων αναμένεται να διαφέρει με βάση την αποτελεσματικότητα των δαπανών (Torgler, 2007). Με σταθερή την παράμετρο της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δαπανών, ενώ κάποιες έρευνες υποστηρίζουν θετικές επιδράσεις της μόρφωσης στη συνείδηση (π.χ. Alm & Gomez, 2008, Konrad & Qari, 2009, Torgler, 2005), άλλες υποδεικνύουν ασήμαντες ή ακόμα και αρνητικές σχέσεις (π.χ. Frey & Torgler 2007; Alm, Martinez-Vazque & Torgler, 2006).

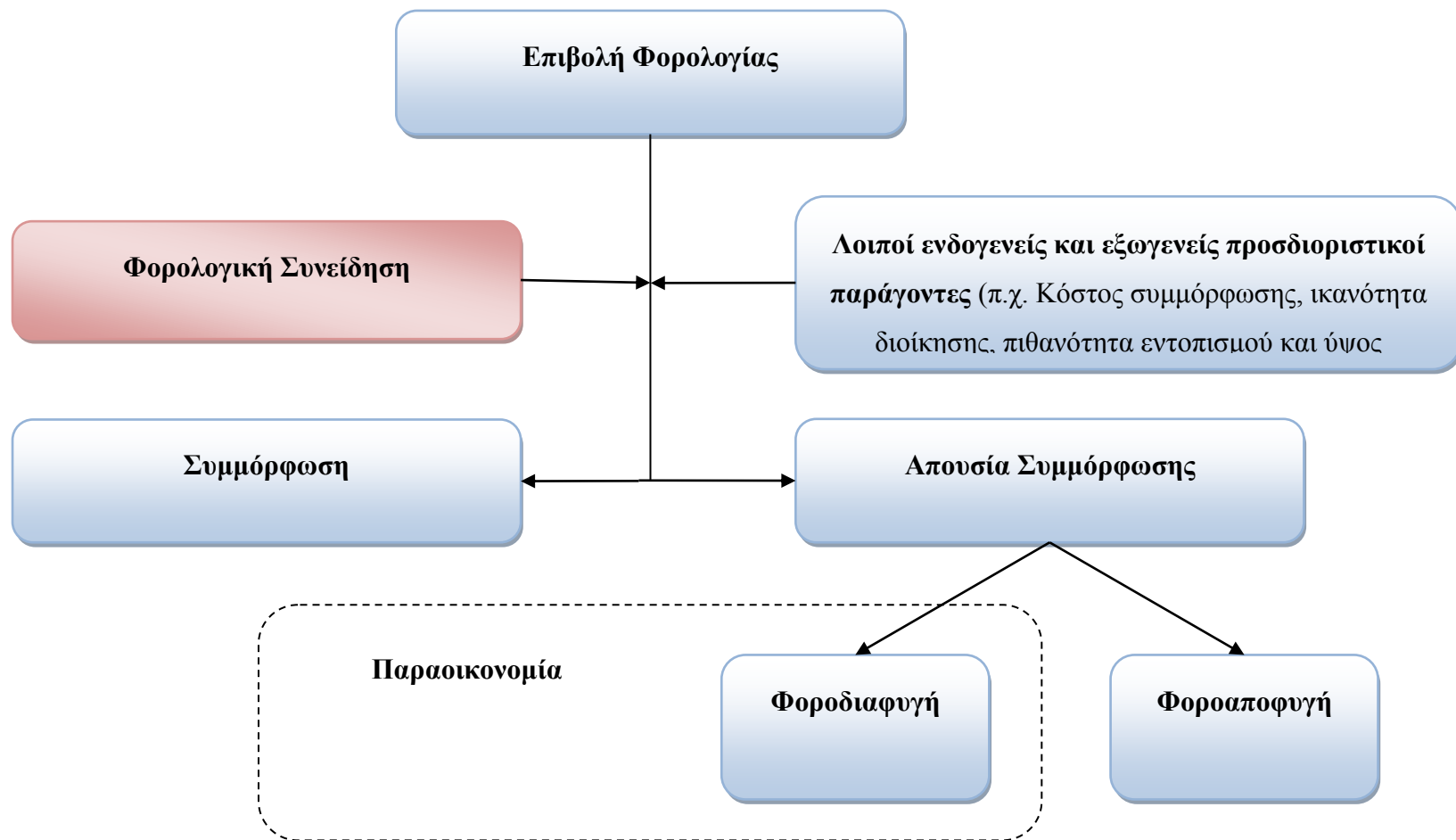
Για τους Chau & Leung (2009), η εκπαίδευση ως δημογραφική μεταβλητή αναφέρεται στην ικανότητα των φορολογούμενων να κατανοήσουν και να

συμμορφωθούν ή όχι με τους φορολογικούς νόμους (Jackson & Milliron, 1986). Δύο πτυχές της εκπαίδευσης έχουν διαχωριστεί από τους μελετητές: «ο βαθμός γνώσης δημοσιονομικών θεμάτων και ο βαθμός επίγνωσης ευκαιριών διαφυγής» (Groenland & Veldhoven, 1983). Η κατοχή αυτής της γνώσης είναι σημαντική για τη διαμόρφωση στάσεων έναντι της φορολογικής συμμόρφωσης.

Παρά τις θετικές συσχετίσεις μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και φοροδιαφυγής, η εκπαίδευση των φορολογούμενων σε ζητήματα φορολογικής ηθικής αποτελεί μία εναλλακτική προσέγγιση για την ανάπτυξη φορολογικής συνείδησης. Σε κάθε περίπτωση όμως, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο γεγονός ότι ενώ η εκπαίδευση ή / και η υποστήριξη των φορολογούμενων βοηθάει στην κατανόηση των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων τους, δεν αποτελεί την καλύτερη αντιμετώπιση περιπτώσεων εσκεμμένης φοροδιαφυγής (Russell, 2010).

2.6 Θεωρητικό υπόδειγμα

Μετά από την προηγούμενη θεωρητική ανάλυση, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ενός υποδείγματος των εννοιών που διερευνήθηκαν, στο Διάγραμμα 3. Η επιβολή φορολογίας επιφέρει στους φορολογούμενους το δίλημμα της συμμόρφωσης ή μη με τις προκύπτουσες υποχρεώσεις τους. Αυτή η απόφαση επηρεάζεται από πλήθος παραγόντων, τόσο εξωτερικών (π.χ. φορολογικό σύστημα και πρόστιμα, πιθανότητα εντοπισμού) όσο και εγγενών (π.χ. φορολογική συνείδηση). Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις επιταγές του φορολογικού νόμου, οι παραβάτες υιοθετούν τους δρόμους της φοροδιαφυγής ή / και φοροαποφυγής, διαχωρισμός που υφίσταται με βάση τη νομιμότητα της κάθε πράξης. Τέλος και σε αντίθεση με την φοροαποφυγή, η φοροδιαφυγή ως παράνομη δραστηριότητα εντάσσεται στο πλαίσιο της παραοικονομίας.

Διάγραμμα 3: Προτεινόμενο Θεωρητικό Υπόδειγμα Σχέσεων των Υπό Διερεύνηση Εννοιών

2.7 Η φορολογική διοίκηση

Η γενική κατεύθυνση προς τις φορολογικές διοικήσεις, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ, είναι η μετάβαση από την ανάλυση κινδύνου για επιλογή υποθέσεων για φορολογικό έλεγχο, στην ολιστική προσέγγιση για τη διαχείριση των κινδύνων που προκύπτουν από τη μη συμμόρφωση των φορολογουμένων, η οποία επιτρέπει στη φορολογική διοίκηση να λειτουργεί πιο αποτελεσματικά σε ένα δυναμικό περιβάλλον γεμάτο κινδύνους. Η κατεύθυνση αυτή στηρίζεται στην:

1. Αναζήτηση μεθόδων που επηρεάζουν τη φορολογική συμπεριφορά (π.χ. ανάλυση αιτίας-αιτιατού ως βασικής μεθόδου στη λήψη αποφάσεων, μέσω ενός μηχανισμού ανατροφοδότησης)
2. Αναζήτηση συνεργασιών στο χώρο των επιχειρήσεων, της επιστήμης και των ενδιάμεσων (λογιστικών, νομικών εταιρειών κλπ.) προκειμένου να δημιουργηθεί ένα τέτοιο περιβάλλον που να επιτρέπει την ελαχιστοποίηση των λαθών
3. Διαφάνεια (προστιθέμενη αξία των ενεργειών της φορολογικής διοίκησης)
4. Εξέλιξη της γνώσης της φορολογικής βάσης, η οποία βασίζεται στην ύπαρξη αποδείξεων

2.7.1 Οι τάσεις στην φορολογική συνείδηση

Μία γενικευμένη τάση των φορολογικών διοικήσεων στη σημερινή εποχή, αποτελεί μια πιο συνεργατική προσέγγιση του φορολογούμενου, η οποία θα είναι βασισμένη στην αμοιβαία εκτίμηση, εμπιστοσύνη και διαφάνεια. Είναι αξιοσημείωτος, παρατηρώντας τις χώρες του ΟΟΣΑ, ο αριθμός των κρατών που αυτή τη στιγμή κάνουν επισκόπηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν με τους φορολογούμενους και ψάχνουν νέους τρόπους βελτίωσης της φορολογικής συμμόρφωσης. Η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ φορολογικής διοίκησης και φορολογουμένων ωφελεί και τις δύο πλευρές: οι φορολογούμενοι που δρουν με διαφάνεια μπορούν να προσδοκούν μεγαλύτερη βεβαιότητα και ταχύτερη διαχείριση

των φορολογικών τους θεμάτων με λιγότερο εκτεταμένους ελέγχους και χαμηλότερο κόστος συμμόρφωσης.

Μία ενισχυμένη σχέση μεταξύ των φορολογικών διοικήσεων και φορολογικών εκπροσώπων/ενδιάμεσων (λογιστικές εταιρείες κλπ.), θα απέφερε επίσης σημαντικά αμοιβαία οφέλη. Τόσο από τις φορολογικές διοικήσεις όσο και από τις μεγάλες επιχειρήσεις επιδιώκεται η μέγιστη δυνατή διαφάνεια: οι φορολογικές διοικήσεις επιδιώκουν την μεγιστοποίηση της εθελούσιας φορολογικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων με τη φορολογική νομοθεσία, ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις από την άλλη πλευρά επιζητούν διαφάνεια στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται από τις φορολογικές διοικήσεις. Πιο συγκεκριμένα, θέλουν να γνωρίζουν με βεβαιότητα τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, τις ενέργειες/συναλλαγές τους οι οποίες είναι πιθανό να χαρακτηριστούν ως «επικίνδυνες» από τη φορολογική διοίκηση και τον τρόπο με τον οποίο η φορολογική διοίκηση θα αντιδράσει σε αυτές τις ενέργειες.

2.7.2 Κίνητρα των φορολογικών διοικήσεων

Αρκετές φορολογικές διοικήσεις έχουν εισάγει και συνεχώς αναπτύσσουν κίνητρα τα οποία ενθαρρύνουν τις μεγάλες επιχειρήσεις να υιοθετήσουν τη λογική της ενισχυμένης συνεργασίας και της διαχείρισης φορολογικού κινδύνου στο πλαίσιο της καλής εταιρικής διακυβέρνησης. Αυτό, από την πλευρά της φορολογικής διοίκησης καθιστά επιτακτική:

- ✓ Τη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης με τους φορολογούμενους και ιδιαίτερα με τις επιχειρήσεις, τη στιγμή που μέχρι πρότινος η μεταξύ τους σχέση οριοθετούνταν περισσότερο σε μία βάση εκτεταμένων ελέγχων προς αυτούς.
- ✓ Τη δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος για την υιοθέτηση πιο συνεργατικών και διαφοροποιημένων προσεγγίσεων, συμπεριλαμβανομένου του νομοθετικού και διοικητικού πλαισίου λειτουργίας, καθώς και της οργανωτικής κουλτούρας της.

- ✓ Την ανάπτυξη και επικοινωνία ξεκάθαρων διαδικασιών και λοιπών υποστηρικτικών μηχανισμών που συνεισφέρουν στην υιοθέτηση μιας συνεργατικής προσέγγισης των φορολογουμένων.
- ✓ Την στελέχωσή της με επαρκώς εκπαιδευμένο επιστημονικό προσωπικό, με αυξημένα προσόντα στη διαχείριση σχέσεων.
- ✓ Την άμεση ανταπόκρισή της στην εξυπηρέτηση των φορολογουμένων, η οποία συνίσταται τόσο στην παροχή ποιοτικών υπηρεσιών όσο και στην έγκαιρη παροχή αυτών.

2.7.3 Στρατηγικές

Προς αυτή την κατεύθυνση, θα μπορούσαν να υιοθετηθούν στρατηγικές

- i. *Συνεργασίας με εμπλεκόμενους οργανισμούς και ιδρύματα, ώστε να διασφαλιστεί ότι η διοίκηση φορολογικού κινδύνου συμπεριλαμβάνεται στις προδιαγραφές των προγραμμάτων πιστοποίησης της εταιρικής διακυβέρνησης,*
- ii. *Ενεργούς και συνεχούς επικοινωνίας με μεγάλες επιχειρήσεις, διαμεσολαβητές, λογιστές, βιομηχανίες και νομικούς εκπροσώπους προκειμένου να γνωστοποιηθούν οι στρατηγικές συμμόρφωσης, οι δράσεις και τα αντιλαμβανόμενα ρίσκα,*
- iii. *Συνεργασίας με φορολογικούς διαμεσολαβητές (λογιστές, ελεγκτικές εταιρείες κλπ.) για την ενίσχυση του ρόλους τους στην προώθηση της καλής εταιρικής διακυβέρνησης και συμμόρφωσης, πχ. μέσω συμβολής τους στη μείωση του φορολογικού κινδύνου των πελατών τους,*
- iv. *Δέσμευσης των δικηγορικών συλλόγων, λογιστικών ενώσεων κλπ. στην εκπαίδευση πάνω στη σημασία της χρηστής διακυβέρνησης.*

2.7.4 Διαχείριση του Κινδύνου Φορολογικής Συμμόρφωσης

Σε συνέχεια των παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι, σε ένα περιβάλλον το οποίο είναι δυναμικό, διαρκώς μεταβαλλόμενο, περίπλοκο και παγκοσμιοποιημένο, όπου:

1. Οι κυβερνήσεις καλούνται να δείξουν αποτελέσματα και την προστιθέμενη αξία της εποπτείας τους,
2. Επιβάλλεται η μείωση των κυβερνητικών δαπανών,
3. Η σχέση των κυβερνήσεων με τους πολίτες μεταβάλλεται προς μία προσέγγιση που βασίζεται περισσότερο στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και
4. Το παραδοσιακό μοντέλο της επιλογής υποθέσεων προς έλεγχο μέσω ανάλυσης κινδύνου (με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης) δεν είναι πλέον επαρκές

εισάγεται η έννοια της Διαχείρισης του Κινδύνου Φορολογικής Συμμόρφωσης (Compliance Risk Management), ως μια νέα τάση διαφοροποιημένης προσέγγισης του φορολογούμενου και του κινδύνου φορολογικής συμμόρφωσης από τη φορολογική διοίκηση.

Η Διαχείριση του Κινδύνου Φορολογικής Συμμόρφωσης θα μπορούσε να περιγραφεί ως η συστηματική διαδικασία με την οποία η φορολογική διοίκηση κάνει προμελετημένες επιλογές «εργαλείων», τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την αποτελεσματική τόνωση της φορολογικής συμμόρφωσης και την αποφυγή της μη συμμόρφωσης, βασισμένης στη γνώση της συμπεριφοράς όλων των φορολογουμένων και συσχετισμένης με τους διαθέσιμους πόρους.

Η Διαχείριση Κινδύνου Φορολογικής Συμμόρφωσης συνίσταται σε 3 πτυχές: γνωρίζω-επιλέγω-δρω. Τα πλεονεκτήματα της εν λόγω προσέγγισης αφορούν σε:

- 3 Καλύτερη κατανομή πόρων
- 4 Μεγαλύτερη επίγνωση του συνολικού φορολογικού πληθυσμού
- 5 Την πιο αποτελεσματική χρήση εργαλείων (προσέγγιση επίλυσης προβλημάτων και μίξης των διαθέσιμων εργαλείων, όπως η οριζόντια παρακολούθηση των

επιχειρήσεων σε συνδυασμό με δράσεις προώθησης της εκούσιας φορολογικής συμμόρφωσης),

- 6 Την καλύτερη μέτρηση της αποτελεσματικότητας της διαμεσολάβησης
- 7 Την βελτίωση της άσκησης «ελέγχου» σε μεγάλες ομάδες φορολογουμένων.

Η προσέγγιση αυτή αποτελεί την εξέλιξη του μοντέλου της διαχείρισης κινδύνου για επιλογή υποθέσεων για έλεγχο, όπου στο επίκεντρο βρίσκονται οι φορολογούμενοι, τους οποίους θα πρέπει να γνωρίζει μετά από συστηματική μελέτη. Η εν λόγω προσέγγιση διαθέτει στρατηγική, με στόχο τη διασφάλιση εσόδων για τη χώρα και με όραμα την ενίσχυση της φορολογικής ηθικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1 Η περίπτωση της Ελλάδας

Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή είναι αρκετά διαδεδομένες στην Ελλάδα, με αρνητικά αποτελέσματα σε όρους οριζόντιας ισότητας, κάθετης ισότητας και αποδοτικότητας τόσο σε γενικές γραμμές όσο και σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Για την Ελλάδα, ο Tatsos (2001) υποστηρίζει ότι οι αυτοαπασχολούμενοι είναι περισσότερο πιθανό να προβαίνουν σε δραστηριότητες οι οποίες παραμένουν αόρατες στις φορολογικές αρχές. Ο ίδιος, ανέφερε ότι οι φορολογούμενοι με υψηλά εισοδήματα στην Ελλάδα είναι περισσότερο πιθανό να μην επιδεικνύουν φορολογική συμμόρφωση.

Διάφορες μελέτες που αφορούν στην Ελλάδα (π.χ. Vavouras, Karavitis & Tsouhlu, 1990; Tatsos, 2001; Schneider & Klinglmair, 2004; Schneider & Buehn, 2013) εκτιμούν το μέγεθος της παραοικονομίας ανάμεσα στο 25%-30% του ΑΕΠ (Πίνακας 4) και το μέγεθος της φοροδιαφυγής στο 15% του ΑΕΠ.

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται οι παράγοντες που συνεισφέρουν στην παραοικονομία 38 χωρών του ΟΟΣΑ συμπεριλαμβανόμενης και της Ελλάδας. Από τον Πίνακα προκύπτει ότι οι παράγοντες με τη μεγαλύτερη επίδραση στην παραοικονομία στην Ελλάδα είναι οι έμμεσοι φόροι (16,2%) και τα ελευθέρια επαγγέλματα (18.7%), δύο παράγοντες στους οποίους κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στις 38 χώρες. .

Πίνακας 4: Μέγεθος και Εξέλιξη της Φοροδιαφυγής σε 38 χώρες του ΟΟΣΑ ως % του ΑΕΠ

Πηγή: Schneider & Buehn (2013)

Country	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Average
Australia	14.4	14.3	14.3	14.1	13.9	13.7	13.7	13.7	13.7	13.2	13.5	13.4	13.8
Austria	10.0	9.8	9.7	9.8	9.8	9.8	9.8	9.6	9.7	9.5	9.7	10.6	9.8
Belgium	22.7	22.2	22.1	22.0	22.0	21.8	21.8	21.4	20.8	20.3	20.5	20.7	21.5
Bulgaria	37.3	36.9	36.6	36.1	35.6	34.9	34.1	33.5	33.0	33.7	32.1	31.9	34.6
Canada	16.3	16	15.9	15.8	15.7	15.6	15.5	15.3	15.2	14.9	15.5	15.4	15.6
Chile	19.9	19.8	19.6	19.6	19.4	19.1	18.9	18.7	18.4	19.1	20.5	19.8	19.4
Cyprus	29.2	28.7	28.2	27.8	28.2	28.1	27.7	27.3	27.3	27.7	26.9	25.4	27.7
Czech Rep.	19.3	19.1	18.9	18.8	18.7	18.4	17.8	17.3	16.3	15.2	15.7	15.5	17.6
Denmark	18.4	18.0	18.0	18.0	18.0	17.8	17.6	17.0	16.5	15.3	16.2	16.2	17.3
Estonia	-	25.6	25.3	24.9	24.3	24.0	23.4	22.7	22.5	20.8	24.3	22.5	21.7
Finland	18.4	18.1	17.9	17.8	17.7	17.6	17.4	17.1	16.6	16.4	16.7	16.8	17.4
France	15.7	15.2	15.0	15.1	15.0	14.9	14.8	14.8	14.5	14.0	14.5	14.6	14.8
Germany	16.4	16.0	15.9	16.1	16.3	16.1	16.0	15.6	15.3	14.8	14.6	15.1	15.7
Greece	28.5	28.7	28.2	28.0	27.4	27.1	26.9	26.4	26.5	26.0	25.3	25.1	27.0
Hungary	25.4	25.1	24.8	24.5	24.4	24.1	24.0	23.7	23.7	23.1	23.1	23.1	24.1
Iceland	16.0	15.9	15.8	16.0	15.9	15.5	15.1	15.0	14.4	13.8	14.7	14.4	15.2
Ireland	16.1	15.9	15.9	15.9	16.0	15.8	15.6	15.5	15.9	15.9	17.5	16.5	16.1
Italy	27.8	27.1	26.7	26.8	27.0	27.0	27.1	26.9	26.8	26.7	26.5	26.7	26.9
Japan ²	11.4	11.2	11.2	11.3	11.2	10.9	10.7	10.4	10.3	11.0	11.0	11.0	11.0
Korea, Rep.	28.3	27.5	27.3	26.9	26.8	26.5	26.3	25.9	25.8	25.6	24.5	24.7	26.3
Latvia	23.9	23.6	23.2	22.9	22.5	22.1	21.5	20.8	20.8	22.6	20.0	21.5	22.1
Lithuania	27.2	27.1	26.7	26.2	25.4	25.1	24.4	23.8	24.3	26.0	23.6	25.4	25.4
Luxembourg	10.0	9.8	9.8	9.8	9.8	9.8	9.7	9.6	9.3	9.1	9.3	9.6	9.6

Malta	27.4	27.1	27.3	27.3	27.5	27.6	27.3	27.0	26.8	27.0	26.7	28.1	27.3
Mexico ²	30.8	30.1	30.3	30.4	30.5	30.1	29.9	29.2	28.8	30.0	30.0	30.0	30.0
Netherlands	13.3	13.1	13.1	13.2	13.3	13.2	13.2	13.2	13.1	12.7	12.9	13.6	13.2
New Zealand	13.0	12.8	12.6	12.4	12.2	12.0	12.1	12.1	12.0	11.8	12.0	12.0	12.2
Norway	19.2	19.1	19.0	19.0	19.0	18.5	18.5	18.2	18.1	17.7	18.6	18.2	18.6
Poland	27.7	27.6	27.7	27.7	27.5	27.3	26.9	26.4	25.4	24.7	24.6	23.8	26.4
Portugal	23.0	22.7	22.6	22.7	23.0	23.1	23.3	23.2	22.5	21.9	22.0	22.2	22.7
Romania	34.3	34.4	33.7	33.5	32.8	32.0	31.7	30.7	30.8	31.5	30.0	30.9	32.2
Slovak Rep.	18.9	18.9	18.8	18.6	18.3	18.1	17.6	17.2	16.6	16.0	15.8	15.8	17.5
Slovenia	27.3	27.1	26.7	26.6	26.4	26.2	25.8	25.3	25.3	24.6	23.5	23.7	25.7
Spain	23.0	22.7	22.4	22.4	22.4	22.5	22.4	22.4	22.3	22.9	24.5	23.5	22.8
Sweden	19.6	19.2	19.1	19.0	18.7	18.5	18.6	18.2	18.0	17.7	17.9	18.1	18.6
Switzerland	8.8	8.6	8.6	8.6	8.8	8.6	8.5	8.3	8.0	7.2	7.8	8.0	8.3
Turkey	32.7	32.1	32.8	32.4	31.8	31.0	30.0	29.5	28.0	28.6	29.4	29.0	30.6
United Kingdom	12.8	12.7	12.6	12.6	12.5	12.4	12.4	12.3	12.4	12.1	12.9	12.0	12.5
United States	8.8	8.7	8.8	8.8	8.7	8.6	8.5	8.4	8.6	8.6	9.3	9.1	8.7
Average	20.3	20.7	20.6	20.5	20.4	20.1	19.9	19.6	19.3	19.2	18.3	18.3	20.3

Πίνακας 5: Μέση σχετική επίδραση (σε ποσοστό) των επιμέρους προσδιοριστικών παραγόντων στη δημιουργία παραοικονομίας σε 38 χώρες του ΟΟΣΑ (περίοδος 1999-2010)

Πηγή: Schneider & Buehn (2013)

Country	Average size of the shadow economy	Personal income tax	Indirect taxes	Tax morale	Unemployment	Self-employment	GDP growth	Business freedom
Australia	13.8	12.4	13.4	14.1	18.1	15.8	13.2	13.0
Austria	9.8	12.4	14.6	14.1	11.8	16.8	15.9	14.4
Belgium	21.5	12.9	12.8	14.4	16.2	16.0	14.2	13.3
Bulgaria	34.6	14.9	13.5	14.8	14.8	14.2	13.7	14.2
Canada	15.6	12.7	14.9	14.9	18.4	11.7	13.8	13.6
Chile	19.4	16.1	14.1	14.1	14.2	12.9	14.4	14.3
Cyprus	27.2	13.8	14.5	14.5	14.3	14.5	13.8	14.6
Czech Rep.	17.6	15.1	16.0	14.0	11.5	13.1	14.3	15.9
Denmark	17.3	10.8	13.1	14.7	18.2	15.6	14.4	13.2
Estonia	21.7	16.4	14.4	14.5	12.4	13.1	14.0	15.2
Finland	17.4	15.4	13.0	14.8	12.9	16.9	13.7	13.3
France	14.8	9.1	14.4	14.8	15.1	17.3	15.1	14.3
Germany	15.7	16.6	13.2	15.0	13.0	12.8	15.2	14.2
Greece	27.0	10.3	16.2	14.5	10.4	18.7	14.3	15.5
Hungary	24.1	14.0	14.1	15.0	15.0	14.2	13.5	14.2
Iceland	15.2	12.4	14.3	14.7	15.1	14.4	14.8	14.3
Italy	26.9	13.0	13.9	14.0	14.5	14.0	16.6	13.9
Korea	26.3	13.3	14.4	14.9	13.3	14.6	15.3	14.2
Latvia	22.2	14.6	14.3	13.9	15.1	14.6	13.3	14.2
Lithuania	25.4	13.1	14.5	14.1	15.1	14.5	14.2	14.5
Luxembourg	9.6	14.7	14.3	14.2	13.0	14.9	14.5	14.3
Malta	27.3	14.3	14.3	15.1	14.3	14.3	13.4	14.3
Mexico	30.0	14.3	13.7	14.5	14.4	14.2	14.9	13.9
Netherlands	13.2	14.6	13.6	14.0	16.1	13.7	14.2	13.8
New Zealand	12.2	14.6	14.2	14.2	15.2	14.3	13.2	14.2
Norway	18.6	14.1	13.8	14.2	14.1	14.5	15.4	13.9
Poland	26.4	14.1	14.4	14.4	14.2	14.5	14.1	14.4
Portugal	22.7	12.5	14.1	14.9	14.2	14.4	15.9	14.1
Romania	32.2	15.5	14.2	13.9	14.2	14.1	14.0	14.2
Slovak Rep.	17.5	15.0	14.7	14.7	14.4	14.4	12.0	14.8
Slovenia	25.2	14.4	14.3	14.4	14.8	14.4	13.2	14.4
Spain	22.8	11.2	13.6	14.6	17.5	16.4	13.8	12.9
Sweden	18.6	14.9	14.3	14.6	13.3	14.2	14.2	14.5
Switzerland	8.3	13.8	13.0	15.7	13.4	14.4	14.8	14.8
Turkey	30.6	13.9	14.1	14.5	13.7	14.5	15.1	14.3
United Kingdom	12.5	13.6	14.0	14.3	18.1	12.4	13.7	14.0
United States	8.7	13.9	14.1	13.7	14.9	14.4	15.0	14.1
Average	20.3	13.8	14.1	14.5	14.6	14.6	14.3	14.2

Ένα πρόσφατο άρθρο του Economist (2014) αναφέρει τα ακόλουθα στοιχεία για την Ελλάδα:

- Δύο στους τρεις εργαζομένους είτε υποεκτιμούν τα έσοδά τους είτε δεν τα δηλώνουν στις φορολογικές αρχές (ποσοστό $\approx 67\%$)
- Το 2013, το 24% της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ήταν αδήλωτη σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο που ανήλθε σε 19%

3.1.1 Λόγοι χαμηλής φορολογικής συνείδησης στην Ελλάδα

Προσπαθώντας να αιτιολογήσει αυτά τα στοιχεία, ο συγγραφέας του άρθρου του Economist (2014) αναφέρει ότι περισσότερο από τους Ευρωπαίους εταίρους τους, οι Έλληνες αισθάνονται ότι οι φόροι τους δεν «πιάνουν τόπο» με αποτέλεσμα να εμφανίζουν εξαιρετικά χαμηλή φορολογική συνείδηση. Στους σημαντικότερους λόγους χαμηλής φορολογικής συνείδησης και φοροδιαφυγής, αναφέρονται:

- Η διαφθορά στον δημόσιο τομέα η οποία είναι μεγαλύτερη από όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Η περιορισμένη ικανοποίηση των πολιτών από την παροχή δημόσιων υπηρεσιών
- Τα αυξημένα ποσοστά αυτοαπασχόλησης τα οποία οδηγούν σε μεγαλύτερες παραοικονομίες
- Το αυξημένο ύψος των κυβερνητικών εισφορών οι οποίες ανέρχονται σε 43% του εργατικού κόστους, ιδίως όταν αυτό συγκριθεί με το μέσο όρο των πλούσιων κρατών που ανέρχεται σε 26%

Τα στοιχεία αυτά, υποδηλώνουν μεταξύ άλλων την αρνητική εικόνα που επικρατεί εκτός συνόρων για την Ελλάδα.

Η φοροδιαφυγή στη χώρα έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει την ανισότητα και τη φτώχεια, μειώνει την προοδευτικότητα του φόρου και συνιστά ανασταλτικό παράγοντα είσπραξης φορολογικών εσόδων (Matsaganis & Flevotomou, 2010).

Επιπρόσθετα, επηρεάζει σημαντικά την προσφορά και ζήτηση εργασίας, την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, καθώς και την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών και αγαθών (Slemrod & Yitzhaki 2002; Sandmo 2005). Επομένως όπως διαφαίνεται από τα ανωτέρω, η φοροδιαφυγή έχει πολλαπλές αρνητικές επιδράσεις τόσο στο κοινωνικό όσο και στο οικονομικό επίπεδο της χώρας.

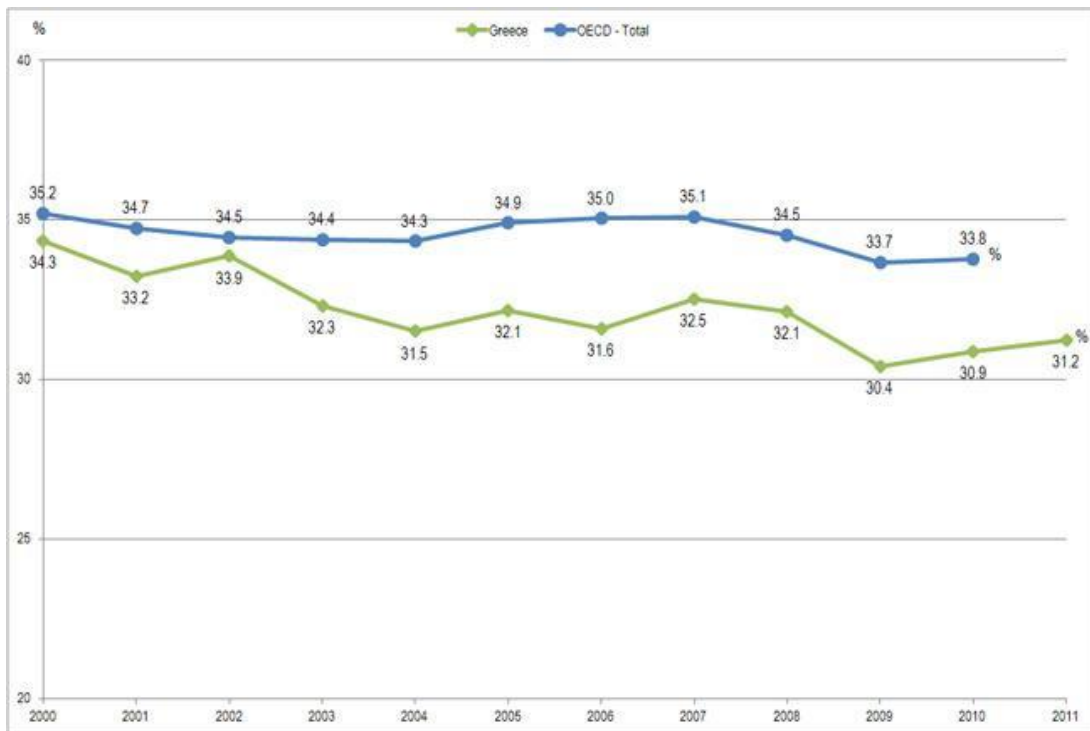
Στρατηγικά, η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων (2014β) έχει καταρτίσει ένα σχέδιο δράσεων, από το οποίο προκύπτουν δύο κυρίαρχες ομάδες δράσεων που αφορούν στο θέμα της διπλωματικής: Ενέργειες καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, καθώς και ενέργειες ενίσχυσης της εκούσιας φορολογικής συμμόρφωσης.

Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα φέρεται να κινείται σε υψηλά επίπεδα⁴, καθώς τα στοιχεία από έρευνες δείχνουν ότι για το 2005 προσέγγισε το ποσοστό ύψους 4,9% και το 2008 το αντίστοιχο ποσοστό ύψους 4,7%. Σύμφωνα μάλιστα με μελέτη των Ματσαγγάνη και Φλεβοτόμου, (2010), η υψηλότερη φοροδιαφυγή απαντάται σε άτομα με κύρια πηγή εισοδήματος την αυτοαπασχόληση, τα οποία κατά μέσο όρο δηλώνουν 33% μικρότερο εισόδημα από το πραγματικό και έχουν τη μεγαλύτερη ευελιξία στη δήλωση εισοδημάτων, καθώς μπορούν εύκολα να αλλάξουν το χρονοδιάγραμμα της εργασίας τους, να ρυθμίσουν τις απολαβές τους ή να στραφούν στην παραοικονομία (Καδίτη Ε. Και Ε.Ι. Νίτση, 2011). Και αυτό παρά το γεγονός ότι, με εξαίρεση τη Σουηδία, όπου ο φόρος εισοδήματος ανέρχεται σε ποσοστό 56,5% του εισοδήματος των φορολογουμένων, οι φορολογικοί συντελεστές στην Ελλάδα είναι από τους υψηλότερους στην Ευρώπη, αγγίζοντας ακόμα και το 45%.

Αντίστοιχα, την ίδια περίπου χρονική περίοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 σε μέσους όρους η φορολογία από 44,8% το 2000 έπεσε σε 38,1% το 2012 και αυξήθηκε στο 38,3% το 2013 και στην Ευρωζώνη από 47,1% το 2000 σε 43,1% το 2012 και σε 43,3% το 2013. Στο μεταξύ, όπως φαίνεται και στον πίνακα που δημοσιεύει ο ΟΟΣΑ, τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκαν στην Ελλάδα από 34,6% το 2000 σε 31,7% το 2010 και αυξήθηκαν σε 32,4% το 2011. Στην ΕΕ από την άλλη πλευρά παρατηρείται μείωση από 40,4% σε 38,3% το 2010 και αύξηση σε 38,8% το 2011 και στην Ευρωζώνη από 40,9% το 2000 σε 39% το 2010 και σε 39,5% το 2011 (Eurostat Taxation trends in the European Union, 2013).

Για το 2009, σύμφωνα με ακαδημαϊκή μελέτη του Πανεπιστημίου του Σικάγο, η οποία και βασίστηκε για πρώτη φορά σε πραγματικά τραπεζικά δεδομένα (δόσεις δανείων) συσχετίζοντας τα με τα δηλωθέντα ανά κλάδο δραστηριότητας εισοδήματα, η φοροδιαφυγή υπολογίστηκε σε περίπου 28 δις ευρώ, αναφορικά μόνο σε ελεύθερους επαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενους. Η διεξαγωγή της μελέτης έγινε κατορθωτή διότι δόθηκε στους ερευνητές πρόσβαση στα πραγματικά εισοδηματικά δεδομένα που παρουσιάζουν οι αιτούντες παροχή δανείου στα τραπεζικά ιδρύματα σε αντίθεση με τα μειωμένα εισοδήματα που εμφανίζουν στις φορολογικές αρχές. Τα ευρήματα είναι εντυπωσιακά: Λογιστές, οι οποίοι δήλωναν 1.479 ευρώ το μήνα, αλλά οι δανειακές τους υποχρεώσεις έφταναν τα 1.701 ευρώ, γιατροί οι οποίοι δήλωναν 1.628 ευρώ αλλά η μηνιαία δόση έφτανε τα 1.660 ευρώ, δικηγόροι οι οποίοι δήλωναν 1.558 ευρώ και πλήρωναν 1.647 ευρώ. Η έρευνα υπολογίζει τα απωλεσθέντα αυτά φορολογικά έσοδα σε 11,2 δις. ευρώ, με το μέσο όρο εισοδήματος που διαφεύγει της φορολόγησης στο σύνολο της χώρας να προσεγγίζει το 11,9%. Στη συνέχεια οι ερευνητές του Πανεπιστημίου του Σικάγο παρουσιάζουν μια γεωγραφική κατανομή της φοροδιαφυγής με το μεγαλύτερο ποσοστό να εμφανίζεται στην Κρήτη, την Αττική, την Πελοπόννησο και τη Λάρισα⁴.

Διάγραμμα 4: Διαχρονική εξέλιξη των εσόδων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες του ΟΟΣΑ

Πηγή: Αγγελετάκης Τάσος, Σχέση Φορολογίας-Εσόδων (Φοροδιαφυγή) διαχρονικά στην Ελλάδα.

Από τη μελέτη των Ματσαγγάνη και Φλεβοτόμου (2010) διαφαίνεται ότι το σύνολο των φορολογουμένων δηλώνει φορολογητέο εισόδημα μικρότερο κατά μέσο όρο 10%, γεγονός που οδηγεί σε 26% λιγότερα φορολογικά έσοδα, λόγω της προοδευτικότητας της φορολογίας. Η ίδια μελέτη αποκαλύπτει ότι οι φορολογούμενοι με κύρια πηγή εισοδήματος την αυτοαπασχόληση (ελεύθεροι επαγγελματίες και αγρότες) φοροδιαφεύγουν περισσότερο, δηλώνοντας κατά σταθμισμένο μέσο όρο 33% μικρότερο εισόδημα από το πραγματικό.

Το μέγεθος της φοροδιαφυγής προκύπτει και από την ανάλυση των φορολογικών δεδομένων του έτους 2009, τα οποία δημοσιεύθηκαν το Δεκέμβριο του 2010 σε στατιστικό δελτίο από τη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων του Υπουργείου Οικονομικών (Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 35, 2011, *Τράπεζα της Ελλάδος*). Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά, το συνολικό εισόδημα που δηλώθηκε το 2008 ανήλθε σε 115,1 δισ. ευρώ, εκ των οποίων ποσό 98,4 δισ. ευρώ (ή 85%)

αφορούσε εισόδημα φυσικών προσώπων και τα υπόλοιπα 16,7 δισ. ευρώ (ή 15%) κέρδη νομικών προσώπων. Αναλύοντας το δηλωθέν εισόδημα των φυσικών προσώπων κατά πηγή προέλευσης, φαίνεται ότι το 76% προήλθε από μισθωτές υπηρεσίες και συντάξεις.

Μάλιστα, κατά το ίδιο έτος η μισθωτή εργασία ήταν η κύρια πηγή προέλευσης του δηλωθέντος εισοδήματος και σε επίπεδο περιφέρειας, αλλά και νομού. Η μικρότερη φοροδιαφυγή παρατηρείται στην μισθωτή εργασία και αυτό διότι είναι αυτή στην οποία συγκεντρώνονται όλα τα κύρια χαρακτηριστικά και συστατικά εντοπισμού της φορολογητέας ύλης, τα οποία είναι, η διαφάνεια και η δημοσιότητα. Το μισθολογικό κόστος εκπίπτει ως δαπάνη των επιχειρήσεων και αυτό υποδηλώνει ότι, εάν το φορολογικό όφελος του ενός αναγνωρίζεται ως εκπιπτόμενη δαπάνη του άλλου, εξασφαλίζεται φορολογική ισορροπία και η φοροδιαφυγή περιορίζεται δραστικά. Προχωρώντας στην ανάλυση προέλευσης του φόρου για το ίδιο έτος το Οικονομικό Δελτίο αναφέρει ότι περισσότερο από το μισό του φορολογικού βάρους στην ελληνική επικράτεια βάρυνε τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, ενώ οι λοιπές επαγγελματικές ομάδες και τα νομικά πρόσωπα συνεισέφεραν κατά πολύ λιγότερο. Συγκεκριμένα, από τα 13,1 δισ. Ευρώ το 69% αφορούσε φόρο επί του εισοδήματος φυσικών προσώπων και το υπόλοιπο 31% φόρο επί των κερδών νομικών προσώπων. Εξετάζοντας περαιτέρω τον φόρο φυσικών προσώπων ανά επαγγελματική ομάδα προκύπτει ότι μισθωτοί και συνταξιούχοι επωμίστηκαν το 52,59% του συνολικού φορολογικού βάρους (φυσικών και νομικών προσώπων), ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες το 6,81%, οι έμποροι-βιομήχανοι-βιοτέχνες- επιτηδευματίες το 6,32%, οι εισοδηματίες το 2,33% και οι αγρότες το 1,16%. Περαιτέρω, συνεκτιμώντας το γεγονός ότι ο κρατικός προϋπολογισμός βαρύνεται απευθείας με όλους τους συνταξιούχους, ανεξάρτητα εάν αυτοί προέρχονται από τον ιδιωτικό ή τον δημόσιο τομέα, όπως άλλωστε και από τη μισθωτή εργασία των δημόσιων υπαλλήλων (ποσοστό επί του συνόλου μισθωτών και συνταξιούχων περίπου 20%), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι στην πραγματικότητα ένα μεγάλος μέρος των φόρων προέρχεται από τους μισθούς και τις συντάξεις, που καταβάλλει το ίδιο το Δημόσιο.

Κατατοπιστική επίσης του μεγέθους της φοροδιαφυγής είναι η ανάλυση των δεδομένων σε ατομικό επίπεδο που επιχειρείται από το ίδιο Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδας. Με βάση την κύρια πηγή εισοδήματος, τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν ότι από τα 8 εκατ. πολίτες που φορολογήθηκαν το 63% (περίπου 5

εκατ.) ήταν μισθωτοί και συνταξιούχοι και το υπόλοιπο μη μισθωτοί και μη συνταξιούχοι. Οι μισθωτοί και συνταξιούχοι δήλωσαν κατά μέσο όρο ετήσιο εισόδημα ύψους 14.913 ευρώ, ποσό υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου των μη μισθωτών και μη συνταξιούχων, το οποίο ανερχόταν σε 6.354 ευρώ. Από τα 5 εκατ. των μισθωτών/συνταξιούχων, το 53% (περίπου 2,8 εκατ. άτομα) δήλωσε εισόδημα κάτω των 12.000, που αποτελούσε τότε το βασικό όριο του αφορολόγητου. Δηλαδή, ακόμη και αυτή η βασική φορολογική τάξη εμφανίζει απώλειες εσόδων (ανεκτές λόγω αφορολόγητου, της τάξεως του 50%).

Από τους μη μισθωτούς και μη συνταξιούχους το 83% (περίπου 2,5 εκατ. άτομα) δήλωσε ατομικό εισόδημα κάτω των 10.000 ευρώ (σημειώνεται ότι το αφορολόγητο όριο για αυτή την κατηγορία φορολογούμενων ανερχόταν το 2009 σε 10.500 ευρώ), ενώ το 47% δήλωσε μηδενικό εισόδημα. Συνολικά, το 64% δήλωσε εισόδημα κάτω από το κατά περίπτωση αφορολόγητο όριο και το 17% μηδενικό εισόδημα. Ενδεικτικό επίσης είναι το γεγονός ότι μόνο 33 μισθωτοί και 27 φορολογούμενοι άλλων κατηγοριών δήλωσαν ατομικό ετήσιο εισόδημα πάνω από 900.000 ευρώ.

Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, το 44% των επιχειρήσεων, που υπέβαλαν φορολογική δήλωση το 2009, δήλωσαν μηδενικά κέρδη, ενώ το 95% δήλωσε φορολογητέα κέρδη κάτω από 120.000 ευρώ. Τα συνολικά δηλωθέντα κέρδη το οικονομικό έτος 2009 ήταν κατά 14% μικρότερα σε σχέση με το προηγούμενο έτος, γεγονός που οδήγησε και σε χαμηλότερη συνεισφορά στα φορολογικά βάρη.

Τα παραπάνω συμπεράσματα επαληθεύονται και επιβεβαιώνονται και από την εργασία των Καδίτη και Νίτση (2011) οι οποίοι συνέκριναν τις εισοδηματικές ελαστικότητες φόρου διαφόρων επαγγελματικών ομάδων και κατέληξαν στο συμπέρασμα, που επισημίναμε και προηγουμένως, ότι οι φορολογούμενοι με υψηλά εισοδήματα τείνουν να φοροδιαφεύγουν ανεξάρτητα από τον επαγγελματικό χώρο, στον οποίο υπάγονται. Φυσικά όπως προαναφέρθηκε, αυτοί οι οποίοι έχουν τις περισσότερες δυνατότητες φοροδιαφυγής είναι οι ελεύθεροι επαγγελματίες, καθώς μπορούν να καταφύγουν σε παραοικονομικές δραστηριότητες ή να παραποιήσουν τον πραγματικό χρόνο των εισπράξεων και πληρωμών τους, ανεξάρτητα από άλλα άτομα.

Η φοροδιαφυγή απασχολεί επίσης τα διεθνή fora και σταθερά το διεθνές, ιδίως, δημοσιογραφικό σύστημα. Λ.χ. το μέγεθος της παραοικονομίας και της

φοροδιαφυγής στην Ελλάδα αποτυπώνεται πλήρως σε ένα άρθρο των ανταποκριτών της εφημερίδας Wall Street Journal στην Αθήνα, Matthew Karnitschnig και Nektaria Stamouli, με τίτλο «*Η Ελλάδα Πασχίζει να Πείσει τον Πολίτη της να Πληρώσουν τους Φόρους τους*», που δημοσιεύτηκε την 26 Φεβρουαρίου 2015. Σκοπός του άρθρου είναι να παρουσιάσει σημαντικά μακροοικονομικά στοιχεία, που περιγράφουν τη δημοσιονομική κατάσταση στην Ελλάδα και τη δυσκολία του πολιτικού συστήματος, διαχρονικά, να εμπεδώσει φορολογική συνείδηση στους πολίτες του.

Τα φορολογικά δεδομένα του 2009, που παρατέθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, αποκαλύπτουν και τις δυσλειτουργίες των αρμόδιων κρατικών μηχανισμών όσον αφορά την είσπραξη τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων φόρων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδας (Ιούνιος 2011) το 2009, μόνο 588 εκατ. ευρώ από τα 7 δις Ευρώ, που αφορούσαν βεβαιωμένα ποσά του ΦΠΑ παρελθόντων ετών (για πρώτη φορά ή από περαιώσεις ανέλεγκτων φορολογικών υποθέσεων), εισπράχθηκαν, δηλαδή μόλις το 8%. Αντίστοιχα, από τα βεβαιωμένα πρόστιμα του ίδιου έτους μόνο το 3% εισπράχτηκε, ενώ από τους φόρους από κληρονομίες, δωρεές, γονικές παροχές εισπράχτηκε το 45%. Οι δικαστικές διαδικασίες αποτελούν τον κυριότερο λόγο ύπαρξης αδυναμίας είσπραξης των φόρων και των προστίμων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και απαιτούν μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι να ολοκληρωθούν. Αποτελεί κοινό τόπο ότι τα αίτια και οι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος (νομοθετικού, εκτελεστικού και δικαιοδοτικού) διαχρονικά, αλλά με ακόμη μεγαλύτερη ένταση τα τελευταία χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης.

3.1.2 Η ένταση των ελέγχων σχετικά με τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Πολύ συχνά πληροφορούμαστε από σχετικές ενημερωτικές τηλεοπτικές εκπομπές και γενικότερα από την αρθρογραφία ότι το «σαφάρι» των ελέγχων, που διέταξε το Υπουργείο Οικονομικών με αιχμή του δόρατος το Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος, ιδίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, έδειξε ότι η φοροδιαφυγή σε ορισμένα νησιά κυμαίνεται στο 60% - 80%. Ορισμένα μάλιστα νησιά συγκαταλέγονται στους πρωταθλητές¹². Και μόνο η ανάγνωση του πιο πάνω ποσοστού θα αρκούσε για να εμβάλλει σε μεγάλους προβληματισμούς τους αρθρογράφους και τους αναγνώστες. Από ποσοστά φοροδιαφυγής τέτοιου μεγέθους αποδεικνύονται ταυτόχρονα δύο σημεία της ελληνικής σύγχρονης πραγματικότητας, αφενός η πλήρη κατάρρευση της φορολογικής συνείδησης του Έλληνα φορολογούμενου κατά τρόπο αδιανόητο για μία σύγχρονη ευρωπαϊκή και γενικότερα ανεπτυγμένη χώρα, αφετέρου η παντελής αποτυχία των ελεγκτικών μηχανισμών να πετύχουν μέσω της εντατικοποίησης των ελέγχων έστω και την παραμικρή φορολογική συμμόρφωση.

Σε μελέτη του Κανελλόπουλου Κ. (2012) ως προς το μέγεθος και την έκταση της ανασφάλιστης εργασίας στην Ελλάδα υποστηρίχθηκε πειστικά ότι οι «δειγματοληπτικοί» έλεγχοι που πραγματοποιούνται για την καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και της ανασφάλιστης εργασίας δεν μπορούν να αποτελέσουν ασφαλές κριτήριο για την στατιστική εκτίμηση της ανασφάλιστης εργασίας, διότι οι συγκεκριμένοι έλεγχοι ούτε έχουν στατιστική αποστολή ούτε συγκεντρώνουν χαρακτηριστικά, που επιτρέπουν γενικεύσεις για το σύνολο του πληθυσμού, αλλά είναι στοχευμένοι και συγκεκριμένοι. Παρόμοια εκτίμηση δικαιολογείται και για τους φορολογικούς ελέγχους της φοροδιαφυγής. Καθώς ούτε αυτοί προσφέρονται για να συναχθούν γενικά συμπεράσματα ως προς τη φοροδιαφυγή. Εκείνο το χαρακτηριστικό, που δεν επιτρέπει τη διατύπωση συμπερασμάτων, από ελέγχους που πραγματοποιούνται τόσο από το ΣΔΟΕ όσο και από το ΣΕΠΕ (Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας), είναι η σαφής έλλειψη «τυχειότητας». Οι έλεγχοι σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως στατιστικά τυχαίοι αλλά σαφώς μπορούν να

¹² <http://www.aftodioikisi.gr/dimoi/sto-kokkino-i-forodiافيgi-se-kriti-mikono-kai-santorini-sto-60-i-paravatiktita-sti-megaloniso> και προσπέλαση στις 07/09/2015

επικεντρώνονται σε δραστηριότητες, που εκτιμάται ότι παρουσιάζουν την μεγαλύτερη παραβατικότητα όπως ήτοι νυχτερινή διασκέδαση, καφετέριες, εστιατόρια, beach bar, διακίνηση προϊόντων κλπ. Για παράδειγμα πρόσφατό δημοσίευμα της εφημερίδας “Capital” στις 19/08/2015¹³ αντλώντας στοιχεία από τις επίσημες ανακοινώσεις της ΓΓΔΕ αναφορικά με συνδυασμένους ελέγχους τόσο των κατά τόπους ΔΟΥ όσο και της ΥΕΔΕ¹⁴ αλλά και του ΣΔΟΕ για το χρονικό διάστημα από 27/07/2015 έως 16/08/2015 φέρει ως τίτλο «1 στους 5 δεν κόβει απόδειξη»

Αριθμός Παραβατών

καθώς το ποσοστό παραβατικότητας (*Αριθμός Ελέγχων*) αγγίζει το 20,35%. Όμως η παρουσία των διαφόρων οικονομικών δραστηριοτήτων δεν είναι σταθμισμένη καθώς το 60% περίπου των ελέγχων αφορά υπηρεσίες εστίασης και συνεπώς τα αποτελέσματα δεν προσφέρονται για γενικεύσεις και άντληση στατιστικών συμπερασμάτων. Άλλωστε, το ελεγκτικό κλιμάκιο του ΣΔΟΕ, που διενεργεί τους ελέγχους, συνήθως διαθέτει «ανοικτή», δηλαδή γεωγραφικά περιορισμένη εντολή για κάθε είδους ελέγχους σε επιχειρήσεις της περιοχής αυτής αλλά και ονομαστικές εντολές για συγκεκριμένες επιχειρήσεις πάλι της ίδιας περιοχής, είτε επειδή υπάρχουν καταγγελίες εναντίον τους είτε επειδή τα στοιχεία δείχνουν μεγάλη πιθανότητα παραβατικής συμπεριφοράς (μη υποβολή δηλώσεων, μη καταβολή βεβαιωμένων φόρων κλπ.). Πρέπει μάλιστα να λάβουμε υπόψη μας και να γίνει συνεκτίμηση του γεγονότος ότι σε πολλές περιπτώσεις οι ελεγκτές, αν και οφείλουν, όταν δεν υπάρχουν ευρήματα, για λόγους διαφάνειας να καταχωρήσουν ενυπογράφως την ελεγκτική τους παρουσία τόσο στα φορολογικά βιβλία της επιχείρησης, όσο και στο πληροφοριακό σύστημα του ΣΔΟΕ, το παραλείπουν, με αποτέλεσμα να αλλοιώνονται ακόμη περισσότερο τα στατιστικά συμπεράσματα. Και τούτο διότι δεν αναφέρεται το σύνολο των ελέγχων, αλλά μόνο το σύνολο των παραβάσεων, οπότε διαμορφώνεται ένα τεχνητό ποσοστό παραβατικότητας ανά έλεγχο. Επομένως, μια εντατικοποίηση των ελέγχων θα εξασφαλίσει μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση και σαφώς μικρότερη παραβατικότητα, όπως προκύπτει από πλήθος εμπειρικών ερευνών τόσο διεθνώς όσο στην Ελλάδα (π.χ. Ταγκαλάκης, 2013).

¹³ <http://www.capital.gr/tax/3054320/1-stous-5-den-kobei-apodeixi> και προσπέλαση στις 07/09/2015

¹⁴ Υπηρεσία Διασφάλισης Δημοσίων Εσόδων που είναι επιφορτισμένη με τον προληπτικό έλεγχο μετά την απόσπαση της συγκεκριμένης αρμοδιότητας από το ΣΔΟΕ.

3.1.3 Η φορολογικές διοικήσεις στην Ελλάδα

Η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών βρίσκεται τα τελευταία χρόνια σε μία φάση εκσυγχρονισμού και αναδιοργάνωσης, τόσο σε επίπεδο οργανωτικής και λειτουργικής δομής, όσο και σε επίπεδο ευθυγράμμισής της με τις σύγχρονες μορφές φορολογικής διοίκησης που υιοθετούνται τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι δράσεις καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής εντάσσονται στο πλαίσιο βέλτιστων μεθόδων επιβολής της φορολογικής νομοθεσίας και προϋποθέτουν την απουσία συμμόρφωσης. Οι ομάδες (άξονες) δράσεων που οριοθετήθηκαν πρόσφατα από τις Ελληνικές φορολογικές αρχές στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Σχεδίου της ΓΓΔΕ είναι οι ακόλουθες (Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων, 2014β):

- Βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των ελέγχων με την εισαγωγή πιο σύγχρονων μεθόδων και τεχνικών ανάλυσης κινδύνου, καθώς και την αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογιών και μέσων (π.χ. δημιουργία κριτηρίων ανάλυσης κινδύνου, διασταυρώσεις, ηλεκτρονικά ελεγκτικά εργαλεία και ηλεκτρονικό περιουσιολόγιο)
- Αύξηση της ικανότητας του ελέγχου μέσω αποτελεσματικότερων δομών, βελτίωσης του νομικού πλαισίου, ενίσχυσης του αριθμού και εκπαίδευσης του ειδικευμένου προσωπικού (π.χ. εξορθολογισμός προστίμων για τελωνειακές παραβάσεις)
- Ανάπτυξη εξειδικευμένων μονάδων και διαδικασιών ελέγχου (π.χ. διασταυρώσεις βάσεων οχημάτων)
- Αποκάλυψη και καταπολέμηση περιπτώσεων μεγάλης φοροδιαφυγής, κυκλικής απάτης, λαθρεμπορίου και ξεπλύματος μαύρου χρήματος (π.χ. επέκταση μητρώου τραπεζικών λογαριασμών, χρήση εξοπλισμού x-ray στα τελωνεία, έλεγχοι εισροών-εκροών καυσίμων και χρήση GPS, διασταυρώσεις Φ.Π.Α)
- Έμφαση σε δράσεις για την αντιμετώπιση του παραεμπορίου, προστασίας της δημόσιας υγείας, της ασφάλειας, του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής

κληρονομιάς (π.χ. κοινοί έλεγχοι με Ελληνική αστυνομία και επικαιροποίηση κώδικα τροφίμων και ποτών).

Το σύνολο των αξόνων και δράσεων που προτείνονται για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής εστιάζουν κατά κύριο λόγο στον εκσυγχρονισμό των μεθόδων και μέσων που χρησιμοποιούνται από τις ελεγκτικές αρχές και σε συνεργασίες με άλλους φορείς. Στο πλαίσιο της διπλωματικής, ιδιαίτερη μνεία οφείλει να γίνει στον εξορθολογισμό των προστίμων για τελωνειακές παραβάσεις που προτείνεται, η οποία είναι σύμφωνη με την άποψη του Doran (2009) αναφορικά με την αμφιβόλου αποτελέσματος επίδραση της αύξησης των προστίμων στη φοροδιαφυγή. Σύμφωνα με τους Allingham & Sandmo (1972) η μείωση των προβλεπόμενων προστίμων είναι αποτελεσματική μόνο όταν η πιθανότητα εντοπισμού είναι από υψηλή έως βέβαιη, γεγονός το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη από τις αρχές για τον υπολογισμό του ύψους των ποινών.

Όσον αφορά στις ομάδες (άξονες) δράσεων που οριοθετήθηκαν για τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ενίσχυση της εκούσιας φορολογικής συμμόρφωσης, οι κυριότερες παρεμβάσεις είναι οι ακόλουθες (Επιχειρησιακό Σχέδιο 2014-2015, Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων, 2014β):

- Επέκταση της διαθεσιμότητας ηλεκτρονικών υπηρεσιών / συναλλαγών (π.χ. υποβολή όλων των φορολογικών δηλώσεων ηλεκτρονικά)
- Ανάπτυξη και εφαρμογή του κώδικα φορολογικών διαδικασιών (Κ.Φ.Δ.)
- Ανάπτυξη εξειδικευμένων υπηρεσιών για κατηγορίες φορολογούμενων
- Ανάπτυξη δέσμευσης εξυπηρέτησης φορολογούμενου-πελάτη για συναλλαγές με τις φορολογικές και τελωνειακές αρχές (π.χ. παροχή εντύπων οδηγιών υποβολής δηλώσεων, επέκταση υποδομών τηλεφωνικού κέντρου και ηλεκτρονική επικοινωνία με τους φορολογούμενους)
- Προώθηση ενεργειών ενίσχυσης της εκούσιας συμμόρφωσης και ανάπτυξης της επικοινωνίας (π.χ. ενημέρωση για το έργο της Γ.Γ.Δ.Ε.)

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση τόσο στον εκσυγχρονισμό όσο και στην απλοποίηση των διαδικασιών, στη διευκόλυνση των

φορολογούμενων και στη βελτίωση της προσβασιμότητας που μπορεί να έχουν σε πληροφόρηση. Κάποιες διαστάσεις της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (π.χ. αμεσότερη ανταπόκριση και επικοινωνία με τους φορολογούμενους) θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι εντάσσονται στο πλαίσιο δράσεων που στοχεύουν στην ενίσχυση των παραγόντων φορολογικής συνείδησης, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη υποενότητα. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εξυπηρέτηση της πλειοψηφίας των εν λόγω παραγόντων απαιτεί μία γενικότερη προσπάθεια από το σύνολο του δημόσιου τομέα και των θεσμών στην Ελλάδα (π.χ. κράτος δικαίου, διαφάνεια διαδικασιών, αντιλήψεις δικαιοσύνης, κ.λπ.).

Συνολικά, το επιχειρησιακό σχέδιο 2014-2015 της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων, φαίνεται να δίνει έμφαση πρωτογενώς σε παράγοντες επιβολής και δευτερογενώς σε παράγοντες ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης, κάτι το οποίο εν μέρει μπορεί να αποδοθεί στη ιδιαίτερη κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή της ελληνικής κοινωνίας, της οποίας κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η βαθιά ριζωμένη κουλτούρα της ανεπαρκούς φορολογικής συνείδησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 Φοροδιαφυγή: Η περίπτωση της Ελλάδος

4.1.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής στα πλαίσια της Ελλάδος

Η είσπραξη των φόρων προβλέπεται από τη νομοθεσία, υλοποιείται από τη Δημόσια διοίκηση και, όταν ανακύψουν διαφορές, επιλύεται από τα δικαστήρια (κατά κανόνα Διοικητικά) και σε περιπτώσεις ποινικής καταστολής επιβάλλονται οι αντίστοιχες ποινικές κυρώσεις. Από έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας σχετικά με τη φοροδιαφυγή (Δελτίο Τύπου Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, 2010), προέκυψε ως σημαντικότερος λόγος της φοροδιαφυγής η ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών αρχών, δηλαδή όχι οι αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου ή οι ελλείψεις αυτού, αλλά η αδυναμία υλοποίησης των σχετικών προβλέψεων. Από την παραπάνω έρευνα προέκυψαν, ακόμη, δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, 8 στους 10 Έλληνες πιστεύουν ότι βασικό αίτιο της φοροδιαφυγής είναι η μικρή πιθανότητα εντοπισμού της από τις αρμόδιες αρχές και, δεύτερον, ότι ένας στους οκτώ φορολογούμενους έχει επιχειρήσει να φοροδιαφύγει (γι' αυτό και η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού φορολογικού μηχανισμού θεωρείται ότι ανήκει στον πυρήνα της φορολογικής πολιτικής βλ. J.Slemrod/S. Yitzhaki, paper 7473/1999, σημείο 1^α, και υποσημείωση 3).

Παρατίθενται τα συγκεκριμένα συμπεράσματα από την έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας.

1. Οι οκτώ στους δέκα ερωτηθέντες (ποσοστό 80,2%) εκτιμούν ότι οι φορολογούμενοι που φοροδιαφεύγουν το πράττουν, επειδή «υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού τους» από τις φοροελεγκτικές αρχές.
2. Το 17,9% των ερωτηθέντων είναι διατεθειμένο να αναδεχθεί τον κίνδυνο από την απόκρυψη των εισοδημάτων του, αν και γνωρίζει ότι είναι πολύ πιθανό να εντοπισθεί από τις φορολογικές αρχές.
3. Το 45% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι «αν θελήσει να αποκρύψει τα εισοδήματά του από την εφορία, μπορεί να το πραγματοποιήσει».

4. Το 12,2% των ερωτηθέντων παραδέχεται ότι έχει επιχειρήσει να εξαπατήσει την εφορία αναφορικά με τα πραγματικά του εισοδήματα.
5. Οι 8 στους 10 θεωρούν ότι είναι ηθική τους υποχρέωση να δηλώνουν τα πραγματικά τους εισοδήματα.
6. Οι νέοι και το ηλικιακά δυναμικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού δηλώνουν περισσότερο πρόθυμοι να αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους.
7. 1 στους 2 πολίτες θεωρεί ότι σε ένα διεφθαρμένο κράτος η φοροδιαφυγή αποτελεί μια λογική αντίδραση.

4.1.2 Οι παράγοντες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, οι παράγοντες που καθορίζουν την έκταση της φοροδιαφυγής είναι οι εξής:

1. Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογούμενων. Ο παράγοντας αυτός επηρεάζει την αντίληψη των φορολογούμενων ως προς τη σπουδαιότητα των δημοσίων αγαθών (παιδεία, υγεία, ασφάλεια κ.λ.π.), που χρηματοδοτούνται από τα φορολογικά έσοδα, με σκοπό την κάλυψη συλλογικών αναγκών.
2. Το μορφωτικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων. Ικανά και μορφωμένα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, Σ.Δ.Ο.Ε., κ.λ.π.) μπορούν να διαμορφώσουν ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα, να αποτρέψουν τη φοροδιαφυγή, να διαρθρώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες και να τις εκσυγχρονίσουν με κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό. Τέτοιες υποδομές σε Ανθρώπινο Δυναμικό, αλλά και σύγχρονη τεχνολογική επεξεργασία, δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί και, ακριβέστερα, η οργάνωσή τους βρίσκεται σε εξαιρετικά προκαταρκτικό στάδιο.
3. Η φορολογική επιβάρυνση κάθε φορολογούμενου σε σχέση με το εισόδημα του. Αυτό σημαίνει ότι υψηλή φορολογική επιβάρυνση προκαλεί μεγαλύτερη τάση για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος της αποφυγής του φόρου εξισορροπείται από το κόστος της τυχόν αποκάλυψης της φοροδιαφυγής.
4. Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών. Η τάση για φοροδιαφυγή ενισχύεται όταν η κατανομή των φορολογικών βαρών θεωρείται από τους υπόχρεους στην καταβολή φόρου και γενικότερα το κοινωνικό σύνολο ως

άδικη. Συγκεκριμένα, η δίκαιη κατανομή φορολογικών βαρών παραβιάζεται όταν ορισμένες κοινωνικές ομάδες τυγχάνουν ευνοϊκής μεταχείρισης μέσω χορήγησης αδικαιολόγητων φορολογικών απαλλαγών και εξαιρέσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται η φορολογική επιβάρυνση των υπόλοιπων φορολογούμενων και να ενισχύεται το αίσθημα αδικίας και η τάση τους για φοροδιαφυγή. Στην περίπτωση των εταιρειών, η τυχόν άνιση φορολογική μεταχείριση επηρεάζει την παραγωγή, τις επενδύσεις και, τελικά, τον ανταγωνισμό. Η γενικότερη αίσθηση των φορολογουμένων, ιδίως όσων συμμετέχουν συχνά κατά τρόπο δυσανάλογο στη φορολογική δαπάνη, ότι δηλαδή ελλείπει παντελώς ή είναι εξαιρετικά περιορισμένη η ανταποδοτικότητα των φόρων στην Ελλάδα, αποτελεί ένα βασικό κίνητρο και αίτιο φοροδιαφυγής. Απουσιάζει, δηλαδή, συχνά η αίσθηση της φορολογικής δικαιοσύνης και η εμπιστοσύνη στην πληρότητα και αρτιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Έτσι, ενώ το δικαιολογικό θεμέλιο του φόρου βρίσκεται στην εξασφάλιση του κοινωνικού κράτους, ο σκοπός αυτός δεν φαίνεται να έχει επιτευχθεί, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, διότι το επιτελούμενο κοινωνικό έργο, ιδίως στον χώρο της Παιδείας, της Υγείας και των συνταξιοδοτικών παροχών, εμφανίζεται να είναι ή απαρχαιωμένο ή στοχευμένο σε δαπάνες, που δεν έχουν άμεσο ανταποδοτικό ή έστω αποκαταστατικό χαρακτήρα της θυσίας, που υφίσταται μέσω των φόρων ο πολίτης. Γενικά η φοροδιαφυγή συχνά παράγεται από την κατά κανόνα κοινωνική αίσθηση της αδικίας. Πρωταρχική αιτία της αίσθησης αυτής είναι η υπερβολική φορολόγηση, όπως, επίσης, η σωρευτική επιβολή έκτακτων φόρων, πέραν των τακτικών ή η διατήρηση της έκτακτης φορολογίας για μακρό χρονικό διάστημα, διότι με τον τρόπο αυτό η έκτακτη φορολογία μετατρέπεται σε τακτική. Οι φιλικότεροι φορολογικοί συντελεστές εμπεδώνουν το αίσθημα της δικαιοσύνης και λειτουργούν σε τελική ανάλυση θετικά. Αυξάνουν, επίσης, τις επενδύσεις, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών, το δείκτη κατανάλωσης. Επίσης, η αιφνίδια αλλαγή φορολογικής πολιτικής ή αντιμετώπισης του φαινομένου της φοροδιαφυγής για τον παρελθόντα χρόνο, συχνά επιβαρύνει την αποτελεσματικότητα των φοροελεγκτικών μηχανισμών. Για αυτό και προβλέπεται ο θεσμός της παραγραφής. Η σύγχρονη δημοσιονομική κρίση ανέδειξε σε κυρίαρχο παράγοντα πρόκλησης της τη φοροδιαφυγή. Ορθά,

λοιπόν, θεσπίστηκαν, νομοθετικά, αλλά και υλικοτεχνικά, μηχανισμοί ελέγχου και για τον παρελθόντα χρόνο. Η μέχρι σήμερα νομολογιακή αντιμετώπιση, ωστόσο, ανέδειξε τα σημαντικότερα προβλήματα των αναδρομικών ελέγχων, οι οποίοι α) περικλείουν το στοιχείο του αιφνιδιασμού και των αποδεικτικών δυσχερειών και β) υπό περιστάσεις διατρέχουν και σοβαρό κίνδυνο αντισυνταγματικότητας [βλ. για το ζήτημα αυτό αναλυτικότερα παρακάτω (3)]. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής του παρελθόντος αντιμετωπίζεται, μάλλον αποτελεσματικότερα, με συνοπτικές, εξωδικαστικές διαδικασίες, που δεν συνοδεύονται από σοβαρές επιπτώσεις, οι οποίες μπορούν να θίξουν τη μελλοντική παραγωγική δραστηριότητα και, ως εκ τούτου, τη φοροδοτική ικανότητα.

5. Τα είδη των φόρων του φορολογικού συστήματος. Όταν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από άμεσους φόρους, όπως ο φόρος εισοδήματος, τότε η δυνατότητα απόκρυψης της φορολογητέας ύλης είναι μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η τάση για φοροδιαφυγή. Για παράδειγμα, οι ελεύθεροι επαγγελματίες μπορούν να δηλώσουν μικρότερο από το πραγματοποιηθέν εισόδημα, ενώ οι εταιρείες να μεταφέρουν μέρος των κερδών σε λογαριασμούς εξόδων ή αποσβέσεων. Παρόλα αυτά, η άμεση φορολογία εξακολουθεί να θεωρείται το δικαιότερο σύστημα καταλογισμού των φόρων. Αντίθετα, η φοροδιαφυγή είναι μικρότερη, όταν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από έμμεσους φόρους (π.χ ΦΠΑ), αφού στην περίπτωση αυτή οι φορολογούμενες μονάδες είναι μόνο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα ο έλεγχος της φορολογητέας ύλης να καθίσταται αποτελεσματικότερος μέσω των λογιστικών βιβλίων που πρέπει να τηρούνται. Εδώ, ωστόσο, συντελείται φοροδιαφυγή με την αποφυγή έκδοσης του σχετικού παραστατικού στοιχείου, ενδεχόμενο που ενισχύεται σημαντικά από την κυκλοφορία μετρητών.
6. Η διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Η διαφανής και συνετή διαχείριση του δημόσιου χρήματος και η αποτελεσματική ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών ενισχύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην δημόσια διοίκηση και την επιθυμία συνεισφοράς στα φορολογικά βάρη. Αντίθετα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος καθιστά τους φορολογούμενους επιφυλακτικούς, επηρεάζει την φορολογική ηθική τους και ενισχύει την τάση τους για φοροδιαφυγή (αντίστοιχα ευρήματα και αίτια της φοροδιαφυγής

καταγράφονται σε μελέτη των R. W. McGee, Wendy Gelman, Thomas Tarangelo, με τον τίτλο *How Serious is tax Evasion? An empirical Legal Answer*. Η φορολογική συνείδηση, στη συγκεκριμένη μελέτη, εξετάζεται τόσο στη φιλοσοφική της προσέγγιση, όσο και στη σύγκριση των κυρώσεων για τη φοροδιαφυγή με άλλες παραβατικές συμπεριφορές, σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα πολιτών, από διάφορες χώρες και σε διαφορετικές χρονικές-ιστορικές περιόδους).

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις συχνά τροφοδοτούν την έλλειψη κοινωνικής συνείδησης, καθώς ο τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, αλλά και των φόρων, συχνά αποτελεί κύριο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος και της αντιπολίτευσης.

Συχνά, επίσης, η μεταβίβαση εσωτερικών διοικητικών αρμοδιοτήτων (λ.χ. η μεταβίβαση των επιτόπιων, χωρίς χρονικό περιορισμό, ελέγχων του ΣΔΟΕ στις κατά τόπο αρμόδιες ΔΟΥ) περιορίζει, σημαντικά, την αποτελεσματικότητα των ελέγχων.

4.1.3 Βασικά νομοθετήματα του φορολογικού μηχανισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, όλες, οι πρόσφατες ιδίως, προσπάθειες περιορισμού της φοροδιαφυγής προσκρούουν σε επί σειρά ετών συσσωρευμένα προβλήματα. Όπως και εισαγωγικά σημειώθηκε, υπήρξε διαχρονικά και βαίνει αυξανόμενη η έντονη νομοθετική κινητικότητα ως προς το θέμα των φόρων. Τα τελευταία ιδίως χρόνια και μετά από σημαντική θα έλεγε κανείς καθυστέρηση εκσυγχρονισμού τα βασικότερα νομοθετήματα, που αφορούν αυτό καθεαυτό τον φορολογικό μηχανισμό είναι τα ακόλουθα:

1. Η Γενική Γραμματεία Δημόσιων Εσόδων συνεστήθη με το ν. 4093/2012, Υποπαράγραφος Ε. 2 και αντικατέστησε, ως Γενική Γραμματεία του ΥΠΟΙΚ, τη Γενική Γραμματεία Φορολογικών και Τελωνειακών Θεμάτων.
2. Διαφορετική Υπηρεσία και συγκεκριμένα, Ειδική Γραμματεία Δίωξης του Οικονομικού Εγκλήματος είναι το ΣΔΟΕ. Και οι δύο πάντως Γραμματείες ανήκουν διοικητικά στο ΥΠΟΙΚ.

3. Παρά το γεγονός ότι η φοροδιαφυγή συνιστά, αφενός, ποινικό αδίκημα, αφετέρου, κλασική και επώνυμη μορφή νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ήδη από το 1990 και το 1995, αντίστοιχα, μόλις το 2010, με το άρθρο 17Α του ν. 2523/1997 (που προστέθηκε με το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 3943/2011, και τροποποιήθηκε πρόσφατα από το άρθρο 94 του ν. 4316/2014 ιδρύθηκε, με Πανελλήνια Εμβέλεια, ο νέος θεσμός των Οικονομικών Εισαγγελιών, το διευρυμένο έργο των οποίων επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στον τομέα της φοροδιαφυγής και μάλιστα τόσο σε επίπεδο συντονιστικού έργου του ΣΔΟΕ κατά τη διενέργεια ελέγχων και τη νομική αξιολόγηση των σχετικών ευρημάτων, όσο και σε επίπεδο συλλογής, ιδίως από Πιστωτικά Ιδρύματα, των κρίσιμων πληροφοριών, που αφορούν τη συναλλακτική δραστηριότητα των ελεγχόμενων-φορολογουμένων και την εναρμόνιση αυτής με τις δηλώσεις εισοδήματος. Για την ευχερέστερη, μάλιστα, άντληση πληροφοριών από τις ελεγκτικές Αρχές (ΣΔΟΕ), και στο πλαίσιο, αφενός, της γενικής πρόβλεψης, αφετέρου, της νομοθετικής εξουσιοδότησης των άρθρων 62 και 63 του ν. 4170/2013, με την ΠΟΛ 1258/6.12.2013, όπως αυτή συμπληρώθηκε από την ΠΟΔ 1131/6.5.2014, καθιερώθηκε το Σύστημα Μητρώων Τραπεζικών Λογαριασμών και Λογαριασμών Πληρωμών, στο οποίο έχουν πρόσβαση οι Εισαγγελικές και Διοικητικές Αρχές, που ασχολούνται με την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Στο σχετικό μητρώο καταχωρούνται, εφόσον ζητηθούν, πληροφορίες για το σύνολο της Τραπεζικής Δραστηριότητας των ελεγχόμενων (δηλαδή πιστοδοτικών και καταθετικών συμβάσεων, επενδυτικών προϊόντων κλπ), δηλαδή εξασφαλίζεται η διασταύρωση πληροφοριών.

Αυτή η πρόσφατη ωστόσο νομοθετική πρωτοβουλία, η οποία έχει ως κύριο στόχο τους φορολογικούς ελέγχους για παρελθούσες διαχειριστικές χρήσεις, που επί μακρόν δεν είχαν ελεγχθεί, δεν αντέχει στον έλεγχο νομιμότητας από τα Δικαστήρια. Ειδικότερα, καθώς η παραγραφή των αξιώσεων του Δημοσίου από φόρους είναι 10ετής, η διαρκής παράταση, που προβλέφθηκε τόσο στο παρελθόν, όσο και πρόσφατα (βλ. λ.χ. ν. 3697/2008, 3790/2009, 3842/2010, 3888/2010 και 4002/2011), έχει κριθεί από το ΣτΕ ως αντισυνταγματική (βλ. ΟλΣτΕ 3316/2014, και ΣτΕ 3174/2014).

4.1.4 Πολιτικές αντιμετώπισης φοροδιαφυγής

Ωστόσο, ενώ ο εκσυγχρονισμός και η πληρότητα του νομοθετικού πλαισίου αποτελεί σταθερά το πρώτο βήμα, δεν αρκεί. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής προϋποθέτει κατάλληλες πολιτικές που θα πρέπει να στρέφονται γύρω από τρεις βασικές θεματικές ενότητες (Bird και Casanegra de Jantscher, 1992):

1. Απλοποίηση και εξορθολογισμό της νομοθεσίας και του ρυθμιστικού πλαισίου. Μετά τις πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η νομοθεσία είναι ήδη πλήρης, αλλά αυτό προϋποθέτει ότι δεν θα υπάρξει σε βραχύ χρονικό διάστημα νέα νομοθετική κινητικότητα. Επιβάλλεται, επίσης, νομοτεχνικά η κωδικοποίηση της νομοθεσίας σε ένα απλό, πλήρες, εύληπτο νομοθέτημα, που θα ρυθμίζει, αδιακρίτως και ενιαία, όλες τις φορολογικές επιβαρύνσεις, δηλαδή το σύνολο των άμεσων και έμμεσων φόρων, καθώς επίσης το σύνολο της φορολογητέας ύλης.
2. Αναδιάρθρωση των μηχανισμών της φορολογικής διοίκησης. Ως προς το σημείο αυτό η Ελλάδα έχει μεγάλο δρόμο εκσυγχρονισμού να διανύσει. Η Ελλάδα είναι αρκετά πίσω και είναι αργά για να αντιμετωπίσει με ένα αποτελεσματικό Διοικητικό και Ελεγκτικό Μηχανισμό όλες τις συσσωρευμένες εκκρεμότητες του παρελθόντος. Υπό την πίεση αυτή, ενδεχομένως, επίκειται η νομοθετική πρόβλεψη για την παροχή εκτεταμένης φορολογικής αμνηστίας.
3. Ανάπτυξη συστήματος κινήτρων και ποινών, με σκοπό την αλλαγή της φορολογικής νοοτροπίας και την ενίσχυση της φορολογική συνέπειας και συμμόρφωσης. Στον τελευταίο αυτό πυλώνα εντάσσεται ο εκσυγχρονισμός και η επιτάχυνση στην απονομή της φορολογικής Δικαιοσύνης. Παράλληλα, όμως, θα πρέπει να εισαχθούν και σύγχρονες μέθοδοι για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής.

4.1.5 Η Ελλάδα και οι φορολογικές επιβαρύνσεις

Η εικόνα της Ελληνικής πραγματικότητας στο θέμα της φορολογίας δεν είναι καθόλου ενθαρρυντική. Κινείται επάνω σε δύο αντιφατικούς άξονες, όπως αυτοί εύγλωττα παρουσιάζονται σε σχετικά πρόσφατο δημοσίευμα. Ειδικότερα, σύμφωνα με συγκριτικές και στατιστικές πληροφορίες (βλ. άρθρο της εφημερίδας «Καθημερινή», που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της τον Μάιο 2015)¹⁵, η χώρα κατατάσσεται, από τη σκοπιά των φορολογικών επιβαρύνσεων, σε υψηλή θέση στις σχετικές κατατάξεις για το 2014. Συγκεκριμένα παρατίθενται τα παρακάτω στοιχεία:

1. Πρώτη σε κρατήσεις στον κόσμο για το 2014. Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ, ο Έλληνας εργαζόμενος με δύο παιδιά πληρώνει το 43,4% του μισθού του σε κρατήσεις, ποσοστό που είναι και το υψηλότερο μεταξύ των χωρών του Οργανισμού. Στη 2η και στην 3η θέση κατατάσσονται το Βέλγιο και η Γαλλία, με συντελεστές 40,6% και 40,5%, αντίστοιχα.
2. Η Ελλάδα καταλαμβάνει την έκτη θέση μεταξύ των χωρών μελών του ΟΟΣΑ για τις ασφαλιστικές εισφορές που επιβάλλονται στους εργαζομένους. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος του Οργανισμού ανερχόταν το 2014 σε 9,9 % και το αντίστοιχο μέγεθος για την Ελλάδα σε 16%.
3. Ο ΦΠΑ είναι ήδη ο τέταρτος υψηλότερος στην Ευρώπη.
4. Η Ελλάδα κατατάσσεται δεύτερη στο κόσμο στη φορολόγηση των αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού.
5. Στα ποτά ο ειδικός φόρος ανά 100 λίτρα αιθυλικής αλκοόλης διαμορφώνεται στην Ελλάδα στα 2.550 ευρώ και είναι ο πέμπτος υψηλότερος στην Ευρώπη.
6. Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης, που βαρύνει τη βενζίνη στην Ελλάδα, είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος στην Ευρώπη. Γενικότερα, το 62,66 % της λιανικής τιμής της βενζίνης αφορά τους φόρους, τον ειδικό φόρο κατανάλωσης και τον ΦΠΑ.
7. Στα τσιγάρα ο φορολογικός συντελεστής επί της τιμής λιανικής κυμαίνεται μεταξύ 84% και 90 %.

¹⁵ <http://www.kathimerini.gr/813772/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-dystyxia-na-eisai-ellhnas-forologoymenos> και ημερομηνία προσπέλασης την 23/09/2015

4.1.6 Οι συνέπειες της ύπερ-φορολόγησης

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο οι αντανακλαστικές συνέπειες της υπερφορολόγησης είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες, που πλήττουν τον καταναλωτικό δείκτη. Για παράδειγμα:

- a. Ο αριθμός των αυτοκίνητων υψηλού κυβισμού, που είναι σε κυκλοφορία, έχει μειωθεί σημαντικά, λόγω του φόρου πολυτελούς διαβίωσης.
- b. Μεγάλο ποσοστό των τσιγάρων και των ποτών, που καταναλώνεται, διακινείται παράνομα.
- c. Οι υψηλές εργοδοτικές εισφορές οδηγούν στην αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία και στις αδιαφανείς συναλλαγές εργοδοτών – εργαζομένων. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 37, 2012), ανασφάλιστη εργασία εμφανίζεται κυρίως σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όπως το εμπόριο, τα ξενοδοχεία και οι κατασκευές, σε ειδικότητες, όπως οι οικιακοί βοηθοί, στον ιδιωτικό τομέα και τέλος σε απασχολούμενους που ασκούν και μια δεύτερη εργασία, πέραν της κύριας. Ο υψηλός ΦΠΑ και οι φόροι εισοδήματος ωθούν στην απόκρυψη των συναλλαγών λιανικών πωλήσεων.
- d. Αύξηση του πληθωρισμού. Στο πλαίσιο της προσπάθειας δημοσιονομικής εξυγίανσης και περιορισμού των ελλειμμάτων αυξήθηκαν οι έμμεσοι φόροι, τόσο ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας, όσο και ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης. Σε σχετική μελέτη της Τράπεζα της Ελλάδος (Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 38, 2013), η οποία βασίστηκε στον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ), αποδείχτηκε ότι η αύξηση των έμμεσων φόρων συνέβαλλε στην αύξηση του πληθωρισμού κατά την περίοδο 2010 έως 2012. Συγκεκριμένα, το 2010 η μέση επίδραση των έμμεσων φόρων στον πληθωρισμό ανήλθε στις 3,32 εκατοστιαίες μονάδες, γεγονός που δεν είναι τυχαίο, αφού το 2010 είναι το πρώτο έτος εφαρμογής των νέων συντελεστών ΦΠΑ μετά το 2005. Αποτέλεσμα αυτής της επίδρασης ήταν η διατήρηση του γενικού πληθωρισμού σε επίπεδα άνω 5% (σε ετήσια βάση) σε ορισμένους μήνες του ίδιου έτους. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 2011, οπότε ο μειωμένος συντελεστής του ΦΠΑ αυξήθηκε από 11% σε 13%, κορυφώθηκε η επίδραση των έμμεσων φόρων στον πληθωρισμό στο επίπεδο

των 4,74 εκατ. μονάδων, που είναι και το υψηλότερο της περιόδου 2010 - 2012. Τον ίδιο μήνα, όμως, παρά τη σημαντική αύξηση των φόρων, ο πληθωρισμός υποχώρησε στο 4,9% σε ετήσια βάση, από το 5,7% που είχε φθάσει τον Σεπτέμβριο του 2010, λόγω του ότι ορισμένα είδη, όπως τα φάρμακα και τα έξοδα ξενοδοχείων, εντάχθηκαν σε χαμηλότερο συντελεστή (στο 6,5%) την ίδια περίοδο και λόγω της συγκράτησης της πρωτογενούς αυξητικής τάσης των τιμών.

Επομένως η ελληνική πραγματικότητα στο θέμα των φόρων εμφανίζει μία εξαιρετική αντινομία. Χαρακτηρίζεται, αφενός, από υπέρμετρες φορολογικές επιβαρύνσεις, αφετέρου, από εξαιρετικά πενιχρά ταμειακά αποτελέσματα.

Η επί μακρόν εδραιωμένη μη φορολογική συνείδηση και η διενέργεια ελέγχων μετά από μακρά αδράνεια και της ίδιας της Διοίκησης οδηγεί σε συσσώρευση περιπτώσεων που πρέπει να ελεγχθούν και δρα ανασταλτικά σε σχέση με την παρακολούθηση και είσπραξη των παρόντων εσόδων. Ταυτόχρονα μπορεί συχνά να οδηγήσει σε επαχθείς για τους φορολογούμενους συνέπειες ή σε υπέρμετρη επιβάρυνση του συνόλου του διοικητικού και του δικαιοδοτικού μηχανισμού. Η εμπλοκή, εξάλλου, Διοίκησης (Φορολογικών Αρχών) και Διοικούμενου (φορολογούμενου) σε διενέξεις λειτουργεί, εξ αντανάκλασας, ανασταλτικά σε σχέση με την ομαλή συνέχιση της συναλλακτικής δραστηριότητας (λ.χ. μία από τις κυρώσεις του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων είναι η μη χορήγηση φορολογικής ενημερότητας ή η μη θεώρηση βιβλίων και στοιχείων, όπου αυτή ακόμη απαιτείται), με αποτέλεσμα την αντικειμενική αδυναμία εξυπηρέτησης των ληξιπρόθεσμων οφειλών ή την επιδείνωση της φορολογικής συνείδησης. Καλούμαστε, επομένως, αφενός, να διαχειριστούμε μία τεράστια φορολογική ύλη για το παρελθόν, αφετέρου, να μην χάσουμε το νέο παραγόμενο πλούτο. Η ανάγκη διαχωρισμού των δύο είναι αδήριτη, διαφορετικά η χρήση κοινών μεθόδων για το παρελθόν και το παρόν θα έχει ως αναπόδραστη συνέπεια τη δημιουργία περαιτέρω φορολογικών οφειλών.

4.2 Μελλοντική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Σύμφωνα με πρόσφατη δημοσίευση της Τράπεζας της Ελλάδας (Ιούνιος 2015), το μεγαλύτερο μέρος των πρόσφατων αναλήψεων μετρητών από το σύνολο του ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος βρίσκεται σε φυσική μορφή, στην κατοχή των καταθετών, με αποτέλεσμα η αξία των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων να ανέρχεται σε 45,2 δις ευρώ, υπερβαίνοντας ακόμη και τον αριθμό των τραπεζογραμματίων σε κυκλοφορία, την κρίσιμη περίοδο του 2012. Αυτό σημαίνει ότι στην Ελλάδα το χρήμα, που κυκλοφορεί σε φυσική μορφή, ανέρχεται, πλέον, στο 25% του ΑΕΠ της χώρας, όταν ο μέσος όρος στις λοιπές χώρες της Ευρωζώνης κυμαίνεται μεταξύ 6-8% (βλ. για τη σχετική καταχώρηση capital.gr, online έκδοση της 24.6.2015). Εκτός από την αποψίλωση του τραπεζικού συστήματος από τις καταθέσεις και την αφαίρεση της σχετικής ρευστότητας από την Οικονομία, είναι βέβαιο ότι επικρατούν στις συναλλαγές συνθήκες πρόσφορες για φοροδιαφυγή. Η φοροδιαφυγή αποφεύγεται, σημαντικά, συγχρόνως δε προάγεται η αποτελεσματικότητα των ελέγχων, με την καθιέρωση σύγχρονων και αδιάβλητων μέσων πληρωμής. Χώρες, που έχουν υιοθετήσει υψηλό βαθμό χρήσης ηλεκτρονικών συναλλαγών, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και οι σκανδιναβικές χώρες, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα παραοικονομίας από αυτές που έχουν υιοθετήσει χαμηλό βαθμό χρήσης ηλεκτρονικών συναλλαγών, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Ελλάδα. Άλλωστε, έρευνα του καθηγητή Scheider έχει δείξει ότι η αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών κατά 10% ετησίως για τουλάχιστον τέσσερα συνεχόμενα χρόνια θα έχει ως αποτέλεσμα τον (συνολικό) περιορισμό της παραοικονομίας κατά 5%.

4.2.1 Μέτρα καταπολέμησης της παραοικονομίας

Συνεπώς, ο καθηγητής καταλήγει στα εξής μέτρα καταπολέμησης της παραοικονομίας, που τα αποκαλεί μέτρα αντικατάστασης των μετρητών (cash displacement):

1. Αποθάρρυνση της κυκλοφορίας μετρητών με την επιβολή εξόδων ανάληψης από τα ΑΤΜ.
2. Διεύρυνση της αποδοχής συναλλαγών με κάρτες από τους καταστηματάρχες και τους επαγγελματίες. Το μέτρο θα πρέπει να είναι καθολικό και να μην εξαιρεί ούτε τους μικροεπαγγελματίες από την υποχρέωση τήρησης ταμειακών μηχανών, καθώς από τα «Ζ» κάθε ταμειακής προκύπτουν εύκολα τα έσοδα κάθε επιχείρησης και το αντίστοιχο ποσό ΦΠΑ που πρέπει να αποδοθεί στα κρατικά ταμεία και μάλιστα σε άμεσο και πραγματικό χρόνο.
3. Ενθάρρυνση της χρήσης των καρτών από τους αγοραστές. Για παράδειγμα, η παροχή κινήτρων στους αγοραστές μέσω εκπτώσεων ή επιστροφών οδηγεί σε όλο και πιο συχνή χρήση της κάρτας, όπως συνέβη στην Αργεντινή και τη Νότιο Κορέα. Συχνά, ωστόσο, το νομοθετικό πλαίσιο δεν είναι φιλικό σε τέτοιου είδους εκπτώσεις, ενώ, σε κάθε περίπτωση, η υποχρεωτική χρήση πλαστικού χρήματος δεν εξαλείφει παντελώς τον κίνδυνο φοροδιαφυγής, επιπλέον δε σημαντικό μέρος του πληθυσμού δεν είναι εξοικειωμένο με τη χρήση του. Στην πραγματικότητα η κατανομή χρήματος σε φυσική μορφή και πλαστικού χρήματος πρέπει να αγγίζει τον ιδανικό μέσο όρο της Ευρωζώνης, δηλαδή, να αντιστοιχεί στο 8% περίπου του ΑΕΠ και κάθε σκέψη για παντελή απαγόρευση ρευστού δεν είναι σωστή.
4. Παροχή κινήτρων για τη χρήση πλαστικού χρήματος, όπως λ.χ. μικρότερη φορολογία εισοδήματος, με την έκπτωση όλων των πραγματικών δαπανών, στις οποίες έχει προβεί με τη χρήση πλαστικού χρήματος ο συναλλασσόμενος. Ίσως στην παροχή κινήτρων και στην επιβράβευση της φορολογικής συνέπειας βρίσκεται το κλειδί της φορολογικής συνείδησης. Ο νομοθέτης, ωστόσο, για να την επιτύχει, θα πρέπει να δώσει ουσιαστικό κίνητρο. Λ.χ. στη φορολόγηση του μισθώματος, ο νόμος επιτρέπει στον μισθωτή να εκπίπτει από τη δαπάνη του μόνο ένα μικρό μέρος, ενώ από την πλευρά του εκμισθωτή την ίδια οικονομική μονάδα τη φορολογεί πλήρως. Έτσι, οι μισθωτές δεν

έχουν πραγματικό κίνητρο να ζητούν απόδειξη για το σύνολο του μισθώματος που καταβάλλουν, γιατί το όφελός τους είναι χαμηλό.

5. Παρότρυνση για αποταμίευση των μετρητών. Προς αυτήν την κατεύθυνση βοηθά η δωρεάν και εύκολη κατάθεση μετρητών, καθώς και τα ελκυστικά επιτόκια, εντός βέβαια των περιορισμών που ισχύουν.

Πολλά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθούν συνδυασμούς των παραπάνω μέτρων στην προσπάθειά τους να μειώσουν τη χρήση μετρητών.

4.2.2 Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων στην Ελλάδα

Κατά το στάδιο συγγραφής της παρούσας μελέτης επιβλήθηκαν για πρώτη φορά στη σύγχρονη οικονομική ιστορία της Ελλάδος, αφενός, περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων (capital controls), τα οποία παραμένουν ακόμη σε ισχύ (ο σταδιακός τους περιορισμός θα εξαρτηθεί από τις γενικότερες δημοσιονομικές εξελίξεις, όπως και από τα αποτελέσματα ελέγχων, που θα διενεργηθούν στις ελληνικές συστημικές τράπεζες, ώστε να διαπιστωθεί η έκταση των αναγκών ανακεφαλαιοποίησης), αφετέρου, τραπεζική αργία, η οποία διήρκεσε από την 29.6.2015 έως και την 19.7.2015. Κατά τη διάρκεια των περιορισμών των τραπεζικών συναλλαγών και παρά τον προφανή (αρνητικό) τους αντίκτυπο στην πραγματική οικονομία και στην εύρυθμη λειτουργία της αγοράς, επαληθεύτηκε στην πράξη η εκτίμηση ότι όσο περιορίζεται ο αριθμός των τραπεζογραμματίων και ενισχύονται οι ηλεκτρονικές συναλλαγές, δηλαδή εμπεδώνεται η χρήση σύγχρονων μεθόδων πληρωμής, τόσο και μάλιστα, κατά τρόπο αυτόματο, περιορίζεται η φοροδιαφυγή.

Ως προς τα βασικά τους σημεία οι περιορισμοί, που επιβλήθηκαν στις τραπεζικές συναλλαγές από την 28.6. 2015 μέχρι σήμερα, στην έκταση που αφορούν την παρούσα μελέτη (περιορισμός της φοροδιαφυγής με τη χρήση πλαστικού χρήματος), έχουν ως εξής, με βάση τις πιο σημαντικές ΠΝΠ (πράξεις Νομοθετικού περιεχομένου) της 1)28.6.2015 («τραπεζική αργία βραχείας διάρκειας», ΦΕΚ 65/Α/28.6.2015), 2)της 30.6.2015 (ΦΕΚ 66/Α/30.6.2015) και 3)της 18.7.2015

(επείγουσες ρυθμίσεις για τη θέσπιση περιορισμών στην ανάληψη μετρητών και τη μεταφορά κεφαλαίων), ΦΕΚ 84/Α/18.7.2015.

- Το όριο ανάληψης μετρητών ανά πιστωτικό ίδρυμα, ανά δικαιούχο, από ΑΤΜ ή το Ταμείο ορίστηκε και παραμένει σε 60 Ευρώ ημερησίως, ανεξάρτητα εάν ο καταθέτης το αναλαμβάνει σε ημερήσια βάση ή σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Αντίστοιχο είναι το όριο και για τυχόν αναλήψεις στο εξωτερικό με τη χρήση χρεωστικής κάρτας.
- Δεν επιτρέπεται η ανάληψη μετρητών με τη χρήση πιστωτικών ή προπληρωμένων καρτών.
- Είναι απεριόριστη η χρήση χρεωστικών ή και πιστωτικών καρτών (εντός του ορίου της ήδη υφιστάμενης σύμβασης μεταξύ πελάτη και τράπεζας) στο εσωτερικό, αλλά εξαιρετικά περιορισμένη στο εξωτερικό.
- Η άρνηση επιχείρησης να δεχθεί πληρωμή με τη χρήση πιστωτικής ή χρεωστικής κάρτας συνιστά ταυτόχρονα ποινικό αδίκημα, αλλά και διοικητική παράβαση.
- Φυσικά και με την επιφύλαξη της εξαγωγικής δραστηριότητας, δεν επιτρέπεται η εξαγωγή κεφαλαίων από την Ελλάδα στο εξωτερικό.
- Επιτρέπεται η χωρίς περιορισμούς διενέργεια τραπεζικών συναλλαγών με τη χρήση της ατομικής ηλεκτρονικής πλατφόρμας (e-banking).

Ο αντίκτυπος των περιορισμών της τραπεζικής δραστηριότητας στην οικονομία δεν έχει ακόμη οριστικά αποτυπωθεί, αλλά, παρόλα αυτά, ένα από τα λίγα ίσως θετικά των ρυθμίσεων είναι η σταδιακή εξοικείωση με μέσα πληρωμής, τα οποία επιτρέπουν, αφενός, τον περιορισμό των μετρητών (που ευνοούν την παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή), αφετέρου, την παρακολούθηση της συναλλακτικής δραστηριότητας. Επίσης, ο «εγκλωβισμός» κεφαλαίων στο εσωτερικό ενδεχομένως να βοηθήσει το έργο των ελεγκτικών αρχών.

Πράγματι, η ευρεία χρήση των προαναφερθέντων σύγχρονων μέσων πληρωμής θα διευκολύνει επίσης την ηλεκτρονική επεξεργασία των δεδομένων ή, άλλως, τη διασταύρωση της συναλλακτικής δραστηριότητας των φορολογουμένων, παρά το γεγονός ότι η εισαγωγή της χρήσης πλαστικού χρήματος στο ελληνικό σύστημα έγινε με το «βίαιο» τρόπο των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων.

Ήδη εγκαθίστανται και λειτουργούν (αλλά με σημείο αναφοράς τη φοροδιαφυγή κατά το παρελθόν) οι κατάλληλες υλικοτεχνικές υποδομές και, ειδικότερα, η αυτόματη λήψη και επεξεργασία πληροφοριών ως προς τη συναλλακτική δραστηριότητα των συναλλασσομένων και, συγκεκριμένα, η ηλεκτρονική συλλογή πληροφοριών και η διασταύρωσή τους. Έχει ήδη δημοσιοποιηθεί επιχειρησιακό Σχέδιο Ελέγχων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων για το 2015, το οποίο περιλαμβάνει επέκταση του Μητρώου Τραπεζικών Λογαριασμών και Λογαριασμών Πληρωμών στο σύνολο των δανειακών συναλλαγών έως την 30η Σεπτεμβρίου 2015 και σε όλα τα χρηματιστηριακά προϊόντα έως την 31η Δεκεμβρίου 2015. Επίσης, ως το τέλος του 2015 πρόκειται να ενεργοποιηθεί τόσο το Μητρώο των offshore εταιρειών όσο και το σύστημα αυτοματοποιημένης διαχείρισης και είσπραξης οφειλών, ενώ παράλληλα αναμένεται διεξαγωγή σειράς ελέγχων για την καταστολή της φοροδιαφυγής.

Θα πρέπει, επομένως, οι νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες και υποδομές (βλ. ανωτέρω) να χρησιμοποιηθούν, περισσότερο, ως μέτρα προληπτικά για την αποφυγή της φοροδιαφυγής και, ίσως, λιγότερο για τη φοροδιαφυγή παρελθουσών χρήσεων (με βάση το κριτήριο αυτό προτείνεται στην παρούσα εργασία ο διαχωρισμός της φορολογικής διαχείρισης ανάλογα με το εάν αφορά σε παρελθούσες χρήσεις ή στην παρακολούθηση της παρούσας και μελλοντικής συναλλακτικής δραστηριότητας). Πάντως, με τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας τα τελευταία χρόνια, ιδίως δε με τη διασταύρωση ελέγχων και την εξασφάλιση της αναγκαίας πληροφόρησης ως προς τη συναλλακτική εικόνα των συναλλασσομένων, μπορεί βάσιμα να ειπεί κανείς ότι έχουν τεθεί οι βάσεις για ένα αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα. Η κυριότερη αιτία του φαινομένου της φοροδιαφυγής οφείλεται στο περιορισμένο ενδεχόμενο αποκάλυψής της, γεγονός που αποδίδεται στην αναποτελεσματικότητα των αρμόδιων υπηρεσιών, στη διενέργεια ελάχιστων και ανεπαρκών ελέγχων, αλλά και στην πολυπλοκότητα των φορολογικών διατάξεων. Το αναμενόμενο είναι μέσα σε ένα σύγχρονο φορολογικό περιβάλλον τα φαινόμενα αυτά να μειωθούν δραστικά.

Όπως ήδη σημειώθηκε, το εναρκτήριο βήμα στη φορολογική πολιτική είναι η νομοθεσία. Παρά τα βήματα που έχουν ήδη γίνει, επιβάλλεται η περαιτέρω απλούστευση της νομοθεσίας, η δημιουργία ενός ευέλικτου ρυθμιστικού πλαισίου και ο περιορισμός των ερμηνευτικών εγκυκλίων. Για παράδειγμα, φόροι που απαιτούν υψηλό κόστος βεβαίωσης και είσπραξης, αλλά αποδίδουν χαμηλά έσοδα, θα πρέπει

να επανεξετάζονται. Ταυτόχρονα, επανεξέτασης χρήζουν και όλες οι φοροαπαλλαγές, που είναι σε ισχύ, καθώς και η μεθοδολογία προσδιορισμού του φορολογητέου εισοδήματος. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα εισοδήματα, που υπόκεινται σε υψηλή ετήσια διακύμανση (π.χ. καλλιτέχνες, αθλητές και χρηματιστές), μπορούν να εντάσσονται στα κλιμάκια φορολογίας με την εφαρμογή της τεχνικής του εισοδηματικού μέσου όρου, αντί να υπάγονται σε ειδικά καθεστάτα φορολόγησης (βλ. σχετική επισήμανση στο Οικονομικό Δελτίο Τράπεζα της Ελλάδος, 2011).

4.3 Ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών

Ανεξάρτητα εάν πρόκειται για το παρελθόν ή το παρόν, η αχίλλειος πτέρνα του Ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι το εκτελεστικό (διοικητικό) του μέρος. Οι σχετικές αδυναμίες ανάγονται κατά κύριο λόγο στην αναποτελεσματικότητα του φοροελεγκτικού μηχανισμού και καταγράφονται, συνοδευόμενες και από αντίστοιχες υποδείξεις στη σχετική έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (2010).

4.3.1 Οι αδυναμίες των ελεγκτικών μηχανισμών

Συγκεκριμένα, μερικές από τις αδυναμίες που αναφέρονται στην έκθεση είναι οι κάτωθι:

- a. Υψηλό διαχειριστικό κόστος. Το κόστος βεβαίωσης και είσπραξης των φορολογικών εσόδων ως ποσοστό των εσόδων είναι πολύ υψηλότερο στην Ελλάδα από ότι σε άλλες χώρες. Ενδεικτικά, η έκθεση αναφέρει ότι το συνολικό διαχειριστικό κόστος για την είσπραξη όλων των φορολογικών εσόδων στην Ελλάδα είναι 1,61%, έναντι του σημαντικά χαμηλότερου άλλων χωρών, εντός και εκτός Ευρώπης. Το κόστος αυτό αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό και στον κεφαλαιακό εξοπλισμό των αρμόδιων υπηρεσιών και στη συνέχεια εκφράζεται ως ποσοστό του εισπραττόμενου φόρου (Μπαλφούσιας Αθ., 1998). Μία σύγχρονη, ωστόσο, Διοικητική Δομή, όπως έγινε πρόσφατα με τη Γενική Γραμματεία Δημόσιων Εσόδων, και η διαρκής παρακολούθηση

της συναλλακτικής δραστηριότητας (Μητρώο Λογαριασμών), μπορεί να περιορίσει το κόστος.

- b. Υψηλό κόστος συμμόρφωσης. Οι φορολογούμενοι είναι αναγκασμένοι να διαθέτουν χρόνο για συμπλήρωση εντύπων, συχνές επισκέψεις στις εφορίες και αναμονή σε ουρές, καθώς και χρήματα για να καταφύγουν στις υπηρεσίες φοροτεχνικών γραφείων. Παράδειγμα αποτελεί το πρόσφατο μέτρο, που ανάγκαζε τους φορολογουμένους να συλλέγουν αποδείξεις από τις αγορές τους.
- c. Στην υψηλή φοροδιαφυγή, που οφείλεται στη σημαντική καθυστέρηση με την οποία διεξάγονται οι έλεγχοι, κατά κανόνα μάλιστα πολύ κοντά στη συμπλήρωση της παραγραφής. Το αποτέλεσμα είναι άδικο και αναποτελεσματικό τόσο για τη Διοίκηση όσο και για τους φορολογούμενους. Τα επιπλέον νομικά ζητήματα (ιδίως αντισυνταγματικότητα, όταν οι έλεγχοι ανατρέχουν στο παρελθόν και παρατείνεται με τεχνητό τρόπο η παραγραφή), επισημάνθηκαν ήδη παραπάνω.
- d. Στην εκτεταμένη διαφθορά. Σύμφωνα με εκθέσεις του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης για τα έτη 2004, 2007, 2008 και 2009, οι φορολογικές υπηρεσίες, οι πολεοδομίες και η τοπική αυτοδιοίκηση είναι οι δημόσιες υπηρεσίες με τα περισσότερα κρούσματα διαφθοράς, παρά το γεγονός ότι αυτά εξακολουθούν να αποτελούν ένα μικρό ποσοστό. Τέτοια φαινόμενα πρέπει να οδηγούν στην άμεση λύση της συμβάσεως εργασίας, στην άμεση άσκηση ποινικής δίωξης και στην απαγόρευση επανα-πρόσληψής τους στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.
- e. Η στελέχωση, επίσης, πολλών ελεγκτικών μονάδων με πλημμελή τρόπο και η έλλειψη κυρώσεων υποδεικνύεται από την έκθεση ως περαιτέρω αίτιο της αναποτελεσματικότητας των μηχανισμών. Πρόκειται για τις ίδιες παθογένειες, που χαρακτηρίζουν το σύνολο της Δημόσιας Διοίκησης στην Ελλάδα. Ενδεικτικά, η Δημόσια Διοίκηση εμφανίζει ανεπαρκή οργάνωση, εκπαίδευση, παραλείψεις, απουσία υπευθυνότητας και λογοδοσίας, καθώς και ήπια πειθαρχική μεταχείριση από πειθαρχικά συμβούλια σε περιπτώσεις παράβασης καθήκοντος. Το ανθρώπινο δυναμικό των αρμόδιων αρχών αποτελεί το σπουδαιότερο κεφάλαιο για τη λειτουργία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Η πρόσληψη, η εκπαίδευση, η παρακίνηση, το ηθικό και η

αμοιβή του προσωπικού πρέπει να αποτελούν προτεραιότητα για τις φορολογικές αρχές.

- f. Ακόμη, οι αρμόδιες αρχές καλούνται να εφαρμόσουν ένα δαιδαλώδες φορολογικό σύστημα που αποτελείται από μεγάλο αριθμό φόρων, πολλούς φορολογικούς συντελεστές και αναρίθμητες ειδικές απαλλαγές και μειώσεις φόρων. Συχνά, επίσης, θεσπίζονται έκτακτοι φόροι και περαιώσεις εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, που επιβαρύνουν το, ούτως ή άλλως, πολύπλοκο και αργό φορολογικό περιβάλλον. Επιπροσθέτως, το φορολογικό σύστημα μεταβάλλεται με τέτοιο ρυθμό, που οι αρμόδιοι υπάλληλοι δεν προλαβαίνουν να ενημερώνονται για τις αλλαγές που πρέπει να εφαρμόσουν. Οι φορολογικές υποθέσεις, που οδηγούνται στα δικαστήρια, αργούν πολύ να διεκπεραιωθούν. Για να τελεσιδικήσει μια φορολογική υπόθεση απαιτούνται μέχρι και 10 χρόνια. Επίσης, χορηγείται συχνά η επ' αόριστον “αναστολή” της υποχρέωσης του φορολογουμένου να καταβάλει το 25% του οφειλόμενου φόρου μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται ακόμη περισσότερο η εισπραξιμότητα των φόρων.
- g. Η εξειδίκευση και η βαθιά γνώση, καθώς επίσης ο διαχωρισμός των φοροελεγκτικών από τους φοροεισπρακτικούς μηχανισμούς αποτελούν, επίσης, εγγύηση αποτελεσματικότητας.

4.3.2 Επιπλέον αναγκαία χαρακτηριστικά των φοροελεγκτικών μηχανισμών

Ο φοροελεγκτικός μηχανισμός θα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να ιεραρχεί τους ελέγχους και να επικεντρώνεται ή να δίνει άμεση προτεραιότητα σε εστίες μεγάλης φοροδιαφυγής και όχι σε δευτερεύουσες φορολογικές παραβάσεις. Ιδίως οι έλεγχοι των μεγάλων εισοδημάτων εμπεδώνουν και το αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης και κατ' επέκταση και τη φορολογική συνείδηση. Λ.χ. έλεγχοι πρέπει να διενεργούνται και στις συναλλαγές με το εξωτερικό, προκειμένου να εντοπίζονται και να ελέγχονται ύποπτες συναλλαγές με εταιρείες offshore ή με χώρες, που διέπονται από ευνοϊκά φορολογικά καθεστάτα και χαρακτηρίζονται ως φορολογικοί παράδεισοι. Αντικείμενο ελέγχου, επίσης, πρέπει να αποτελούν και οι συναλλαγές

μεταξύ μητρικών και θυγατρικών εταιρειών, μέσω των οποίων είναι δυνατή η απόκρυψη ή η παραποίηση φορολογικών μεγεθών .

Στις ενδοομιλικές συναλλαγές, ειδικότερα, πρέπει να ελέγχονται η τιμολογιακή πολιτική (transfer pricing), η επιβολή δικαιωμάτων χρήσης των σημάτων από τις μητρικές στις θυγατρικές εταιρείες του ομίλου και τα ενδοομιλικά δάνεια. Συγκεκριμένα, ο τρόπος που ένας όμιλος εταιρειών εφαρμόζει την ενδοομιλική τιμολογιακή πολιτική καθορίζει και την κατανομή του κόστους στις διάφορες εταιρείες του ομίλου, όποτε μπορεί να διογκώσει τεχνητά το κόστος των πωλούμενων προϊόντων και υπηρεσιών και να εμφανίσει μειωμένο μικτό κέρδος. Στο αποτέλεσμα της υπερτιμολόγησης των προϊόντων καταλήγει επίσης και η επιβολή υψηλών δικαιωμάτων χρήσης των εμπορικών σημάτων στις θυγατρικές εταιρείες. Τέλος, η χορήγηση στις θυγατρικές εταιρείες υπέρογκων χρηματικών ποσών ως δανείων, δυσανάλογων με την δανειοληπτική τους ικανότητα, επηρεάζει τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις και τις εμφανίζει ζημιογόνες επί σειρά ετών, με σκοπό να μην αποδίδονται οι αναλογούντες φόροι (άμεσοι και έμμεσοι) στις χώρες όπου οι θυγατρικές εταιρείες δραστηριοποιούνται.

Εκτός, όμως, από τις εταιρείες, ο έλεγχος πρέπει να επεκταθεί και στα περιουσιακά στοιχεία των ιδιοκτητών εταιρειών, που φοροδιαφεύγουν ή/και εισφοροδιαφεύγουν ή ακόμα και εταιρειών που κηρύττουν πτώχευση. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εταιρειών που πτωχεύουν και δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο κράτος, αλλά οι ιδιοκτήτες τους καταλήγουν να έχουν στην κατοχή τους μεγάλη περιουσία. Ως εκ τούτου, αναμόρφωση χρειάζεται και το Πτωχευτικό Δίκαιο.

Οι έλεγχοι πρέπει να ακολουθούνται από μέτρα άμεσης εφαρμογής. Η δυνατότητα δηλαδή των αρμόδιων αρχών να επιβάλουν σε εταιρείες πρόστιμα και κυρώσεις κατά τη διαπίστωση παραβάσεων, όπως μη έκδοση παραστατικών πώλησης και διακίνησης εμπορευμάτων ή έκδοση ανακριβών παραστατικών ή έκδοση πλαστών παραστατικών. Ιδιαίτερα αποτελεσματική θα είναι η επιβολή όχι μόνο υψηλών προστίμων, αλλά και κυρώσεων σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα, όπως, για παράδειγμα, μείωση ή απώλεια του αφορολόγητου ορίου, καθώς και προσωρινή αναστολή της λειτουργίας της εταιρείας ή ακόμα και η οριστική αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της. Φυσικά τέτοια δραστικά μέτρα έχουν

και παρενέργειες, δηλαδή τη μη συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και την αδυναμία πληρωμής των φόρων.

Σύμφωνα, τέλος, με την ίδια έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση, 2010), πρόσφορα μέτρα θα μπορούσαν ακόμη να είναι τα ακόλουθα:

- Η εισαγωγή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος μηχανοργάνωσης συμβάλλει στην ταυτοποίηση και παρακολούθηση των φορολογικών δηλώσεων και τη διεξαγωγή των κατάλληλων φορολογικών ελέγχων και διασταυρώσεων. Στην Ελλάδα οι προσπάθειες μηχανοργάνωσης των φορολογικών υπηρεσιών δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, διότι δεν ήταν συντονισμένες, αλλά αποσπασματικές και δεν εισήχθησαν οι απαραίτητες απλοποιήσεις των φορολογικών διατάξεων, κανόνων, συστημάτων, πρακτικών και διαδικασιών.
- Εφαρμογή της ηλεκτρονικής τιμολόγησης (e-invoicing) από τις μεγάλες, κυρίως, επιχειρήσεις. Η χρήση ηλεκτρονικών τιμολογίων θα συμβάλει ουσιαστικά στον έλεγχο της φοροδιαφυγής, καθώς θα είναι δυνατή η διασταύρωση της φορολογητέας ύλης με χαμηλό κόστος.
- Σύνδεση (on line) των ταμειακών μηχανών των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου με ηλεκτρονικούς υπολογιστές του Υπουργείου Οικονομικών, ώστε οι πωλήσεις και οι αντίστοιχες αποδείξεις να καταγράφονται τη στιγμή που εκδίδονται και να μην είναι δυνατή η διαγραφή τους. Με αυτό τον τρόπο θα εξαλειφθεί η φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ και θα μειωθεί στο εισόδημα.

Η παραπάνω «Σύνδεση (on line)» σημαντική επισήμανση της Τράπεζας της Ελλάδας είχε εξαγγελθεί κατ' επανάληψη, αλλά ουδέποτε μέχρι σήμερα θεσμοθετήθηκε. Ωστόσο, με το άρθρο 1 του ν. 4334/2015 προστέθηκε στο άρθρο 20 του ν. 3842/2010 παράγραφος 7 ως εξής: *«το ποσό του Φ.Π.Α., που αναλογεί στο σύνολο των συναλλαγών, οι οποίες εμπίπτουν στις ρυθμίσεις των παρ. 2 και 3 του παρόντος άρθρου και διενεργούνται με οποιονδήποτε τρόπο και ιδίως μέσω χρήσης πιστωτικής, ή χρεωστικής κάρτας, ηλεκτρονικής τραπεζιτικής, τραπεζικής κατάθεσης σε εξόφληση τιμολογίου, ή τραπεζικής επιταγής, δεσμεύεται από την Τράπεζα και αποδίδεται κατευθείαν στο Δημόσιο εντός πέντε (5) ημερών από τη διενέργεια της πληρωμής. Σε περίπτωση φορολογούμενων, που υποβάλλουν δήλωση ΦΠΑ η Τράπεζα χορηγεί βεβαίωση για το εισπραχθέν ποσόν ΦΠΑ, ώστε να υπολογίζεται στη δήλωση*

του φορολογουμένου». Η πλήρης πάντως υλοποίηση της παραπάνω νομοθετικής πρόβλεψης εξαρτάται, όπως προκύπτει από την ίδια όπως και παραπάνω διάταξη, από την έκδοση αποφάσεως του ΓΓΔΕ.

Επομένως, εφόσον υπάρχει πλέον το νομοθετικό πλαίσιο, πολύ σύντομα θα απλοποιηθεί, αλλά και θα ενισχυθεί η έγκαιρη απόδοση ΦΠΑ. Με την αυτόματη αυτή διαδικασία απόδοσης του ΦΠΑ θα μετριαστούν και οι αρνητικές επιπτώσεις από την αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών. Παρά το γεγονός ότι προδήλως η μείωση του αριθμού των ελέγχων οδηγεί σε αύξηση του λόγου Αριθμός Παραβατών / Αριθμός Ελέγχων και, συνεπώς, σε μείωση της φορολογικής συμμόρφωσης, στη χώρα μας παρατηρείται σαφής μείωση του αριθμού των φορολογικών ελέγχων τα τελευταία ιδίως χρόνια. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στη δημοσιονομική κρίση, που καθιστά δυσχερή την κάλυψη των εξόδων και των αποζημιώσεων των υπαλλήλων, που συγκροτούν τα συνεργεία ελέγχου. Είναι, όμως, γνωστό ότι η παρουσία συνεργείων ελέγχου, ιδιαίτερα σε γεωγραφικά περιορισμένες περιοχές, όπως π.χ. οι νησιωτικοί χώροι, γνωστοποιείται άμεσα στις επιχειρήσεις των συγκεκριμένων περιοχών, με αποτέλεσμα τη φορολογική τους συμμόρφωση τουλάχιστον για όσο χρόνο βρίσκεται επιτόπου το συνεργείο ελέγχου. Επομένως, ο τζίρος που σημειώνουν κατά τα συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα οι επιχειρήσεις θα καταγράφεται στη βάση του Υπουργείου Οικονομικών και θα δίνει μία τάξη μεγέθους των εσόδων της επιχείρησης, έτσι ώστε, εάν ο φορολογούμενος δηλώσει εισόδημα εμφανώς χαμηλότερο, να διατρέξει τον κίνδυνο πλήρους φορολογικού ελέγχου. Με τον τρόπο αυτό θα περιοριστούν σημαντικά οι συνέπειες από την αδυναμία του φοροελεγκτικού μηχανισμού να προβαίνει σε διαρκείς ελέγχους.

Όμως, αποφάσεις και κατάλληλα μέτρα χρειάζονται και για την ορθή και επιτυχημένη διεξαγωγή των ελέγχων. Μια αποτελεσματική λύση θα ήταν η κατάρτιση συμβάσεων ορισμένου χρόνου ή η κατάρτιση συμβάσεων έργου με Ανθρώπινο Δυναμικό, αποτελούμενο από αποφοίτους οικονομικών και μαθηματικών σχολών. Τα συγκεκριμένα πρόσωπα δεν θα ήταν μόνιμα, ενταγμένα στο Δημόσιο Τομέα, δηλαδή δεν θα επιβάρυναν τα δημοσιονομικά με πρόσθετο κόστος και θα εκπαιδευόνταν ως ελεγκτές –παρατηρητές. Ένα τέτοιο σώμα θα μπορούσε να ελέγχει την εφαρμογή μέτρων υποχρεωτικής τήρησης, όπως διεξαγωγή συναλλαγών μέσω τραπεζικών καρτών και να διασφαλίζει την πιστή εφαρμογή της φορολογικής

νομοθεσίας. Με αυτό τον τρόπο θα εξασφαλιστεί η φορολόγηση του παραγόμενου πλούτου και ο περιορισμός της τρέχουσας φοροδιαφυγής (ΦΠΑ και Φόρος Εισοδήματος), που συντελείται κυρίως στους τουριστικούς προορισμούς της χώρας και είναι κατά κανόνα εποχιακός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Ανδρεάδης Α. 1935. *Γενικές Αρχές Φορολογίας*. Αθήνα
- Βαβούρα Ι., Κούτρη Α., (1991), "*Παραοικονομία: Η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και το Εξωτερικό*", Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Βαβούρας Ι.Σ. (1998), *Οικονομική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Βαβούρας, Ι.Σ. (1990), (επιμ.), *Παραοικονομία*, Αθήνα: Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας, Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική.
- Βαβούρας, Ι.Σ. και Μανωλάς Γ. (2004), *Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον Κόσμο*, Εκδόσεις
- Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων. 2014α. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.publicrevenue.gr/kpi/public/report/2014/18/0000/> [Προσπελάστηκε στις 10/11/2014].
- Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων. 2014β. Επιχειρησιακό Σχέδιο 2014-2015. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.publicrevenue.gr/kpi/public/archive/842/> [Προσπελάστηκε στις 15/11/2014].
- Γεωργακόπουλος Θ., Πάσχος Π., (2003), *«Εισαγωγή στη Φορολογία»*, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- Γεωργακόπουλος Θ., Πατσουράτης Β., (1995), "Δημόσια Οικονομική", εκδόσεις «Το Οικονομικό» Κ.& Π. Σμπίλιας.
- Δραγάτσης Ιωάννης (2015), *Φοροδιαφυγή και Φοροαποφυγή Στην Ελλάδα. Ανάλυση Στοιχείων, Τρόπο Αντιμετώπισης, Προβλέψεις*.
- Δράκος, Γ. Ε. 1996. *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*. Αθήνα-Πειραιάς: Εκδόσεις Σταμούλη
- Δράκος Γ., (1998), "*Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*", Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα.

Έκθεση του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης για το έτος 2004, σελ. 137, Έκθεση για το έτος 2007, σελ. 112 και 116, Έκθεση για το έτος 2008, σελ. 132, Έκθεση για το έτος 2009, σελ. 129-130.

Καλυβιανάκης, Κ., Ξανθάκης, Μ., Λεβέντης, Α., Μανεσιώτης, Β., Θεοδωρόπουλος, Σ., Τραχανάς, Κ. & Φλεσιοπούλου, Κ., (1993). “*Φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*”, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Κανελλόπουλος Κ., Κουσουλάκος, Ι. και Ράπανος, Β., (1995), “*Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις*”, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Κανελλόπουλος Κ., (2002), “*Φοροδιαφυγή στις Ανώνυμες εταιρείες: Εκτιμήσεις από τις Εισαχθείσες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών*”, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Κανελλόπουλος Κ., (2002), “*Φοροδιαφυγή στις Ανώνυμες εταιρείες: Εκτιμήσεις από τις Εισαχθείσες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών*”, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Καούνης, Δ. (2006)., “*Φορολογική Λογιστική ΙΙ, Συνοπτική Ερμηνεία της Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων*”, Εκπαιδευτικό Βοήθημα, Εκδόσεις: Σύγχρονη εκδοτική, Αθήνα.

Κόντος-Μάναλης, Λ. 2003. *Ελληνικό Φορολογικό Δίκαιο: Θεμελιώσεις, Φορολογική Διαδικασία, Εφαρμογές*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κορομηλάς, Γ.,(2009), “Φοροδιαφυγή: Αιτίες και αντιμετώπιση”, ΗΜΕΡΗΣΙΑ, στην ιστοσελίδα: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26533&subid=2&pubid=22057150> (Αναρτήθηκε το 2009).

Μάνεσης, Α. 1978. *Πολιτική Ιστορία και Σύγχρονοι Πολιτικοί Θεσμοί*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Μανεσιώτης Β (1990) *Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή. Μία Πρώτη διερεύνηση της μεταξύ τους σχέσης, στο Παραοικονομία, Ι. Βάβουρας (επιμ), εκδόσεις Κριτική.*

Μανεσιώτης, Β. (1994), “Η Φοροδιαφυγή Στην Ελλάδα”, στο *Τα Δημόσια Οικονομικά Στην Ελλάδα*, Ν. Τάτσος (επιμ.) Εκδόσεις Σμπίλια.

Μαυριάς, Κ. & Παντελής, Α. 1981. *Συνταγματικά Κείμενα, Ελληνικά και Ξένα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Μπαλφούσιας Αθ. (1998), “Διαχειριστικό Κόστος του ελληνικού Φορολογικού Συστήματος”, ΚΕΠΕ.

Νεγρεπόντη – Δελιβάνη Μ., (1991), “*Η οικονομία της παραοικονομίας στην Ελλάδα*”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδας, (2010), “Έρευνα για Φοροδιαφυγή, στην ιστοσελίδα: http://www.oe-e.gr/publ/ecocr/res_for_20102702.pdf

Παυλόπουλος, Π. (1987), *Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική Οριοθέτηση*, ΙΟΒΕ, Αθήνα.

Παυλόπουλος, Π. (2002), *Η Παραοικονομία στη Ελλάδα, επανεξέταση*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Ι.Τ.Ε.Π)

Σαρδέλη Καλυψώ (2014) , *Η φορολογική συνείδηση & συμμόρφωση: προσέγγιση των εννοιών, η Ελληνική Πραγματικότητα και Προοπτικές για το Μέλλον*.

Σγουρίτσας, Χ. 1947. *Ο Μέγας Χάρτης των Ελευθεριών*

Στεργίου, Λ., (2011), “Οι κυριότερες εστίες της φοροδιαφυγής ανά δραστηριότητα”, ιστοσελίδα :http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles.

Τάτσος Ν. (2001), “*Η Παραοικονομία και η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*” Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος (2010), *Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση*, ιστοσελίδα: www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2010), *Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση*, ιστοσελίδα: www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2011), *Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 35*, ιστοσελίδα: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis>

Τράπεζα της Ελλάδος (2012), *Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 37*, ιστοσελίδα:
<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis>

Τράπεζα της Ελλάδος (2013), *Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 38*, ιστοσελίδα:
<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis>

Τσίρος Θ., (2015), «Η δυστυχία να είσαι Έλληνας φορολογούμενος...», ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/813772/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-dystyxia-na-eisai-ellhnas-forologoumenos>

Φινοκαλιώτης, Κ. (2014) *Φορολογικό Δίκαιο*, 5^η έκδοση.

Φινοκαλιώτης, Κ.Δ. 2005. *Φορολογικό Δίκαιο: Ουσιαστικό Μέρος, Φορολογική Διαδικασία, Φορολογική Δικονομία, Γ Έκδοση*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα

Φλώρος, Α. (2010)., “*Φορολογική Λογιστική, Φορολογία Εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, λογιστική και πρακτική αντιμετώπιση*”, 4^η Έκδοση, Σύγχρονη εκδοτική, Αθήνα.

Φορτσάκης, Θ./Α. Σαββαΐδου, *Φορολογικό Δίκαιο*, 4^η έκδοση, Αθήνα

Χαλικιάς Ι., (1999), *Στατιστικές μέθοδοι*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Μπένου.

Ξενόγλωσση

- Aitken, S.S. & Bonneville, L. 1980. A general taxpayer opinion survey. Washington, DC: IRS, Office of Planning and Research.
- Ali, A.M. 1997. Economic freedom, democracy and growth. *Journal of Private Enterprise*, 13, pp. 1–20.
- Allingham, M., & Sandmo, A. 1972. Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(2), pp. 323–338.
- Alm, J., Bahl, R. & Murray, M.N. 1993. Audit Selection and Income Tax Under-reporting in The Tax Compliance Game. *Journal of Development Economics*, 42: pp. 1-33.
- Alm, J. & Gomez, J.L. 2008. Social capital and tax morale in Spain. *Economic Analysis & Policy*, 38(1), pp. 73-87.
- Alm, J., Jackson, B., & McKee, M. 1992. Deterrence and beyond: Toward a kinder, gentler IRS. In J. Slemrod (Ed.), *Why people pay taxes: Tax compliance and enforcement*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Alm, J. & Martinez-Vazquez, J.L. 2001. Societal institutions and tax evasion in developing and transition countries. *Paper prepared for the public finance in developing and transitional countries conference*, Georgia State University.
- Alm, J., Martinez-Vazque, J. & Torgler, B. 2006. Russian attitudes toward paying taxes-before, during, and after the transition. *International Journal of Social Economics*, 33(12), pp. 832-857.
- Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. 1992. Why do people pay taxes? *Journal of Public Economics*, 48, pp. 21–38.
- Alt, J. 1983. The evolution of tax structures. *Public Choice*, 41(1), pp. 181-222.
- Allingham, M.G. and Sandmo, A. (1972), “Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis”, *Journal of Public Economics*, vol. 1, pp.323 – 338.
- Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. 1998. Tax compliance. *Journal of Economic Literature*, 36, pp. 818–60.

- Arkolakis, C., Doxiadis, A., and Galenianos, M., (2004), “*The Challenge of Trade Adjustment in Greece*”, Working Paper.
- Beck, T., Ross, L., & Norman, L. 2000. Finance and the sources of growth. *Journal of Financial Economics*, 58, pp. 61–300.
- Benabou, R. (1996). Unequal societies. *NBER working paper*, no. W5583.
- Bird, R.M. and Casanegra de Jantscher, M. (1992), "*Improving Tax Administration in Developing Countries*", IMF.
- Blades, Derek (1982), “The Hidden Economy and the National Accounts”, *OECD (Occasional Studies)*, Paris, pp.28-44.
- Carter, M. (1984), “Issues in the Hidden Economy- A Survey”, *the Economic Record*, 60/170, pp. 209-221.
- Chan, C.W., Troutman, C.S. & O’Bryan, D. 2000. An Expanded Model of Taxpayer Compliance: Empirical Evidence from the United States and Hong Kong. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 9: pp. 83-103.
- Chau, G & Leung, P. 2009. A critical review of Fischer tax compliance model: A research synthesis. *Journal of Accounting and Taxation*, 1(2), pp. 034-040.
- Chiumya, C. 2006. Counteracting tax evasion in Malawi: An analysis of the methods and a quest for improvement. *MPRA (Munich Personal RePEc Archive)*, Paper No. 9892.
- Choi, J.H., & Wong T.J. 2002. Audit markets and legal environments: An international investigation. *Working paper, The Hong Kong University of Science and Technology*.
- Coffee, J. 2001. Do norms matter? A cross-country examination of private benefits of control. *Columbia University Law School*.
- Cowell, F.A. 1987 The economic analysis of tax evasion. In: J.D. Hey and P.J. Lambert (eds) *Surveys in the economics of uncertainty*. Oxford: Blackwell.
- Cowell, F.A. 1990. *Cheating the government: The economics of evasion*. Cambridge: MIT Press.

Cowell, F. (1985), "The Economic Analysis of Tax Evasion", *Bulletin of Economic Research*, 37/3, pp.163-193.

Cullis, J. and Jones P. (1998), *Public Finance and Public Choice*, 2nd edition, Oxford University Press.

Dixon, H. (1999), "Editorial Introduction", *The Economic Journal*, vol 109, pp. 335-337

Doerrenberg, P., Duncan, D., Fuest, C. & Peichl, A. 2012. Nice guys finish last: Are people with higher tax morale taxed more heavily?, *CESifo Working Paper: Public Finance*, No. 3858

Doerrenberg, P. & Peichl, A. 2010. Progressive Taxation and Tax Morale, *IZA Discussion Paper Series*, No. 5378.

Doran, M. 2009. Tax Penalties and Tax Compliance. *Harvard Journal of Legislation* , 46, pp. 111-161.

Doxiadis,A.,(2015),"What Greece Needs" The New York Times, ιστοσελίδα <http://www.nytimes.com/2015/02/26/opinion/what-greece-needs.html>.

Dyck, A. & Zingales, L. 2001. Private benefits of control: An international comparison. *Working paper, Harvard University*.

Everest-Phillips, M. 2008. Business tax as state-building in developing countries: applying governance principles in private sector development. *International Journal of Regulation and Governance*, 8(2), pp. 123–154.

Erard, B. & Feinstein, J.S. 1994. Honesty and Evasion in the Tax Compliance Game. *The RAND Journal of Economics*, 25(1), pp. 1-19.

Feige, E., L., and Kenneth J., S., (1981), "[Multinational Inflation under Fixed Exchange Rates: Some Empirical Evidence from Latent Variable Models](#)," *The Review of Economics and Statistics*, MIT Press, Vol. 63, No 1, pp. 11-19.

Feige, E.L., (1979), "How Big is The Irregular Economy?", *Challenge*, Vol. 22, No 5, pp. 5-13.

Feige, Edgar (1989), *“The Underground Economies: Tax Evasion and information distortion”*, Cambridge University Press: Cambridge.

Feld, L.P. & Frey, B.S. 2002. Trust breeds trust: How taxpayers are treated (Working paper no. 98). *Institute of Empirical Research in Economics, University of Zurich*.

Feld, L.P. & Frey, B.S. 2005. Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation. *Centre for Tax System Integrity Research School of Social Sciences - Australian National University Working Paper, No. 76*.

Field, A.P. 2009. *Discovering statistics using SPSS* (3rd edn). London: Sage publications.

Fischer, C.M., Wartick, M. & Mark, M. 1992. Detection Probability and Taxpayer Compliance: A Review of the Literature. *J. Acc. Lit.* 11: pp. 1-46.

Fishlow, A. & Friedman, J. 1994. Tax evasion, inflation and stabilization, *Journal of Development Economics*, 43(1), pp. 105-123.

Fjeldstad, O.H. & Moore, M. 2009. Revenue authorities and public authority in sub-Saharan Africa. *Journal of Modern African Studies*, 47 (I), pp. 1-18

Frederiksen, A., Graversen, E.K. & Smith, N. 2005. Tax evasion and work in the underground sector. *Labour Economics*, 12, pp. 613-28.

Frey, B.S. 1994. Direct democracy: Politico-economic lessons from Swiss experience. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 2, pp. 338–342.

Frey, B.S. 1997. A constitution for knaves crowds our civic virtues. *Economic Journal*, 107, pp. 1043–1053.

Frey, B.S., & Feld, L.P. 2002. Deterrence and Morale in Taxation: An Empirical Analysis, *CESifo Working Paper*, No. 760.

Frey, B.S. & Torgler, B. 2004. Taxation and conditional cooperation. *Institut d’Economia de Barcelona*. Document de treball – Working paper.

Frey, B. S. & Torgler, B. 2007. Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35(1), pp. 136-159.

Giles, H. and Powesland, P., (1997)., “*Accommodation theory.*” Published by Basingstoke: Macmillan.

Graetz, M.J. & Wilde, L.L., 1985. The economics of tax compliance: facts and fantasy. *National Tax Journal* 38, pp. 355–363.

Graetz, M. J., Reinganum, J. F., & Wilde, L. L. 1986. The tax compliance game: Toward an interactive theory of law enforcement. *Journal of Law, Economics and Organization*, 2, pp. 1–32.

Grasmick, H. & Scott, W.J. 1982. Tax Evasion and Mechanisms of Social Control: A Comparison with Grand and Petty Theft. *Journal of Economic Psychology*, 2: pp. 213-230.

GIZSector Programme Public Finance, Administrative Reform. 2010. *Addressing tax evasion and tax avoidance in developing countries*. Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Groenland, E. & Veldhoven, G.M. 1983. Tax Evasion Behavior: A Psychological Framework. *Journal of Economic Psychology*, 3, pp. 129-144.

Gutmann, P. M. (1977), "The Subterranean Economy", *Financial Analysts Journal*, Vol 34, No, 1, pp. 24-27.

Hermalin, B.E. 1992. The effects of competition on executive behavior. *Rand Journal of Economics*, 23, pp. 350–65.

Hinrichs, H.H. 1966. *A General Theory of Tax Structure Change During Economic Development*. The Law School of Harvard University, Cambridge, MA.

Houston, J. & Tran, A. 2001. A Survey of Tax Evasion Using the Randomized Response Technique. *Advanced Taxation*, 13, pp. 69-94.

Jackson B.R., & Milliron V.C. 1986. Tax Compliance Research: Findings, Problems, and Prospects, *J. Account. Lit.* 5: pp. 125-165.

J. Slemrod/Schlomo Yitzhaki, *Tax avoidance, evasion and Administration*, Paper 7473/1999

Karnitschnig, M., and Stamouli, N., (2015), Greece Struggles to Get Citizens to Pay Their Taxes, The Wall Street Journal, ιστοσελίδα: <http://www.wsj.com/articles/greece-struggles-to-get-citizens-to-pay-their-taxes>

Kinsey, K. 1986. Theories and models of tax cheating. *Criminal Justice Abstracts*, 2, pp. 403–425.

Kirchgässner, G. 2010. Tax Morale, Tax Evasion, and the Shadow Economy. *University of St. Gallen Discussion Paper*, No. 2010-17.

Konrad, K.A. & Qari, S. 2009. The last refuge of a scoundrel? Patriotism and tax compliance. *IZA Discussion paper Series*, No. 4121.

Matsaganis M., and Flevotomou M., (2010), “*Distributional Implications of Tax Evasion in Greece*”, LSE Hellenic Observatory Working Paper.

Matthews, K. (1983), “National Income and the Black Economy”, *Economic Affairs*, July, pp.261-267.

Mo, P.L.L. 2003. *Tax avoidance and anti-avoidance measures in major developing economies*. Westport, Conn: Praeger.

Musgrave, R.A. 1969. *Fiscal Systems*. New Haven and London: Yale University Press.

Nastas Evangelos, *A Survey in the Hidden Economy: The University of York*, Thesis, 2004-2005.

OECD (1996) Definition of Taxes. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www1.oecd.org/daf/mai/pdf/eg2/eg2963e.pdf> [Προσπελάστηκε στις 28/10/2014].

O.E.C.D., October 2004. *Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance*

OECD 2012. What Drives Tax Morale. *OECD Working Paper No. 315*.

Parker, S. 2003. ‘Does tax evasion affect occupational choice? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 65, pp. 379-94.

Pommerehne, W.W. & Weck-Hannemann, H. 1996. Tax rates, tax administration and income tax evasion in Switzerland. *Public Choice*, 88, pp. 161–170.

Riahi-Belkaoui, A. 2004. Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 13, pp. 135–143.

Richardson, G. 2006. Determinants of tax evasion: a cross-country investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15: pp. 150-169.

Roth J. A. & Scholz, J. T., & Witte, A. D. 1989. (Eds.). *Taxpayer Compliance: An Agenda for Research*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Russell, B. 2010. Revenue Administration: Developing a Taxpayer Compliance Program. *International Monetary Fund – Fiscal Affairs Department*.

R.W. McGee/Wendy Gelman/Thomas Tarangelo, *How serious is Tax Evasion? An empirical Legal Answer*.

Sandmo, A. 2005. *The theory of tax evasion: a retrospective view*. *National Tax Journal*, 58(4), pp. 643-663.

SBP. 2005. *Counting the cost of red tape for business in South Africa*. Johannesburg: SBP.

Schneider, F. & Klinglmaier, R. 2004. *Shadow economies around the world: what do we know?* IZA Discussion Paper no.1043, Bonn: Institute for the Study of Labor.

Schneider, F. & Buehn, A. 2013. Shadow Economies in highly developed OECD countries: What are the driving forces?, *Working Paper*, Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz, No. 1317.

Schneider F., (1986), "Estimating the size of the Danish shadow economy using the currency demand approach: An attempt", *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 88, No4, pp. 643-668.

Schneider, F. and Kepler, J., (2013), "The Shadow Economy in Europe", Organization for Economic Co-operation and Development, Eurostat, A.T. Kearney analysis.

Schneider, F., and Enste, D., H., (2000), "*Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences*", *Journal of Economic Literature*, Vol 38, pp. 77-114.

Schwartz, R. D., & Orleans, S. 1967. *On legal sanctions*. *University of Chicago Law Review*, 34, 282–300.

Slemrod, J. (Ed.). 1992. *Why people pay taxes: Tax compliance and enforcement*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Slemrod, J. & Yitzhaki, S. 2002. *Tax avoidance, evasion, and administration*, *Handbook of Public Economics*, in: A. J. Auerbach & M. Feldstein (ed.), *Handbook of Public Economics*, edition 1, volume 3, chapter 22, pp. 1423-1470.

Smith, A. 1776. *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London.

Song, Y.D. & Yarborough, T.E. 1978. *Tax Ethics and Taxpayer Attitude: A Survey* *Public Administration Review*, September-October: 442-452.

Stiglitz, J.E. 1985. *The general theory of tax avoidance*. *National Tax Journal*, 38(3), pp. 325-337.

Sutherland, E. 1949. *White Collar Crime*. New York: Dryden.

Singh, B. (1973), "Making Honesty the Best Policy", *Journal of Public Economics*, vol. 2, pp.257- 263.

Smith, A. (1981), "The Informal Economy", *Lloyds Bank Review*, Vol 141, pp. 45-61.

Srinivasan, T.N. (1973), "Tax Evasion: A Model", *Journal of Public Economics*, vol. 2, pp.339-346.

Tagkalakis, A. 2013. Audits and tax offenders: recent evidence from Greece. *Bank of Greece Working Paper*, No.152.

Tanzi, Vito (1980), "The Underground Economy in the United States: Estimates and Implications", *Banca Nazionale Del Lavoro*, 135/ 4, pp.427- 458.

Tanzi, Vito (1999), "Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy", *The Economic Journal* 109/456, pp.338-347.

Tatsos, N. 2001. *Shadow economy and tax evasion in Greece*, Athens: Institute of Economic and Industrial Research.

Thomas, Jim J. (1992), “*Informal economic activity*”, LSE, Handbook in Economics, London: Harvester Wheatsheaf.

Thomas, Jim J. (1999), Quantifying the Black Economy: “Measurement without Theory” Yet Again? *The Economic Journal* 109/456, pp. 381-389.

The Economist (2014) Greece’s Shadow Economy: The treasures of Darkness. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21623742-getting-greeks-pay-more-tax-not-just-hard-risky-treasures> [Προσπελάστηκε στις 20/11/2014]

Tittle, C. 1980. *Sanctions and social deviance: The question of deterrence*. New York: Praeger.

Torgler, B. 2005. Tax morale in Latin America. *Public Choice*, 122(1-2), pp. 133-157.

Torgler, B. 2007. *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Torgler, B. & Schneider, F.G. 2007α. The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. *CESifo working paper*, No. 1899.

Torgler, B. & Schneider, F.G. 2007β. Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis. *CESifo working paper*, No. 1923.

Van Notten, M., MacCallum, S., H., (2005), “[The Law of the Somalis](#)”, Red Sea Press.

Vavouras, G., Karavitis, N. & Tsouhlu, L. 1991. *Shadow economy, a direct estimation method of the size of the shadow economy and its application in the case of Greece*, Athens: Kritiki Editions.

[Von Mises](#), L., (1996), “*Human Action: A Treatise on Economics*” fourth edition with revisions by [Bettina B. Greaves](#).

Vogel, J.1974. Taxation and Public Opinion in Sweden: an Interpretation of Recent Survey Data. *National Tax Journal*, 27: pp. 499-513.

Williamson, O.E. 1985. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press

World Bank. 2008. World Development Indicator - Time to prepare and pay tax in hours.

Zywicki, T.J. 2002. The rule of law, freedom and prosperity. *George Mason law and economic research paper no. 02-20*.

European Commission, 2010. *Compliance Risk Management Guide for Tax Administrations*

Κατάσταση Πινάκων

- Πίνακας 1: Έσοδα από την φορολογία, μη λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές εισφορές.σελ 8
- Πίνακας 2: Έσοδα από την φορολογία, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές εισφορές.....σελ 9
- Πίνακας 3: Φοροδιαφυγή και Φοροαποφυγή – Διαφορές και Παραδείγματα.....σελ 37
- Πίνακας 4: Μέγεθος και Εξέλιξη της Φοροδιαφυγής σε 38 χώρες του ΟΟΣΑ ως % του ΑΕΠ.....σελ 73
- Πίνακας 5: Μέση σχετική επίδραση (σε ποσοστό) των επιμέρους προσδιοριστικών παραγόντων στη δημιουργία παραοικονομίας σε 38 χώρες του ΟΟΣΑ (περίοδος 1999-2010).....σελ 74

Κατάσταση Διαγραμμάτων

- Διάγραμμα 1: Ταξινόμηση των Φόρων.....σελ 22
- Διάγραμμα 2: Το Υπόδειγμα Φορολογικής Συμμόρφωσης του Fischer...σελ 52
- Διάγραμμα 3: Προτεινόμενο Θεωρητικό Υπόδειγμα Σχέσεων των Υπό Διερεύνηση Εννοιών.....σελ 66
- Διάγραμμα 4: Διαχρονική εξέλιξη των εσόδων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες του ΟΟΣΑ.....σελ 78